

HENRYK SIENKIEWICZ
A RÓMAI PATRÍCIUS

TARTALOM

A RÓMAI PATRÍCIUS

A MINDENNAPI KENYÉR.

A HARMADIK.

ORSO.

DRÁMA A SIVATAGON.

A RÓMAI PATRÍCIUS

1.

Caius Septimius Cinna, a római patriczius, miután ifjúsága éveit a légiók között töltötte, visszatért Rómába, hogy élvezze az új életet, minden fényűzésével, örömeivel és gyönyörűségével. Cinna gazdag volt, bár öröksége jó részét eltékozolta s mióta Rómába jött, folytonos tivornyában, dőzsölésben mulatta át éjszakáit patriczius-ismerősei villáiban, palotáiban, nappal pedig vivott, birkózott a lanistájával, vagy eljárt a fürdőkbe, a hol filozófiáról vitatkozott a rhétorokkal, vagy Róma és a világ napi eseményeiről, botrányairól beszélgetett barátaival.

Bálványozta a czirkuszt, a színházat, a gladiátorok véres játékait; szerette hallgatni a görög cziterák lágy zenéjét, gyakran megkérdezte a thrák jósnőket jövő sorsa felől s nagy élvezettel gyönyörködött az ión tánczosnők buja táncaiban.

Anyja a nagy Lucullus leánya volt, a ki fényes örökséget hagyott reá, de ezzel együtt, mintegy családi hagyományképen, vérébe oltotta a Lucullusok hirhedt élvezet-vágyát, pompa-szeretetét és finom izlését is, úgy hogy Cinna az inyesmesterség dolgában csaknem túltett még kortársain is: asztalára csak aranyat érő görög bor, nápolyi osztriga, pontusi sáska és hymettusi illatos méz került. A halakat a Vörös-tengerből hozatta, a foglyokat a Bosporus vad partjairól - s különben sem szalasztotta el soha, a mi ritka, drága és jó akadt Róma piaczaiban.

A nagy vagyont, fényűzést, bőséget finom uri izléssel élvezte; nem annyira magának az élvezetnek kedvéért, mint inkább azért, hogy a roppant vagyonnal járó kötelességet, a tékozlást, előkelően, esztétikushoz illően teljesítse. Tudott valamelyest a művészetekhez is és mivel a szépet veleszületett ösztönből szerette, rengeteg sok korinthusi szobrot, etruszk vázát, jerikói ámforát gyűjtött össze, - a római mozaikot, a perzsa szőnyeget és Arábia illatszereit pedig szenvedélyesen szerette.

Sokat tudott, sokat olvasott és irodalmi izlése, kritikai érzéke is finom volt; a lakomán szeretett elbeszélgetni a rhétorokkal és filozófusokkal s ilyenkor, rózsakoszorúval a fején, egymásután üritette a poharakat, sőt megesett, hogy az Iliászból és Odüsszeiából kétháromszáz verset is elszavalt egyfolytában, vagy pedig Horatius ódáinak és szatiráinak finom kommentálásával mulattatta cimboráit. Ha pedig többet ivott a kelleténél s kezdett kapatos lenni, rázendítette Anakreon egyik-másik dalát s addig énekelt, míg a pohár kihullott kezéből s a szeméi lecsukódtak...

A filozófusok közül nem kedvelte a stoikusokat, a kiket nagyon komoraknak, unalmasoknak tartott, mivel ellenségei voltak az élet örömeinek. Jobban szerette a szkeptikusokat, a kik, - bár fennen hangoztatták, hogy minden élvezet hiábavalóság s az élet célja a tétlen és mivel sem törődő nyugalom, - azért mégis mohón ettek-ittak s épen nem vetették meg a kitűnő fogásokat, az aranyként csillogó, édes görög bort.

De Cinna, ámbár szerette a vitatkozást, egész lelkével mégsem merült el soha a filozófia nagy kérdéseinek fejtegetésébe, mert ő maga nem hitt semmiben s nem is tartotta érdemesnek, hogy fáradjon a meggyőződésért.

Cato szerint egyformán volt nagy is, bolond is; az élet olyan, mint a tenger, - ezt tartotta, - melyet sokféle szél, vihar szánt végig s az a bölcs, a ki bizton tudja vezetni élete kisded hajóját a viharverte habokon.

Legjobban azzal törődött s főbüszkesége is az volt, hogy a tüdeje egészséges, a vállai szélesek, a mellkasa domboru, az alakja előkelő és főuri, az orra tiszta metszésű római sasorr; - s ezeket a tulajdonságokat biztos eszközöknek tartotta a boldogság megszerzésére, mert lelke legmélyén, talán tudtán kívül is, szkeptikus meg epikur volt egyszersmind, bár egyébként mind a két filozófiai iskolát megvetette.

E lappangó lelki ellentétek okozták aztán, hogy noha éppen nem hitt az istenekben, mégis gyakran megkérdezte az augurokat és jósokat, tiszteletben tartott sok babonát, hitt az álmokban s kíváncsian tanulmányozta a titokteljes keleti szekták rítusait.

Rendesen elnéző gazdája volt rabszolgáinak, de néha dühében vagy rosszkedvében kegyetlenül, embertelenül sanyargatta őket. Szeretni nem szeretett soha, sőt magát a szerelmet is tagadta; de mivel hizelgett a hiúságának, hogy beszéljenek róla és irigyeljék hódításait, sok botránynak, veszedelmes kalandnak lett a hőse. De aztán ebbe is hamar beleunt, mert az élvezethajhászás léha tüze is kialudt szívében.

2.

Nem sok időbe tellett és Cinna végkép nyakára hágott roppant vagyonának. A mi megmaradt belőle, széthordták a kapzsi uzsorások.

Megtörve, kimerülten, csalódva és megundorodva mindentől, - a mi a tulságos élvezet rendes eredménye, - hirtelen valami új, különös, szinte gyötrő érzés lepte meg Cinnát: a kételkedés és félelem vegyes szorongása.

A gazdagságot, tétlenséget, gyönyört és élvezeteket, a csaták dicsőségét, a tudás szomját, a költészet szépségeit, a művészet örömet: szóval mindent, a mit az élet csak adhat, fenékgig élvezte és még sem volt boldog soha.

És most valami új, még nem érzett öröm szorongó vágya emésztette; úgy rémlett előtte, hogy az élet tulajdonképeni szebbik és jobbik felét még nem is ismeri s hogy mindeddig hiábavalóságokra tékozolta el éveit.

Maga sem tudta, hogy voltaképen mire vágyik, de ha rágondolt, vagy rejtélyes szorongásán töprenkedett, még jobban kimerült s undorodott meg az élettől, önmagától és mindentől, a mi környékezte. Néha azt vélte, hogy két külön lélek, két ellentétes természet testesült meg benne; az egyik, melyet folyton a szorongó kételkedés és félelem gyötör s a másik, mely mindig azt kutatta a múltban, hogy mi lehetett az oka ennek a kételkedésnek és félelemnek.

Nem sokkal azután, hogy koldusbotra jutott, Alexandriába ment proconsulnak. A tönkrement római patricziusoknak rendszeren ez volt a végső menedékük; proconsulnak mentek valamelyik tartományba, melyet pár esztendeig kegyetlenül zsaroltak, hogy az ujon szerzett vagyont ismét Rómába vigyék s eltékozzolják.

Cinna elborult lélekkel szállt hajóra Brundisiumban és búskomorsága, életunt szorongása vele utazott mindenfelé s nem teljesedett az a reménye sem, hogy az új élet, az új barátok, a Kelet fényüzése és élvezetei megszabadítják gyűlölt szorongásától.

Lassanként, a hogy a napok és hónapok teltek, a kételkedés és félelem egyre hatalmasabban burjánzott föl lelkében, - a mint az itáliai gabona is sokkal erőteljesebben hajt ki a Nilus iszapos, termékeny határában.

Eleinte mámorba, élvezetekbe akarta fojtani sötét töprengéseit és újra kezdte Alexandriában, a mit Rómában abbahagyott. De hiába!...

Akkor aztán az öngyilkosságra gondolt.

Hány barátja kérte már a haláltól azt a nyugalmat, melyet a megunt, örömtelen élet nem adhatott meg neki!... S egyetlenegy rövid, muló pillanat elég volt a meghalásra, az örökkévaló nyugalom megszerzésére.

És már el is határozta halálának a módját és idejét, midőn egy különös álom visszadöbrentette.

Azt álmodta, hogy csónakon kelt át a folyón. A tulsó parton, nyomortól, aggságtól elgyötört rableány alakjában, látni vélte tulajdon nyomoruságát, mely már ott várta őt és panaszosan nyögte:

- Előre jöttem és megváltalak.

Cinna, életében talán most először, megrettent s azt vélte megérthetni ebből az álomból, hogy szorongása, kételkedése elkíséri a siron túlra is és ott sem hagyja nyugodni.

Ekkor elhatározta, hogy utolsó kísérletképen a Serapeion filozófusaihoz fordul, a kik, azt hitte, bizonyosan megfejtik szenvedéseinek rejtélyes problémáját... De náluk is hiába járt... A filozófusok nagy tiszteességgel választották őt maguk közé, de ez is csak bántotta Cinnát, mert jól érezte, hogy tudásuk nagyon csekély, ha még azt a kételkedést sem tudják megfejtetni, a mi az ő lelkét gyötörte.

Ebben az időtájban az athéni Timon volt a város legbölcsebb és leghiresebb filozófusa, a ki már néhány év óta lakott Alexandriában, hová az egiptomi tudomány kutatása végett jött. Hire járt, hogy minden tudományt és minden filozófiai rendszert ismer és mindenki tudta, hogy igen szelid és fölötte éleseszű férfi. Cinna csakhamar tapasztalta, hogy az athéni Timon egészen más, mint a többi pedáns, sivárlelkű filozófus és rövid időn nagyon megkedvelte a tiszteletreméltó ősz tudóst.

Timonnak magas ideálja volt az embernek földi küldetéséről, melyről nagy ékesszólással beszélt; de a fiatal római patriczius szívét leginkább azzal a csendes, lemondó szomorúsággal hódította meg, a mely minden szavában megnyilatkozott. Ez a bánat, mely bizonyos lelki rokonságot teremtett köztük, gyakran ösztönözte Cinnát, hogy megkérdezze az ősz filozófust, miért olyan szomorú?... De nem pusztá kíváncsiságból, hanem azért, hogy cserében ő is elpanaszolhassa szorongó aggodalmait.

3.

Egy este, nem sokkal napszállat után, Timon és Cinna egyedül maradtak a verandán, mely a tengerre nyílt.

A lélekvándorlásról beszélgettek s az alkonyat bánatos szelidsége, meg az ősz bölcsnek meleg ékesenszólása ellenállhatatlan erővel ragadta meg a fiatal patriczius lelkét. Kézen fogta a görögöt, egészen a veranda párkányához vezette s ott megvallotta neki élete nagy terhét, a melynek könnyítése végett a filozófusok társaságát kereste.

- Legalább, - mondta végül, - meg van az az örömöm, hogy téged megismertelek s ha te sem fejtetted meg az én életem talányát, bizonyos vagyok benne, hogy más annál kevesebbé.

Timon sokáig nézte a fodrosan ringó tenger tükrét, melyen a hold ezüstös barázdákat szántott s aztán így szólt:

- Megfigyelted-e már, hogy a madarak seregestül költöznek ide a sötét, ködös Éjszakeről?... Tudod-e, hogy mit keresnek Egiptomban?

- Világosságot és meleget.

- Az emberi lélek is keresi a világosságot, a mi nem egyéb, mint az igazság és a meleget, a mi nem egyéb, mint a szerelem. De a madarak meg tudják találni a boldogságot, míg a lelkek szomorúsággal, szorongással telve kóborolnak az élet kietlen útjain.

- De mondd hát, bölcs Timon, miért nem találja meg a lélek az igazi utat?

- Hajdanában az istenekben találták meg a békét, de most elfogyott a hit, mint a hogy az olaj elfogy a lámpásban. Azt hitték, hogy a filozófia lesz a lélek éltető napja; de te is jól tudod, hogy Rómában és Athén akadémiáiban a skeptikusok a filozófia romjain búsulnak s bár a béke hirdetőinek vallják magukat, bizonytalan nyugtalanságnál egyebet nem adhatnak. Vakok vagyunk, tántorgunk a sötétségben, de hiába tapogatódzunk, hiába keressük a kijárást a sötétségből.

- Te sem találtad meg, bölcs Timon?

- Kerestem, de nem találtam meg. Te az élvezetekben kerested, én az eszmében, a gondolatokban; de mind a ketten sötétben maradtunk. Nem magad szenvedsz, barátom; a világ lelke szenved benned... És mióta nem hiszel már az istenekben?

- Rómában nyilvánosan tisztelik az isteneket, sőt egyre ujakat és ujakat hordanak oda Ázsiából meg Egiptomból, de őszintén, igazában senki sem hisz bennük, kivéve tán a zöldségárusokat, a kik mindennap bejárnak a városba kordéikkal.

- És ők az egyedüliek, a kik nem boldogtalanok.

- Ugy van; de boldogok azok is, a kik az állatokat és a fákat imádják...

- Meg azok is, a kik jóllakott barmokként elfekszenek és tunyán heverik el a napot.

- Mondd meg hát, Timon, érdemes-e élni?

- S ki tudja, jobbat ad-e a halál, mint ez az élet? - felelte Timon sóhajtva.

- De mi hát a különbség közted és a skeptikusok közt?

- Az, hogy a skeptikusok beletörődnek... vagy legalább színlelik, hogy beletörődnek a sötétségbe, én pedig szenvedek miatta.

- És nem látod a szabadulás útját?

Timon hallgatott egy darabig, majd szinte ábrándozva így szólt:

- Nem látom... de várom.

- Honnan?

- Azt nem tudom, - felelte Timon halkan.

És föltámasztván könyökét, kezébe fektette fejét; majd a néma csendben sóhajtván mondta:

- Különös! De néha úgy tetszik, hogy ha a világban nem volna semmi egyéb és semmi több, mint a mit tudunk, ismerünk s ha nem éreznők, hogy többek, jobbak lehetnénk, mint a minők vagyunk, - úgy tetszik, mondom, hogy akkor nem gyötörne bennünket ez a szorongó kételkedés... És lásd, én mégis épen ennek a betegségnek a forrásától várom a gyógyulást... Az Olympusban és a filozófiában való hit megsemmisült, de egy olyan igazság, a melyet még nem ismerünk, megadhatja a szabadulást.

Ez a beszéd, szokása ellenére, fölötte nagy vigasztalására volt Cinnának. Mikor azt hallotta, hogy nemcsak ő maga, hanem az egész világ szenved, úgy érezte, hogy Timon nagy terhet vett le a válláról és sok-sok millió ember vállaira rakta...

4.

E beszélgetés után Cinna és Timon barátsága egyre bensőbb lett; minden nap összejöttek, bizalmasabbak lettek s végre annyira megszokták egymást, hogy akkor voltak boldogok, mikor együtt lehettek.

Különben Cinna, bár sok csalódás érte és sok szenvedésen ment keresztül, még mindig fiatalnak érezte magát és ebben nem is tévedt, mert az életnek még sok oly ismeretlen ingere volt, a mely hatott reá. S egészen új, hatalmas ingert, a melyről nem is álmodott, az örömnél egy nem sejtett forrását találta meg Timon házában Anteában, a görög bölcs leányában.

Anteát épen úgy ismerték, tisztelték és becsülték Alexandriában, mint az apját. A római matrónák szerették, a Szerapeion bölcsei tisztelték, a nép rajongott érte és Timon nem zárta be leányát a gynaecaeumba, hanem már zsenge korától fogva elvitte magával az akadémiába, végigolvastatta vele a görög, latin és egiptomi filozófusok munkáit, úgy hogy mikor a leány fölserdült, méltó vitatkozó társa volt apjának, a kivel igen gyakran disputált a legfontosabb és legbonyolultabb filozófiai tételekről.

E mellett valami rejtélyes varázs övezte s oly tiszta, fenkölt, nemes volt a lelke, mint valami szenté; gyakran voltak látomásai, a melyekben oly dolgokat látott és hallott, a minőkről a többi halandóknak sejtelmük sem volt.

Timon kimondhatatlanul szerette leányát, már csak azért is, mert mindig attól félt, hogy elveszíti.

Antea elmondta neki, hogy gonosz rémeket lát álmában és egyúttal valami felséges isteni fényt is, a melyről nem tudta, hogy az élet vagy a halál, - a boldogság vagy a szenvedés forrása-e.

Az egiptomiak, a kik szintén járatosak voltak Timon házához, elnevezték Anteát lótus-virágnak; - talán azért, mert ezt a virágot szentnek tartották a Nilus partjain, vagy talán azért is, mert a ki csak egyszer látta Anteát, minden egyéb szépséget elfelejtett.

Mert a szépsége valóban fölért a bölcsességével. Egiptom forró napja nem égette el arcának lilomát, mely áttetsző és szinte tündöklő volt, mint a finom gyöngykaplő héján átszűrődő hajnali napsugár. Szemei kékek voltak, mint a Nilus vize a sziklák között; a tekintete mély és titokzatos, mint e nagy folyó tükre.

Mikor Cinna legelőször meglátta és beszélni hallotta, azon gondolkozott hazamenet, hogy ne állítson-e oltárt háza átriumában és ne áldozzon-e Venus tiszteletére egy pár fehér galambot, - annyira meglepte a leány tiszta, ártatlan lelke, csodaszép, szelid arcza. Életében sohasem látott

hozzá hasonló nőt. Rövid időn mély, igaz szerelem sarjadt a szívében s ez a szerelem annyira más volt, mint minden eddigi szenvedélye, a mennyire Antea is különbözött minden más nőtől, a kit eddig ismert. Érezte, hogy vele boldog lehetne mint koldus is, nélküle pedig csak boldogtalan, ha oly gazdag és hatalmas lesz is, mint Caesar vala.

És valamint a vihar mindent ledönt és elsöpör, úgy Antea képe és emléke is elrabolta a fiatal patriczius esztét, szívet, nappali munkáját, éjszakai nyugalmát, - szóval rabbá tette őt magát és egész életét.

Nem sokkal rá aztán Antea szívében is kinyílt a szerelem virága.

- Boldog vagy, Cinna! - mondogatták a barátai.

- Boldog vagy, Cinna! - ismételte ő maga is, midőn a szelid Antea ajkai elsusogták a házasságkötés hivatalos szavait: »a hol te vagy Caius, én is ott leszek Caia« - s boldogsága oly mérhetetlennek tetszett, mint az Óceán határtalan tömege.

5.

A fiatal asszonyt csaknem istenként tisztelték otthonában; Cinnának csaknem ő volt mindene, - a szépség, a boldogság, a fény és bölcsesség.

De midőn boldogságát a tenger mérhetetlenségéhez hasonlította, nem gondolt arra, hogy a hullámok folyton mozognak és sohasem pihennek: az ily boldogság tehát nem lehet állandó... Egy év sem múlt el és Antea valami rettenetes, titokzatos betegségbe esett; álmaiban szörnyű rémeket látott s a vízióival járó láz szemlátomást sorvasztotta.

Az arcza sápadt, sovány lett, a kezei megvékonyodtak, a szemei beestek, úgy hogy egyre hasonlább lett a fehér lótuszvirághoz, mely az enyészet jelképe volt. Háza fölött pedig gyakran huhogva röpdöstek a baglyok, a mi a közeli halál bizonyos jele.

A rémlátások napról-napra szörnyebbek lettek. Anteának úgy rémlett, hogy fényes délben is léptek zaját hallja maga körül; majd megjelent előtte egy sápadt, hullaszerű arc, mely mintha hívta volna őt... Ilyenkor egész teste lázasan megvonaglott, a hideg veríték ellepte s mint a megrettent gyermek, sirva, zokogva borult férje keblére:

- Ments meg, Caius, ments meg!

És Cinna vissza is üzte volna a rémes kísérteteket az alvilág fenekére, de hiába tekintgetett körül: semmit sem látott.

Oh, mily iszonyuak voltak az esti órák a csendben, a magányban, midőn a leáldozó nap rézsutos sugarai az utolsó fénykévét szórták a városra és az ég boltozatját visszatükröző tenger hullámai vérvörös fényben csillogtak, a kóválygó ölyvek és baglyok pedig víjjogva, huhogva keringtek a szerencsétlen Antea feje fölött!...

És a rémlátások egyre gyakoriabbak lettek, napról-napra fenyegetőbb alakban ismétlődtek.

A leghiresebb orvosok, a legtapasztaltabb bölcsek mindent megkísérlettek, hogy meggyógyítsák Anteát, - de hiába.

Az egiptomi bodzasipok, a beduin fuvolák lágy zenéje mit sem használt: nem birta fölvidítani a beteget, sem el nem üzte a rémes kísérteteket, melyek gyötörték.

Napszállatkor, mikor a nap izzó korongja alábukni látszott a tüztengerhez hasonló vizekbe, az üveggeszemű hulla szinte megelevenedett és csontkezével integetve hívta a szegény beteget.

Antea élete csupa rettegés, örökös, iszonyatos félelem volt s ha rágondolt a szörnyű rémlátásra, úgy megtört és kétségbeesett, hogy hangos szóval hívta a halált. Ilyenkor Cinnának is úgy tetszett, hogy a halál megváltás lenne a szenvedő Anteának; és Cinna, a ki örömmel ontotta volna ki utolsó csepp vérént Antea meggyógyulásáért, megborzadt e gondolattól és iszonyodva képzelte el magában, hogy milyen is lenne Anteának gyönyörű arcza, ha a halál reá nyomná az enyészet bélyegét...

Egy görög orvos azt mondta neki, hogy a rém, melyet Antea lát, maga Hecate, az alvilág istennője; s ő is, meg a többi orvosok is bizonyosra vették, hogy Hecate leviszi magával a beteget az alvilágba. És Cinna, bár sem az alvilágban, sem Hecateban nem hitt, nagy áldozatokat mutatott be Hecatenak, hogy megengesztelje őt.

De e mellett még sok egyebet is megpróbáltak a beteggel. Sűrű fekete fátyollal kötötték be Antea szemeit, hogy ne lásson; de ez sem használt. Sötét, szűk, alaktalan czellába zárták, de úgy látszott, hogy a rém áttör a falakon is és lidérczfényével bevilágítja a sötétséget, mely annál szörnyűbb és félelmesebb lett.

Éjente aztán Antea oly mély álomba merült, hogy szinte halottnak látszott; ilyenkor Cinna gyakran azt hitte, hogy föl sem ébred többé.

És mikor néha kétségbeesve eltűnődött Antea különös, rejtélyes betegségén, azt hitte, hogy ezeket a szörnyű rémlátásokat ugyanaz a titokzatos kételkedés és félelem okozhatja, mely őt is gyötörte, mielőtt nejét megismerte.

Lehet, hogy Timon is ugyanezt gondolta, de Cinna nem merte tőle megkérdezni.

Mindamellett kétségbeesetten védelmezte Anteát. S el akarta vinni Memphis környékére; de mikor látta, hogy Antea állapota a pyramisok árnyékában sem javul, ismét visszavitte Alexandriába s mindenféle jóst, boszorkányt, kuruzslót csődített házába. Mivel már semmi reménye sem volt, mindenféle segedelemhez kapkodott.

E közben egy híres zsidó orvos jött Caesareából Alexandriába, a kit Cinna rögtön magához hivatott. Josephus, - ez volt a zsidó orvos neve, - nem lévén bálványimádó, fölháborodva tiltakozott a föltevés ellen, hogy Anteát Hecate üldözi, ellenben azt állította, hogy a beteg ördögös. Azt tanácsolta hát a férjnek, hogy vigye el a feleségét Alexandriából, a hol a démonok hatalma mellett még a Delta kigőzölgései is árthatnak neki. Tanácsolta, hogy vigye Jeruzsálembe, mert annak a városnak a levegője nagyon száraz és egészséges.

Cinna örömeztőbb fogadott szót az orvosnak, mert a jeruzsálemi prokurátor, Pontius Pilátus jó barátja volt.

És Pontius Pilátus valóban nagy örömmel fogadta barátját; rögtön kényelmes szállást adott neki gyönyörű villájában, mely a város közelében volt.

De Cinna reményei itt is csakhamar füstbe mentek, mert a halálfejű rém, mely az egész uton gyötörte Anteát, tovább üldözte Jeruzsálemben is.

És elülről kezdődtek a kétségbeesés, a rettegés napjai.

6.

Noha még kora reggel volt s a szökőkút egyre ontotta hűvös vizét az árnyékos átriumban, a hőség mégis tűrhetetlen volt már s a fehér márványfalak, oszlopok szinte izzottak. Cinna kivitette Antea ágyát a ház közelébe, a magas pálmafa alá, a hol hűs szellő lengedezett. Aztán maga is odaült a jácintokkal, rózsákkal beszórt ágy mellé s megfogván Antea elsoványodott, hófehér kezét, azt kérdezte:

- Jobban vagy, kedvesem?

- Jobban, - felelte a beteg halkán s behunyta a szemeit, mintha aludni akarna.

Mély csönd volt köröskörül, csak a szél suttogott az ágak közt, míg lent a földön, a napfényben ragyogó fű között, ábrándosan czirpeltek a tücskök.

Nem sokkal rá Antea kinyitotta a szemét és azt kérdezte:

- Igaz-e, Caius, hogy van itt egy bölcs, a ki meggyógyítja a betegeket?

- Itt próféta a nevük, - felelte Cinna. - El akartam hozzád hivatni azt, a kiről beszélsz, de úgy látszik, hogy ő is csak csaló. És mivel a nép hite ellen tanított, a nép föladta, a prokurátor pedig halálra ítélte és épen ma fogják megfeszíteni.

Antea csüggedten lehajtotta a fejet.

- Majd meggyógyít téged az idő, - mondta Caius.

- Az idő a halál szolgálja és nem az életé, - felelte halkán Antea.

Megint csönd lett. Köröskörül a földön azok az apró fénykarikák tánczoltak, melyek át tudtak törni a pálma sűrű lombátorán; a tücskök még egyre czirpeltek s a gyíkok előbujtak a fal repedéseiből és figyelve álltak meg a forró köveken.

Cinna időnként lopva nézegette Anteát, azon keseregve, hogy most már mindennek vége s a bálványozott nőből nemsokára nem marad egyéb, mint egy marok hamu a kolumbáriumban. Hisz már most is olyan volt, mint a halott, a hogy mozdulatlanul hevert ágyán a reá szórt virágok közt.

- Utánad megyek, - sóhajtotta Cinna magában.

A mély csöndben hirtelen léptek zaja hallatszott. Antea arcza elfehéredett, mint a kréta; félig nyílt ajkai lihegtek, a keble görcsösen zihált; attól félt, hogy a kínzó rémlátás közeledik üveges szemével, csontkezével. De Cinna megfogta a kezét, hogy megnyugtassa.

- Ne félj, Antea, - biztatta szeliden - én is hallom a lépéseket...

Majd rögtön hozzátette:

- Pontius jön hozzánk látogatóba.

És valóban a prokurátor jött az út kanyarulatánál, két szolgától kísérve. Javakorbeli férfi volt, piros kerek arczát csupaszra borotválta s erőltetett méltósággal, szinpadí döllyfel hordta a fejét, de látszott rajta, hogy nagyon töprenkedik és fáradt.

- Köszöntlek, nemes Cinna és téged is, isteni Antea, - mondta a pálmafa árnyékába lépve. - Mily tikkasztó a hőség a hűvös éjszaka után! Hozzon nektek szerencsét ez a nap s gyógyítsa meg Anteát, hogy ismét oly viruló legyen, mint a rózsák, melyek közt pihen.

- Köszöntlek, barátom! - felelte Cinna.

A prokurátor leült, ránézett Anteára, összeránczolta szemöldökeit és így folytatta:

- Magányban születik az unalom és az aggság, a társaságban pedig minden félelem eloszlik... Adjak jó tanácsot? Fájdalom, itt nem vagyunk Antiochiában, sem Alexandriában; itt nincsen se czirkusz, se színház és hiába is építenénk czirkuszt, mert a fanatikus tömeg szétrombolná. Itt csak a törvényt ismerik és tisztelik; ez a törvény pedig tilt minden szórakozást... Jobb szeretnék a vad szkythák közt lenni!

- Tanácsot ígértél, Pilátus!

- Ah, igaz!... Azt akartam mondani, hogy társaságban, a tömeg közt, eloszlik minden félelem; megnézhetnétek hát a mai nagy látványosságot: három embert feszítenek keresztre. Ez is jobb a semminél. Aztán meg a Páskha ünnepére mindenfelől a városba tódul a környék népe; tarka csőcselék, mindenféle szedett-vedett nép, a mit igen érdekes látni. A halálra ítéltéket egész közlről megnézhetitek s azt hiszem, hogy bátran fognak meghalni...

- És kik ezek a gonosztevők? - kérdezte Cinna.

- Az egyik nagyon különös ember; azt állítja, hogy az Isten fia. Oly szelid, mint a galamb s az igazat megvallva, nem is követett el semmit, a miért el kellett volna ítélni.

- És mégis elítélted, hogy megfeszítsék?

- El akartam kerülni minden kellemetlenséget s féltem attól is, hogy darázsfészekbe nyulok, ha a vallásukat bolygatom. Már eddig is elég panaszt tettek ellenem Rómában. Aztán meg az elítélt nem is római polgár.

- De azért ép úgy meghal a kereszten, - szólt halkán Antea.

A prokurátor nem felelt, de arcán meglátszott a belső lelki küzdelem, melylyel hiába igyekezett megnyugtanni önmagát az elkövetett igazságtalanság miatt. Aztán, mintha csak magában beszélne, így felelt:

- Semmitől sem irtózom úgy, mint a végletektől s ha rajtam állana, kellő mértéket is tartanék mindenben. Pedig nincs oly vidék az egész földön, a hol jobban hajszoznak a végleteket, mint épen itt. Ez nagyon lever és megzavar. Az emberek meg maga a természet is összeesküszik, hogy elvegyék a nyugalmat... Nézzétek! - folytatta nekimelegedve - már itt a tavasz s az éjszakák még mindig hidegek, a nappal pedig oly forró és tikkasztó, hogy a kő is szinte égeti a talpukat; még alig kelt föl a nap s máris rekkenő a hőség... Hát az itteni nép?!... Jobb, ha nem is beszélek róla!... S nekem mégis itt kell élnem köztük!...

- Ez bizony nem kellemes ország, - jegyezte meg Cinna.

- No látod, - kapott rajta Pilátus. - Tehát, a mint mondtam, menjetek el és nézzétek meg a keresztfeszítést; szentül hiszem, hogy a Názárethi bátran fog meghalni. Képzeljétek csak, megparancsoltam, hogy korbácsolják meg... Oh nem kegyetlenségből, hanem csak azért, mert azt hittem, hogy ezzel megmenthetem a haláltól... S a mig ostromozták, oly szelid és türelmes volt, mint a bárány; megáldotta a népet s mialatt vére lecsurgott sanyargatott testén, szemeit az égre emelte és imádkozott!... Ő a legkülönösebb ember, a kit életemben valaha láttam! És a feleségem sem hagy békén... - Ne hagyd megölni ezt az ártatlant! - mondogatja minden reggel... Igazán mondom, hogy nem is akartam; kétszer is kijöttem a praetoriumból, hogy beszéljek a dühöngő főpapokkal és a felbőszült csőcselékkel... De valamennyi hátraszegte a nyakát, eltátotta a száját s úgy bögött tele torokkal: - Feszítsd meg!... Feszítsd meg!...

- És te engedél nekik? - kérdezte Cinna.

- Ha nem teszem meg, talán az egész város fölzendül, már pedig én azért vagyok itt, hogy rendet tartsak. Mondtam már, hogy irtózom a végletektől, aztán meg halálosan fáradt is vagyok. És ez az ember senki és semmi, ágról szakadt zsidó, a kivel senki sem törődik a holta után; annyi ember kedvéért föl kellett áldoznom ezt az egyet. Az ő baja, hogy nem római polgár!

- A nap nem csupán Rómára süt! - jegyezte meg Antea.

- Ne hozz kísértetbe, isteni Antea! A nap mindig és mindenütt Róma hatalmára süt; a zendülés pedig aláássa, megingatja ezt a hatalmat. Csak Caesar maga kegyelmezhet meg neki; én nem. Cinna jól tudja, hogy az ítéletet, ha már kimondtam, nem vonhatom vissza. Igaz-e, Caius?

- Fájdalom!

De Antea lelkében fájdalmasan visszhangzottak a kegyetlen szavak s ezért így sóhajtott félhangosan:

- E szerint lehet szenvedni és meghalni büntelen is?!

- Nincs büntelen ember a földön, - felelte Pilátus.

Majd rövid habozás, után így folytatta:

- A Názárethi nem követett el semmi bűnt s azért én, mint prokurátor, mostam a kezeimet; de viszont mint római polgárnak el kellett ítélnem a tanítását.

- És mit tanított? - kérdezte Cinna.

- Sokáig beszélgettem vele, - mondta Pilátus elgondolkozva; - kifürkészttem legtitkosabb gondolatait is és tanításait esztelennek, veszedelmesnek, különösnek találtam. A gyakorlati élet útjain mindig a józan ész vezet; vagy legalább annak kellene vezetnie. Megengedem, hogy az erénynek is megvan a maga helye az életben; például helyesnek vélem a stoikusok ítéletét, hogy a fájdalmat, szenvedést megadással, türelemmel kell viselnünk. De azért ők sem mondanak le az élet örömeiről, a gazdagságról és élvezetekről!... Mit mondanának például rólam, ha kimennék a házamból, hogy szállást adhassak azoknak a nyomorultaknak, a kik a napon sütkéreznek a jaffai kapu előtt?...

S mikor senki se felelt, ő maga mondta:

- Ugy-e azt, hogy örült vagyok?

- És a Názárethi ezt tanítja? - kérdezte Cinna.

- Ezt, sőt még több ily badarságot is. És együgyűségében arról álmodozik, hogy az emberek annyira jók, nemeslelkűek, hogy kölcsönösen és kivétel nélkül testvérként szerethetnék egymást; a rómaiak és a zsidók, az egiptomiak és a germánok, - mind-mind testvérek és felebarátok!

- Ez képtelenség, - szólt közbe Cinna.

- No látod!... De ez még mind semmi... Azt mondja magáról, hogy ő Isten fia; s nem veszi észre, hogy ily módon alapjában megrázza, rombadönti a vallást, az emberiség végtelen kárára!... És ha csak gondolta volna ezt!... de hirdette és elítélte a mi világrendünket.... Jól tudod te is, hogy én magam nem hiszek az istenekben; de azt hiszem, hogy a vallás szükséges féke minden emberi szenvedélynek s ezért, bár magam istentagadó vagyok, nyilvánosan mégis áldozok az isteneknek...

A prokurátor hallgatott pár pillanatig, majd habozva tette hozzá:

- Különben a Názárethi aligha fél a haláltól mert azt mondja, hogy úgy is föltámad halottaiból.

Cinna és Antea álmélkodva néztek össze.

- Föltámad halottaiból?

- Azt mondja, még pedig három nap alatt; és a tanítványai is mind ezt hirdetik. Elfeledtem tőle magától is megkérdezni, hogy igaz-e ez? De hát mindegy! A halál úgy is fölold minden ígéretet, fölment az adott szó kötelezettségétől... És azzal sem veszítene semmit, ha nem

támadna föl, mivel tanítása szerint az igazi boldogság a halál után kezdődik az örök élettél. Ezt a legnagyobb hittel, a legszentebb meggyőződéssel állítja s azt is mondja, hogy a ki sokat szenved itt a földön, sokkal könnyebben bejut az örök életbe... Csak szeressünk, mindig, örökké szeressünk, szeressünk mindenkit, úgy mint önmagunkat!

- Különös tanítás, - mondta Antea, reszkető kezével végigsimitva fehér homlokát.

- És mégis mind a halálát kívánják! - szólt Cinna.

- Nem csoda, - viszonzá Pilátus, - a csőcselék kenyere a gyűlölet és - csakis a gyűlölet fizethet keresztel annak, a ki szeretettel közeledik hozzá.

- De bizonyos-e az, - kérdezte Antea, - hogy az ember boldog lesz a halála után?

- A Názárethi legalább bizonyos benne, - felelte Pilátus, - éppen azért nem is fél a haláltól.

Antea sóvárogva sóhajtott föl:

- Oh, Caius, mily szép lenne ez!...

Majd hirtelen azt kérdezte Pilátustól:

- És honnan tudja ő mindezt?

Pilátus tétován vállat vont és így felelt:

- Azt mondja, hogy az emberek Atyjától tudja, a ki olyasvalami Istenük a zsidóknak, mint nekünk Jupiter, azzal a különbséggel, hogy egyetlen és irgalmas Isten.

- Oh, Caius, mily szép lenne ez! - ismételte Antea sóhajtva.

Mind elhallgattak. Pontius tünődve csóváltgatta a fejét; talán ismét a Názárethi különös tanításán töprenkedett...

Végre fölkel s bucsuzott.

- Nos, megnézitek? - kérdezte.

Antea hirtelen azt mondta:

- Menjünk el, Caius és nézzük meg azt a Názárethit.

- De siessetek, - intette őket Pilátus, - nemsokára viszik a vesztőhelyre.

7.

A reggel még ragyogó napot sötétvöröses felhők borították el dél felé, viharral fenyegetőzve, de a város még tündöklött a nap fényében és szellő se rezdült a rekkenő forróságban.

A Golgotha lejtőjén tömegestül szorongott, tolongott a nép az út mentén, a merre a halálraitélteknek jönniök kellett. A nap rávetette tündöklő fényét a pusztára, sivar vidékre s az élénk világosságban még jobban szembetűnt a sziklák kopársága. A távoli szemhatáron bizonytalan, hullámos vonalakban mosódott el a kéklő dombok taraja. Lent, a kopasz Golgotha és a város falai közt rövid, sziklás, dudvás völgy feküdt, melyben csak itt-ott szomorkodott egy-egy elcsenevészedett vadfügefa.

Az összecsendült nép pedig, mely mind a Páskhára tódult a városba, olyan volt, mint a csatamezőn táborozó sereg. Mindenfelé sátrak, lombos ágakból összerótt kunyhók álltak, melyeknek lakói, hogy menedéket találjanak a nap égető sugarai ellen, szerteszóródtak a város környékén, a hol árnyékosabb hely kínálkozott.

A városból, melynek egyforma tetejű, lapos, alacsony házai alig látszottak magasabbnak a várfalnál, tompa, zugó moraj hallatszott, - hasonlatos a hullámok morajlásához, a mint a pusztá, sivatag partot paskolják.

Egyszerre csak élénk mozgás támadt a nép között, mely már napkelte óta várta a halálraitéltket. Anteát hozták az ágyában s előtte, mögötte a római prokurátor zsoldos légionáriusai mentek, hogy utat törjenek a tömegben és szükség esetén megvédelmezzék az idegeneket a nép ellen, a mely fanatikusan gyűlölte őket. Az ágy mellett Cinna ment és Rufus, a római centurio.

Antea nem volt oly nyugtalan, mint déltájban rendesen, a mikor a rémlátások gyötörni szokták; talán azért, mert még mindig arra gondolt, a mit a prokurátor a fiatal Názárethiről beszélt. Reá gondolva szinte megfedkezett betegségéről; olyasvalami ment végbe lelkében, a melyről nem tudott számot adni önmagának.

A világ ez időtájt sok embert látott nagy nyugalommal meghalni s ezek mind úgy hunytak el, a hogy a tűz kialszik, ha elfogy a fa. De ezt a nyugalmat a haldokló legtöbbszöire abból a halálmegvetésből merítette, a melylyel végzetével szembeszállott, vagy abból a filozófiai megnyugvásból, a melylyel beletörődött a kikerülhetetlen halálba, mely a földi létnek végét veti. De mindaddig senki sem áldotta a halált, senki sem halt meg abban a vigasztaló meggyőződésben, hogy csakis a túlvilágon kezdődik a valódi élet, az örökélet, melyet csak a Mindenható, a végtelen Öröklény adhat.

És ime, a kit most keresztre akartak feszíteni, föltétlen bizonyossággal hirdette ezt. Tanítása, mint a vigasztalásnak és reménynek egyetlen forrása, lelke mélyéig megrendítette Anteát. Mert ő is tudta, hogy meg kell halnia s erre gondolva végtelen szomorúság fogta el... Mi volt neki a halál?... Elszakadás Cinnától, apjától, - a világosság, a szeretet teljes hiánya, - rideg sivatag, örök sötétség... Oh, ha szerelmének bármi kis emlékét, ha boldogságának bármi halvány képét levihette volna magával a sirba, lett volna ereje, hogy beletörődjék a halálba.

És ime, miután már megszokta, hogy a halál annyi, mint az elenyészés, a megsemmisülés: ez a Názárethi most azt hirdeti, hogy a halál az élet... De ki biztosítja, hogy igaz ez?... Ez az ismeretlen, ágról szakadt zsidó?... A ki azt hirdeti az embereknek, hogy legfőbb erény a szeretet?... ez a zsidó, a ki áldja azokat, a kik ostromozzák és most már odajutott, hogy keresztre feszítik?...

- Miért tanította mindezt? - tünődött magában Antea, - ha minden jutalma érte a keresztt? A többiek mind hatalomra vágynak: ő nem törődött a hatalommal és szegény maradt; a többiek palotában élnek, fényűző pompában, biborba-bársonyba öltöznek: ő pedig úgy élt, mint a pásztor, nyája közepette. A szeretetet, irgalmat, szerénységet, szelidséget tanította: nem lehetett tehát kegyetlen és nem csalhatta meg az embereket. És ha igaz, a mit tanít: áldott legyen a fájdalom és a halál, mint olyan szárnyak, melyek a világosságba viszik föl a lelket!...

A beteg Antea lelke és értelme úgy kapaszkodott meg ebben a gondolatban, mint a mentőhorgonyban. És eszébe jutottak apja szavai, a ki többször mondotta, hogy csak valami új igazság vezethetné ki a szegény, megfáradt emberi lelket abból a sötétségből, a melyben tévelyeg... A mit a Názárethi hirdet, - új igazság és pedig olyan igazság, a mely legyőzi a halált és szabadulást biztosít...

És mialatt Antea eltűnődött, eljött a dél - és Cinna szivdobogva, örömmel látta, hogy feleségét e napon nem bántja a szörnyű rémlátás, mely eddig kínoztta...

8.

A gyászos menet elindult a városból s onnan, a hol Antea ágya volt, jól lehetett látni mindent. A nagy tömeg, mint a méhraj, egyre rajzott kifelé a város kapuján s lassú áradatként hömpölygött a Golgotha felé. Középen, a halálraitéltek körül, ki-kivillantak a római katonák lándzsái és aczélsisakjai...

Végre a menet eleje odaért Anteához. Legelül nagy csapat félmeztelen, rongyos gyerek tánczolt, verekedett és ujjongott; a fejük kopaszra volt borotválva, csak halántékukról lógott le két fürt az arcukba. Aztán jött a csöcselék, a szennyes, csürhe nép; arcuk lángolt a hőségtől s a lázas örömtől, hogy végignézhetik a kegyetlen kivégzést.

Egyetlenegy emberséges, szánakozó szózat sem hangzott, csak veszekedés, káromkodás, vad üvöltés tört elő a kegyetlen mellekből, melyek mind boszura és vérre vágytak. Antea álmélkodva, megdöbbenve nézte ezt a csöcseléket, melynek őrvongó fanatizmusa túltett még a diadalmenetre összesereglett nép ujjongásán is s mialatt nézte, Rufus, a centurio, a ki mellette állt, magyarázgatta és mutogatta neki a nevezetesebb alakokat.

A nagy sokaságban kevés volt az előkelő, gazdag zsidó; ezek diszes köpönyegükbe takaróztak s tőlük telhetőleg igyekeztek különválni a néptől, meg a zsákba, darócba öltözött parasztoktól és a pásztoroktól, a kik kecskebőr-gunyát viseltek. Voltak a tömegben asszonyok is, de csak parasztasszonyok, közrendű nők, meg gyanus teremtések; ezek tarka köntösben, kifestett hajjal és szemöldökökkel, nárdustól illatosan, a nyakukon, fülükben gyöngysorral, ékességekkel... De főrangú zsidónők nem voltak, mert nem akartak összekeveredni ezekkel a gyűlölt és utált vetélytársakkal.

Aztán jött a Synedrium: középütt Annás, a kányaképü, csipásszemü, vén zsidópap és Kaifás, fején a kettős szarvu süveggel, mellén a gyöngyös, drágaköves efod-dal.

Utána jöttek a farizeusok: a czaamogók, a kik lomhán botorkálva vonszolták lábaikat s minduntalan csetlettek-botlottak a kövekben; a vérengzők, a kik kövekkel verték mellüket és homlokukat; a görnyedezők, a kik hétrét görnyedve ballagtak, mintha vállukon hordoznák az egész világ minden bűnét... S a farizeusok komor, dölyfös tartása, hideg, kegyetlen arcza megdöbbenő ellentéte volt a körülöttük hullámzó nép zajos jókedvének.

Cinna, mint a világ legelső nemzetének fia, valamennyit lenézte és megvetően fordult félre, Antea ellenben csodálkozva és bizalmatlanul vizsgálta őket. Fiatal arcza, melyre a halál már rányomta bélyegét, alakja, mely inkább hasonlított árnyékhoz, mint élő lényhez, szemébe tünt mindenkinek s a csöcselék arczátlan bizalmaskodással bámulta őt. Annyira gyűlölték az idegent, hogy még ezt a szegény, beteg asszonyt sem kimélték volna meg a bántalmaktól, ha nincsenek ott a prokurátor római katonái.

Antea csak ekkor értette meg, hogy miért kívánja ez a nép annak a prófétának a halálát, a ki a szeretetet tanította; s a Názárethi alakját most még szebbnek és kedvesebbnek látta, mint a minőnek Pontius leírta... A Názárethi azért hal meg, mert az ember meg nem másítható ítélettel halálra ítélte; ő, Antea pedig azért hal meg, mert a természet rendelte így... S a szenvedés, a halál gondolatának közössége rokonságot teremtett lelkeik közt. És ha a Názárethit a jövőbe vetett remény tette erőssé, hogy nyugodtan menjen kereszt-halála elébe: ugyanezt a reményt ő, Antea is megszerzi, megnyeri, ha majd látja, hogy a Názárethi csakugyan mindvégig nyugodtan türi szenvedéseit.

A tömeg zaja, vad üvöltése egyre hangosabb lett, úgy hogy a közelállók már egymás szavát sem hallhatták... Aztán egyszerre csak, mint mikor a vihar lecsendesül, minden zaj elnémult, csak a légionáriusok nehéz lépése és fegyverük csengése hallatszott.

A tömeg szétvált s az elítéltek ott mentek el az ágy mellett. Elül, két oldalt és hátul ütemes léptekkel mentek a katonák; köztük három kereszt bukácsolt... mintha usztak volna a levegőben... mert azokat, a kik vitték, alig lehetett látni, annyira meggörnyedtek a nehéz teher alatt. A három közül - s ezt Antea mindjárt látta - egyik sem lehetett a Názárethi, mert kettőnek az arczán rajt ült az elvetemültség és gonoszság bélyege, a harmadik pedig valami paraszt volt, a ki más helyett vihette a keresztet.

A Názárethi jött utánuk két katona közt. Vörös köpönyeget dobtak rá a ruháira, a fejébe pedig töviskoronát nyomtak, melynek tövisei alól, mint korálgyöngyök, lassan permeteztek alá a vércsöppek. Halvány és kimerült volt, alig birt járni és mégis nyugodtan ment előre a nép fenekedő üvöltése, vad fogcsikorgatása közt, elmerülve gondolataiba, melyek tulszálltak e látható világon, szelid lelke telve volt az egyetemes, örök bocsánat érzésével, a mi több a véges emberi bocsánatnál. És ámbár lelke elmerült az örökkévalóságban s minden földi nyügtől, gyarlóságtól ment volt, azért mégis szenvedett: a mindenség végtelen fájdalmát érezte.

Ilyen volt a Názárethi; ilyennek látta őt Antea, midőn mellette elment: s a mint nézte, reszkető ajkai önkénytelenül azt suttozták:

- Te vagy az Igazság!...

A menet megállt egy pillanatra, mert a katonák csak nehezen tudtak utat törni a megtorlódott tömegben. A Názárethi alig volt pár lépésnyire Anteától, a ki látta, mint libegteti a szél a Názárethi hajfürteit és látta sápadt, vértelen, szinte áttetsző arczát is, melyre halvány pirosságot vetett a vörös palást. A tömeg rá akart rohanni, hogy széttépje s a katonák csak nehezen szoríthatták vissza az őrző csőcseléket.

Mindenfelől fölemelt karok, ökölbe szorított kezek fenyegették a boldogtalant; a szemek kidülledtek, a fogak csikorogtak, az ajkak tajtékot túrtak és szörnyű átkok röpködtek a levegőben.

Ő pedig körülnézett s tekintete mintha kérdezte volna:

- Mit vétettem nektek?...

Aztán fölemelte szemeit az égre és imádkozott.

- Antea!... Antea! - kiáltott föl most Cinna.

Antea elfeledkezett róla, hogy beteg s hogy már több nap óta meg sem mozdult. Most hirtelen fölült ágyában, szemei megteltek könnyekkel, reszkető kezeivel összeszedte az ágyán heverő jácintokat, rózsákat és mind oda szórta a Názárethi lábai elé.

Mély, halálos csönd lett. A nép egy pillanatra megdöbbenve hallgatott el, látván a főrangú római nőt, a ki virágokkal hódol a halálraitéltnek.

A Názárethi pedig rátekintett Antea lesóványodott arczára s az ajkai mozogtak, mintha áldást és köszönetet akart volna mondani. Antea visszaroskadt párnáira s abban a pillanatban érezte, hogy édes remény, végtelen boldogság éled szívében, a melylyel együtt az élet is visszatér elgyötrött testébe...

Megint a Názárethire nézett s halkan suttozta:

- Te vagy az Igazság!...

E közben az elítéltet ismét tovább hurczolták, egész addig, a hol a sziklák hasadékaiba három czölöpöt vertek, hogy majd hozzá szögezik a keresztet. A tömeg egy pillanatra eltakarta a Názárethit Antea szemei elől; de a kínszenvedés helye magasabban feküdt s kis vártatva

megint láthatta a halvány arcot és a töviskoronát, mialatt a pribékek hozzá fogtak a megfeszítés szörnyű munkájához.

Először a két lator keresztjét állították föl és csak aztán a harmadikat, mely fölött egy pergament lobogtatott a szél, úgy hogy nem lehetett elolvasni a ráírt szavakat.

A katonák durván leszakgatták a ruhát a Názárethi testéről, őt magát pedig ráfeszítették a keresztre, mialatt a csöcselék őrijöngve üvöltötte:

- Oh zsidók királya! szállj le a keresztről, szállj le, ha tudsz!.... Hivjad légióidat és angyalaidat, hogy megszabadítsanak!

Ekkor egy zsidó, a ki Antea mellett állt és fehér talárt viselt, fölmarkolva a föld porát, mind a fejére hintette és hangos szóval, kétségbeesve kiáltotta:

- Én bélpoklos voltam és ő meggyógyított!... Most pedig megfeszítik!

Antea arcza még sápadtabb lett.

- Meggyógyította... hallottad, Caius?

- Ne menjünk haza? - kérdezte Caius szorongva.

- Nem... itt maradok.

Cinna majd megörült kétségbeesésében, hogy nem hívatta el a Názárethit annak idején Anteahoz.

E közben végre fölemelték a Názárethit is a kereszttel s az egyik katona épen hozzáfogott, hogy a lábait is odaszögezze.

A felhők, melyek már délelőtt is egymást kergették az égen, most elfödtek a napot; a halmok és a távoli sziklák, melyek eddig szinte tündököltek a fényben, egyszerre elsötétedtek és a világosság forrása mintha kialudt volna...

Sötét, vérvörös fény borult mindenre s a homály egyre nagyobb lett, a mint a nap mindinkább a felhők mögé bujt. Fekete felhők, mint az éjszaka sötét szárnya, gomolyogtak a nap felé... a szél elült, a hőség fullasztó lett... aztán végkép elsötétedett ég és föld s a levegő megtelt szorongással, kétségbeejtő félelemmel... Ugy tetszett, hogy megállt a természet szivverése.

- Menjünk haza! - könyörgött Cinna.

- Nem... még látni akarom, - suttogta Antea reszketve.

Mivel a sötétségben már nem lehetett látni a halállal vívódókat, Cinna közelebb vitette az ágyat a Golgothához. Antea fölnézett a dombra; a mély sötétségben is jól látta a Názárethi testét, melyet mintha halovány dicsfény övezett volna... Látta, hogy a melle görcsösen zihál, de a feje és tekintete az ég felé fordult.

Ekkor hirtelen mély, tompa dörrenés rázta meg a levegőt. Vakító villám szakgatta meg a sötét felhők keblét s nyomban rá megzendült az ég s oly irtózatossággal töltött be mindent, kelettől-nyugotig, hogy a föld is megrengett bele. Aztán egy második villámlás megvilágította az eget, a földet, a kereszteket, a katonák fegyvereit és a megdőbbszent tömeget. Majd még nagyobb lett a sötétség s az elcsöndesült tömegben hallani lehetett a kereszt tövében álló asszonyok jajgatós zokogását.

Itt-ott hangosan kiabáltak:

- Szentet feszítettek meg!... Igazat hirdetett... Föltámasztotta a halottakat!

Egy-másik fölkiáltott:

- Jaj neked, Jeruzsálem városa!...

Egy harmadik:

- Megindult a föld!...

A felhők közt megint végigcsikázott a villám. Minden hang elnémult, vagyis inkább elveszett a dühöngő vihar harsogásában, mely vad erővel csavarta, törte a fákat és libegtette a nép ruháját.

- Megindult a föld! - ordított a tömeg.

Többen örült futásnak eredtek, másokat álló helyükre szögezett a rémület.

E közben a vihar forgószele foszlányokká tépte a felhőket, mire a sötétség oszladozni kezdett, a világosság nőtt, majd kivillant a nap is a felhők meghasadt öléből és rászórta fényét a dombra, a keresztekre, a tömeg rémült arczaira.

A Názárethi feje sápadt volt, mint a viasz és élettelenül hanyatlott le a mellére; a szeme nyitva volt, az ajkai pedig elkékültek.

- Meghalt, - suttogta Antea.

- Meghalt, - ismételte Cinna.

E pillanatban a centurio odalépett hozzá és lándzsájával az oldalába szurt...

Csodálatos!... Mikor a tömeg látta, hogy a Názárethi meghalt s a vihar lecsendesült, legott megfélemedezett előbbi félelméről, megint oda tódult a kereszthez és újra kezdte gyalázkodásait:

- Szállj le a keresztről, ha tudsz!...

Antea még egyszer ránézett a lecsüggesztett, viaszsárga arcra és tünődve kérdezte magában:

- Lehetséges-e, hogy föltámad?...

Mert látta a Názárethi arcán a halál minden jelét s ez a kérdés, mint a kétségbeesett kételkedés önkénytelen szava, magától támadt lelkében.

Cinnát is gyilkos szorongás gyötörte; mert ámbár nem hitte, hogy a Názárethi föl fog támadni, - szentül meg volt győződve, hogy ha még élne, meggyógyíthatná Anteát.

És a nép egyre kegyetlen gúnynyal üdvözölte:

- Szállj le a keresztről!...

- Szállj le! - könyörgött Cinna, sajgó szívének minden erejével, - szállj le a keresztről, gyógyítsd meg őt és cserébe vedd el a lelkemet!

A távoli hegyeket még árnyék borította, de a Golgothán és a város fölött már nem volt felhő; az Antonius-torony élesen, merészen szökkent föl a sötétkék ég tündöklő háttérében s a fecskék csicseregve, sikongva röpdöstek a megtisztult levegőben.

Cinna intett rabszolgáinak, hogy vegyék föl az ágyat és induljanak, mert dél már három órával elmúlt.

Villájukhoz közeledve, Antea így szólt:

- Ma nem gyötört a rémlátás.

És abban a perczben Cinna ugyanezt gondolta.

9.

A rémlátás másnap sem gyötörte Anteát; sőt úgy látszott, hogy az állapota határozottan jobbra fordult, részben talán azért is, mert apja, Timon, megjött Alexandriából. Az ősz görög bölcs megijedve Cinna kétségbeesett leveleitől, ugyszólván lélekszakadva sietett Jeruzsálembe, hogy legalább még egyszer, utoljára láthassa egyetlen leányát.

Cinna újra remélni kezdett, noha még mindig nem mert bizni. Másszor is tapasztalt némi javulást Antea állapotában, bár bizonyos, hogy ez a javulás sohasem tartott két egymásra következő napig, mint most. A mostani megkönnyebbülést részben Timon megérkezésének tulajdonította, de részben annak is, hogy a tegnapi keresztrefeszítéssel járó izgalmak felrázták Anteát tespedéséből. És valóban, a tegnapi nap eseményei anynyira belevésődtek Antea lelkébe, hogy a beteg egyébről sem tudott beszélni apjának. És Timon nagy figyelemmel hallgatta leányát, nem vitatta a megtörtént dolgokat, a miket Antea saját szemével látott, sőt inkább tüzetesebben kérdezősködött a Názárethi tanításáról. De erről maga Antea sem tudott többet, mint a mennyit Pilátustól hallott.

E közben a beteg ereje és egészsége egyre jobban megszilárdult. Elmult a harmadik dél és a reménykedők örömét mi sem zavarta meg. Annyi baj és szenvedés után ez volt az első boldog napjuk s Antea azt akarta, hogy Cinna írja föl ezt a napot, mint szerelmük és életük egyik legszebb napját.

Az ég sötét és borus volt, az eső lassan, de sűrűen szitáit és esett egész nap. Csak este felé derült egy kissé az ég s a lehanyatló nap biboros fénynyel öntötte el a sivatag szikláit és a körülfekvő villákat.

Másnap gyönyörű időre virradtak s Antea, mint rendesen, ismét a pálmafa alá vitette ágyát, hogy a magasból, a hűvös, árnyékos fa alól gyönyörködhesse a szép vidékben. Cinna és Timon ott álltak mellette, lestek minden vonást, változást az arczán; de csak valami nyugtalan várakozást láttak rajta és nyomát sem a halálos rettegésnek, a mely rendesen déltájban torzította el az arczát. Sőt a szemei élénken mozogtak és a szíve is elevenebb volt, mint máskor.

Cinna most már lelke egész erejével remélt; szeretett volna leborulni a földre boldogságában, hogy zokogva és ujjongva adjon hálát az isteneknek. De szíve csakhamar elszorult és ismét kételkedni kezdett, hogy ez a javulás csak utolsó föllobbanása az alvófélben lévő lámpásnak; és hogy reményét éleszsze, időnként lopva Timonra nézett, a kit talán szintén ugyanez a gondolat izgatott, mert folyton kerülte veje tekintetét.

Hármuk közül egyik sem mondta, hogy a dél már közel van, de Cinna, a kinek hevesen dobogott a szíve, szorongva nézte, hogy az árnyék egyre kisebbedik körülötte, s a másik kettő is hallgatott emésztő aggodalmában.

A legnyugodtabb talán Antea volt; ágyban fekvé, fejét biborvankosra nyugtatva, félig nyitott ajakkal, mohón szivta be a balzsamos, kissé hűs levegőt, mely a tengerről jött.

De déltájban a hűs szellő elcsöndesült s a levegő tikkasztó, szinte füllesztő lett a nap hevétől. A nárdus és a kakukfű fűszeres illata szétáradt a meleg levegőben, a pillangók virágról-virágra szálltak, a sziklarepedésekből előbujt gyíkok sütkéreztek a forró köveken; az egész természet mintha aludt volna ebben a néma, nyugalmas csöndben, a fény és a meleg pazar orgiájában.

Cinna és Timon, elernyedve a nagy hőségtől, leheveredtek a föbe, a beteg pedig behunyta szemeit, mintha kissé elszunnyadt volna; semmi sem zavarta a csendet, csak nehéz lélekezete, mely időnként zihálva tört elő melléből.

Dél volt...

Egyszerre csak Antea fölnyitotta szemeit és különös hangon mondta:

- Caius, add ide a kezedet.

Cinna megrettenve ugrott föl; ez volt a rémlátás órája!

- Látod-e, - kérdezte Antea, - látod-e azt a fényt, a mely amott támadt és felém közeledik?

- Antea, kérlek, ne nézz arra!

De Antea arcán nyoma sem volt a szokott rémületnek. Ajkai szétnyíltak, arcán kimondhatatlan öröm sugárzott, a mint tágranyílt szemekkel a távolba nézett.

- A fény közeledik, - mondta. - Látom!... Ő az!... A Názárethi!... És mosolyog... Oh, irgalmas! Oh, könyörületes!... Felém tárja átvert, vérző kezeit... Caius, Ő hozza a gyógyulást, a szabadulást!... Nézd: integet... hiv, hogy menjünk. Hozzá!

Cinna halálsápadtan felelte:

- Hát menjünk... Kövessük Őt!

Ugyanekkor a városba vezető köves ösvény kanyarulatánál fölbukkant Pontius Pilátus. Lát-szott rajta, hogy nevezetes, fontos újságot hoz, melyet azonban, mint józan és okos ember, csak babonának s az ostoba nép mende-mondájának tart. És megtörülve verejtékező homlokát, már messziről kiáltotta:

- Tudjátok-e, mit beszélnek a városban?... Hogy a Názárethi föltámadt!

A MINDENNAPI KENYÉR.

I. FEJEZET. AZ ÚJ VILÁG FELÉ.

A »Blücher« német gőzös gyorsan szelte az Óceán hullámain a hamburg-newyorki vonalon. Már négy napja volt uton s két nappal előbb ért a nyílt tengerre Írország zöld partjai mentén. A fedélzetről, a meddig a szemhatár terjedt, semmi egyebet sem lehetett látni a szürkés-zöld víztömegnél, a mely olyan volt, mint az ekétől barázdált szántóföld, a min ingadozva járt a hajó, folytatván útját a távoli új világ felé.

A ködös tengeren sötét körvonalakban vált ki a hajó hatalmas teste. A kolosszus, melynek orra egyenesen nyugot felé tartott, szinte fáradtan bukdácsolt a vizen, hol fölemelkedve, hol ismét lesüllyedve, mintha el akarna merülni; néha egészen eltűnt a szem elől, hol egy-egy hullámvölgybe siklott le, hol pedig ismét mértföldekre látható lett, a mint főlzaladt egy-egy hullámhegy tetejére. Mögötte, kanyargó óriás-kigyóhoz hasonlóan, pezsgett és hullámozott az a tajtékos barázda, melyet csavarja szántott a vízben. A sirályok csapatja sikoltozva követte a hajót, bukfenczeket hányva a levegőben s a falánk madarak olyan zajt csaptak, hogy az utasok közül többen bedugták a fülüket.

Mivel a szél kedvező volt, a hajó kifeszítette vitorláit és csak félgözzel haladt. Az idő is egyre jobb lett. Az égen járó felhők szerteszakadtak és itt-ott feltűnedezett az ég derült kékje, a mely folyton változott. Attól a pillanattól kezdve, hogy a »Blücher« a hamburgi kikötőből elindult, mindig szeles idő volt, de sohasem változott viharosra. A szél nyugat felé fűjt, időről-időre azonban alábbhagyott s ilyenkor lankadtan lógtak le a vitorlák, de aztán ismét kiduzzadtak, mihelyt a szél ereje növekedett.

A matrózok nagy erőlködéssel fordították meg a főárbócz alsó keresztvitorláját s e közben, hogy egyszerre húzhassák a kötelet, szinte panaszosan kiabálták: »hó! hó!...« Ilyenkor egyszerre megálltak, előre hajoltak s aztán egyszerre rántották hátra testüket, úgy hogy a keresztrud mindenik rántásra nagyot zökkent előre, mialatt a gőzszip nagyokat fűttengett, a kéményből pedig emberderék vastagságban gomolygott a sűrű fekete füst.

Hogy élvezhessék a gyönyörű időt, az utasok csoportosan tódultak a fedélzetre. Hátról a kormány-hidon álltak az elsőosztályú utasok, elöl, a hajó orrán pedig a kivándorlók és a fedélközi utasok tarka csoportja vegyült össze. Némelyek a padokon ültek, kurtaszáru pipákból pöfékeltek, mások pedig végigfeküdtek a fedélzeten; ismét mások a korlátra támaszkodtak és lenéztek a vízre. Volt köztük néhány asszony is, a ki kézen fogta a gyereket: többen a fiatalok közül föl és alá járkáltak, ámbár alig bírtak megállni az ingadozó hajón s e közben egyre a német nép-himnusz énekelték, noha magukban talán azt gondolták, hogy soha többé nem látják viszont hazájukat. Mindamellet a jókedv és a derűtség egy pillanatra sem hagyta el őket.

Valamennyi utas között kettő volt a legszomorubb. Talán ezért is váltak külön a többiektől. Az egyik már éltető ember volt, a másik pedig fiatal leány. Egyik sem tudott németül s ezért a szó teljes értelmében egészen egyedül voltak itt az idegenek között. De kik voltak? Első tekintetre kitalálhatta akárki: lengyel parasztok.

A férfit Toporek Lőrincznek hívták, a leánynak pedig Maryzia volt a neve. Amerikába mentek s csak ma mertek először feljönni a fedélzetre. Arczukon, melyet elsáppasztott a betegség, - a szorongás és álmélkodás kifejezése tükröződött. Élénk tekintettel mérték végig utitársaikat, a matrózokat, a hajót, a hatalmas zakatoló gépet s a fenyegető hullámokat, a melyek, mint a ló a sörényét, föl-fölszórták tajtékjukat a fedélzetre. Még egymáshoz sem igen mertek szólni. Lőrincz az egyik kezével a korlátra támaszkodott, a másikkal pedig a sipkáját fogta, hogy a szél el ne vigye. Maryzia pedig erősen belekapaszkodott öregapjába s minél jobban ingadozott a hajó, annál szorosabban simult hozzá s közbe-közbe gyakran sikongatott ijedtében. Darab idő múlva az öreg megtörte a csendet:

- Maryzia!

- Nos apám?

- Látod?

- Látom.

- S nem csodálkozol?

- Dehogynem!

De úgy látszott, hogy sokkal inkább fél, mint csodálkozik s az apja sem különben. Szerencsére a hullámozás csökkenni kezdett, alábbhagyott a szél is és a nap ereje teljesen szétszórta a fellegeket.

Midőn ismét viszontlátták az édes napot, megkönnyebbült a szívük. Mert azt gondolták: - »Ugyanez a nap ragyog otthon is Lipinczében!« - Bármily különös, új és félelmetes volt minden körülöttük, ez a ragyogó nap most is csak az a régi barátjuk volt, a ki otthon.

E közben a tenger lassan tükörsima lett. A vitorlák petyhüdten lógtak alá. Most élesen hangzott föl a hajóhídon a kapitány sipolása, mire a matrózok fölszaladtak az árbócokra, hogy begöngyölítsék a vitorlákat.

A két lengyel, mikor meglátta a fürge matrózokat, a mint ugyszólván lógtak a levegőben s a kötelekbe kapaszkodva végezték dolgukat, megint roppant elcsodálkozott.

- No ezt már csakugyan nem bírnák megtenni a mi legényeink, - mondta az öreg.

- A hová ezek a németek fölmásznak, föl tud mászni Jasko is, - felelte a leány.

- Melyik Jasko? A Sobeks?

- Ej dehogy, a Smolakot gondolom, a lovászlegényt!

- Az igaz, hogy fürge gyerek! De verd ki a fejedből, mert nem illesz hozzá, sem ő te hozzád. Te még kocsin jársz, mint a nagyuri dámák, Jasko pedig mindig az marad, a mi volt: lovászlegény.

- Neki is van tanyája.

- Persze hogy van, de hol? Lipinczében.

Maryzia nem mondott ellent az apjának, csak magában gondolta: - »Senki sem kerülheti el sorsát!« - és sóvárogva sóhajtott.

E közben bevonták a vitorlákat. Helyettük most már ismét a csavar dolgozott és oly nagy erővel kavarta föl a vizet, hogy szinte az egész hajó megrengett a forgásától. De a hajó ingadozása csaknem teljesen megszűnt. A messze távolban ismét tükörsimának látszott a víz és olyan kék volt, mint maga az ég. Mindig újabb és újabb alakok tódultak a fedélzetre:

munkások, német parasztok, járdataposók a különböző kikötő-városokból, a kik mind Amerikába mentek, - nem munkát keresni, hanem szerencsét próbálni. A tolongás egyre nagyobb lett, úgy hogy a két lengyel meghúzódott az egyik sarokban és leült a hajókötélre, hogy senkinek útjában ne álljanak.

- Apuskám, sokáig tart még ez az utazás a tengeren? - kérdezte Maryzia.

- Hát tudom én azt? Akárkitől kérdezed meg itten, senki sem felel reá, mert nem tudnak lengyelül.

- De hát Amerikában majd hogy fogunk beszélni?

- Hallottad te is, hogy oda át egész csomó lengyel lakik.

- Apuskám!

- Nos?

- Nem lett volna jobb otthon maradnunk Lipinczében?

- Ugyan ne beszélj ilyen bolondokat! - felelte az öreg paraszt.

Rövid idő múlva azonban, mintha csak magában beszélne, halkán felsóhajtott:

- Az Isten akarta így!

A leány szemei megteltek könnyekkel. Mind a ketten Lipinczére gondoltak... Miért ment az öreg Amerikába s hogy történt mindez?

Félesztendővel ezelőtt megzálogták a tehenét a luczernában. A korcsmáros, a ki megzalogta, három tallér kárpótlást követelt. Lőrincz nem akarta megfizetni ezt a pénzt. Törvényre mentek. A pör nagyon sokáig tartott s a károsult korcsmáros ekkor már nemcsak az okozott kár megtérítését követelte, hanem a tehen eltartásának a költségeit is, a melyek mindennap szaporodtak. Lőrincz nem akart fizetni, mert sajnálta a pénzt. Magának a pörnek a költségei nem voltak nagyok kezdetben, de lassanként ezek is megnövekedtek, mert a vizzálykodás nagyon is sokáig tartott. Végre Lőrincz elvesztette a pört s a jó Isten tudja, mennyit fizetett az állatért. De mivel nem volt elég pénze, elárverezték az egyik lovát is s mikor nem akarta megengedni, hogy elvigyék a lovát, még őt is becsukták.

Toporek úgy vergődött, mint a porba hullott féreg. Már eljött az aratás ideje s a dolgos kéz meg az igavonó állat oly szükséges volt a munkához, mint a falat kenyér. Megkésétt a betakarítással. Az eső patakokban esett több héten át, úgy hogy a gabonája kicsirázott a keresztben. Ettől kezdve folytonosan az emésztette, hogy e miatt a kicsiny kár miatt, a mit a tehene a korcsmáros luczernájában tett, mindenét elvesziti az utolsó garasig, sok esztendő verejtékes keresetét s az egész idei termést is, úgy hogy tavaszra kelve vagy koldulni kell mennie a leányával, vagy pedig éhen halhat.

Igy történt aztán, hogy ő, a ki valamikor nagyon jó napokat látott s mindig példás, rendszerető gazda volt, kétségbeesésében az itálra adta magát. A csapszékben megismerkedett egy némettel, a ki állítólag kendert vásárolt a falvakban, a valóságban azonban tengeren túlra csábitotta a népet. Lőrincznek is csodálatosnál csodálatosabb meséket beszélt Amerikáról. Annyi földet ígért neki ingyen, a mennyi nincs egész Lipinczében sem, erdővel és rétekkal együtt, úgy hogy a parasztnak ragyogtak a szemei örömeiben.

Hol hitt a németnek, hol meg kételkedett. De a zsidó tejbérlő is megerősítette mindezt s azt állította, hogy a kormány odaát Amerikában mindenkinek annyi földet ad, a mennyit csak akar. A zsidó ezt a tulajdon fia sógorától tudja. Sőt a német még pénzt is mutatott, még pedig

annyit, a mennyit ezek a parasztok soha életükben nem láttak. S ezekre az öreg Toporek komolyan gondolkozóba esett.

Ugyan miért is maradna még itten tovább?...

Hát egészen el kell pusztulnia? Egy csekély kárért annyit elvesztett már, hogy két bérest is tarthatott volna az árából. Kezébe vegye a koldus-botot s megálljon a templom-ajtóban énekelni és koldulni?... No ebből semmi sem lesz, - gondolta magában s bele csapván a német markába, kötelezte magát, hogy kivándorol. Szent Mihály napján eladta a házát, telkét s most már uton is volt Amerika felé.

De az utazás korántsem volt oly kellemes, mint a hogy hitte.

Már Hamburgban elszedték jó csomó pénzét, a hajón a közös fedélközi teremben lakott. A hajónak örökös himbálózása és a tenger mérhetetlensége valósággal kétségbeejtették. Sem ő, sem a leánya nem tudtak beszélgetni senkivel, úgy bántak velük, mint a leghitványabb portékával, ide-oda lökdösték őket, akárcsak a sétáló a kavicsot az uton. Sőt német utitársaik valósággal csufot üztek belőlük. Délben, a mikor mindenki szaladt csajkájával a szakácshoz, a ki az ételt osztogatta, félre lökdösték és hátra szorították őket, hogy néha szinte egy falat sem jutott már nekik. Rosszul ment a soruk ezen a hajón, mert oly egyedül és elszigetelten éltek a lelketlen tömeg közt, hogy szinte még az Isten oltalmában sem bíztak többé.

A leány előtt azonban Lőrincz összeszedte magát s egyetlenegy szóval vagy jellel sem árulta el a keserűségét, hanem csáléra csapta sapkáját a fülén s mindig figyelmeztette a leányát, hogy nézze csak meg ezt vagy azt és csodálkozzék rajta. Máskülönben ő maga is csodálkozott és bámészkodott, de reménye már nem igen volt a jövőben.

Néha-néha megszállta az aggodalom, hogy ezek a »pogányok«, a hogy az utitársaik elnevezte, mindkettőjüket beledobhatják a vízbe vagy arra kényszeríthetnék, hogy megváltoztassák a vallásukat, vagy akármiféle szerződést aláírást adnának velük, a melyben testüket-lelküket az ördögnek adják.

Még magában ebben a hajóban is, a mely éjjel-nappal rohant a mérhetetlen tengeren - s mindig úgy nyögött, vonaglott, habzott, füstölgött és tüzet-okádott, akárcsak a mesebeli sárkány, - természetfölötti, gyanus, varázsos hatalmat látott. Gyerekes félelem gyötörte a szívét, ámbár a leánya előtt titkolta aggodalmait Mert ez a lengyel paraszt, a mióta kiszállt puha fészkéből, olyan tanácstalan volt, mint akármelyik neveletlen gyerek, a kit sorsára bíznak. Mindabból, a mit látott, a mi körülötte volt, semmit sem tudott megérteni és megmagyarázni. Csoda-e, ha lelógatta a fejét a bizalmatlanság és az aggodalom nehéz terhe alatt, midőn ott üldögélt a hajókötélen?

A tenger egyre csak ezt az egyetlenegy szót suttogja a fülébe: »Lipincze«. Néha-néha füttyentett is a hajó, mint otthon a vasuti állomáson. S a nap mintha szintén azt kérdezte volna: - »Hogy vagy Lőrincz, én épen most jövök Lipinczéből.« - De a csavar egyre szilajabban zakatolt, a gép egyre hangosabban nyögött, zugott és jajgatott, mintha folyton messzebbre és messzebbre akarnák őt hurcolni Lipinczétől.

E közben Maryziát egész más gondolatok és emlékek bántották. Arra az őszi estére gondolt, nem sokkal elutazásuk előtt, a mikor a lipinczei kutra vizért ment és találkozott Jasko Smolakkal, a lovászszal. Ugy rémlett előtte, mintha ismét hallaná Jaskót, a ki halkan suttogja: »Ha az apád megengedi, visszaadom a béremet a gazdámnak, eladom a kis viskómat meg a földemet és kivándorlok veletek; mert akárhová mész, édes Maryziám, én is utánad megyek, mint a holló a levegőben, míg csak meg nem találja egyetlen boldogságát. Mi lenne az én sorsom nélküled? A hol te vagy, ott akarok lenni én is. Egyek vagyunk az életben, legyünk

egyek a halálban is s a mily igaz, hogy hűséget esküszöm neked itt a kutnál, úgy hagyjon el engem az Isten, ha én is elhagylak téged, egyetlen Maryziám!«...

Most, hogy eszébe jutottak ezek a szavak, újra látta a kutat és a teli holdat, a mely ezüstös fényvel öntötte el az erdőt s újra látta Smolakot is, a kit szeretett. Vigasztalás volt neki ez a gondolat; mert Jasko hűséges, szótartó fiú volt s bizonyára teljesíti is, a mit ígért. Bárcsak itt ülne mellette most is s együtt hallgatná vele a tenger mormolását: akkor ő is jókedvű és boldog lenne és nem félne senkitől és semmitől.

Ugyan mit csinál most Lipinczében, a hol még mindent vastag hó borít? Vajjon fejszével a vállán az erdőt járja-e? Vagy talán a lovát nyergeli? Vagy talán elküldték valahova a szánkóval? Vagy talán jeget vág a tavon? Ugyan hol lehet szegény Jasko?...

Most már látni vélte egész Lipinczét. A hó ropogott az uton a járókelők lábai alatt. A hajnali pirosság átragyogott a lombtalan fák sötét ágai között. Nagy varjucsapat kavargott károgva a levegőben s az erdőből a falu felé szállt. Amott kékesen csavarodott fölfelé a füst a kéményekben. A kutnál befagyott a vályu, a fenyőerdő szinte égni látszott a hajnali pirosságban, mely vakítóan tört meg a hófehér havon.

De hát ők hol voltak? Hova vezette őt apjának az akarata?... Víz, mindenütt csak vizet láttak, a meddig a szem ért; csupa barázda zárta el a szemhatárt, a meddig látott. S ezen a mérhetetlen vízen csak egyetlen egy hajó, az ő hajójuk lebegett, mint a levegő ürességében elveszett madár. Fejük fölött a kéken boltozó ég, alattuk a tompa zugással morajló tenger sivatagja s a süvöltő szél... S még az árbócz tetejéről sem lehetett földet látni, mint hogyha így tartana ez a világ végéig. A nap lassanként aláhanyatlott nyugaton és vörösvörös merült el az Óceánban. A vízen végighúzódott sugarainak tüzesen ragyogó szalagja s a hajó ezen az izzó szalagon törtetett előre, mint hogyha csak a menekülő napot üldöznék. A kéményből fől szálló füst vörösnek látszott és vörösek voltak a vitorlák és a kötelek is. A matrózok vigan énekeltek, mialatt a nap tüzes golyója egyre nagyobbnak látszott és egyre mélyebben süllyedt alá a habokban.

Már csak a felét lehetett látni s aztán csak a sugarait s végre az egész nyugati ég alj olyan izzó-vörös volt, mint napkeletkor.

Ugyanekkor, mint hogyha ezer meg ezer láthatatlan ajak sutogná az esteli imádságot, halkán zugó szél támadt az Óceánon.

Az ilyen pillanatokban az ember lelke szinte szárnyakat kap: minden emlék újra fölébred benne; a mit valaha szeretett, most annál forróbban szereti s a mire vágyott, csak annál sóvárgóbban óhajtja.

Lőrincz és Maryzia is kétszeresen érezték, hogy népük törzse nem ebből a földből sarjadt, a hova a szél úgy viszi őket most, mint a lesárgult lombot, - hanem ott, a honnan jönnek: Lengyelországból. És mily gazdag volt ez a föld! Dusan megáldta Isten hullámozó rozsföldekkel, sűrű erdőkkel, virágos rétekkel s ráadásul csendes, békés falvakkal, fehér majorokkal, melyeknek szerény szalmafedele alatt csendes elégedettség lakozik. Ez a föld volt az anyjuk, szülőhazájuk, a melyet mindennél jobban szerettek; s az Óceán csendes zugása között szinte hallani vélték a megszokott köszöntést: - »Dicsértessék a Jézus Krisztus«. - És a feleletet is rá: - »Mindörökké, Ámen«. - Paraszt-szívük, ha mindeddig nem is érezte volna az édes haza szeretetét, most szinte lángolt tőle.

Lőrincz levette a sipkáját. Nyugat felől a már leáldozott nap utolsó sugarai még feltörték az égre és megaranyozták őszebe csavarodó haját. Az öreg homloka borus volt. Látszott, hogy nagy és nehéz gondok emésztik, de nem tudta, hogy mondja el Maryziának, a mi bántja. Végre így szólt:

- Maryzia, nekem úgy tetszik, mintha valamit odahaza hagytunk volna.
- Ugy van, - felelte a leány halkán s mintha imádkoznék, fölnézett az égre:
- Otthon hagytuk a szerencsét és a szerelmet.

E közben besötétedett; az utasok lementek a fedélzetről, de azért a hajó csupa mozgás és élet volt. Az ilyen szép napnyugta után nem szokott mindig csendes lenni az éjszaka, ezért a hajóستiszek egyre sipoltak s a matrózok szakadatlanul huzzák a köteleket vagy a vitorlákkal bajlódtak.

A biborfény már teljesen kialudt a tengeren s egyidejűleg sűrű köd szállt föl a vízből. A csillagok hol pislogva ragyogtak az égen, hol mintha kialudtak volna. A köd egyre sűrűbb lett, lassanként eltakarta az eget, majd a szemhatárt és végre a hajót is. Már csak a nagy kéményt és a főárbóczot lehetett látni. Egy óra múlva mindent elborított a fehéres sűrű köd, még a lámpást is az árbócz csúcsán s azt a szikra-esőt is, melyet a kémény időnként kilövelt. A hajó alig ingadozott, mint hogyha a hullámok belefáradtak volna a ringatásába és a ködnek a sulya elbágyasztotta volna őket. A kapitány esőköpenyegében állt a hidon és még a csuklyáját is a fejére húzta. A hadnagy rendes helyén állt a fényesen megvilágított iránytű mellett. Az utasok közül már senki sem volt a fedélzeten s Lőrincz és Maryzia is lementek a fedélközi közös alvó-terembe.

Mély csönd volt itt is. A nagyon alacsony mennyezetről lelógó lámpák csak gyengén világították meg az alvóterem belsejét és a függő-ágyakban vagy a falak mentén kuporgó kivándorlókat. A terem elég tágas volt, de egyszersmind nagyon komor, alacsony és sötét is, mint a hajók IV. osztályában rendszeren.

Olyan volt, mint valami nagy pincze s az ágyaknak vágott négyszögű nyílások az oldalfalakban a kriptába vájt koporsó-üregekhez hasonlítottak. Lőrincz és Maryzia csak négy nap óta voltak még uton, mégis mind a kettőn meglátszott a szokatlan élet és a nélkülözés nyoma. Mert ez a levegő idelent egész más volt, mint a rétek, a mezők és a fenyves-erdők tiszta levegője s két heti utazás idelent a tenger mélyében talán még skorbutot és egyéb nyavalyákat is hozhat az utasokra. Őket leginkább azért viselte meg a négy nap, mert eleinte azt hitték, hogy nem szabad felmenniök a fedélzetre, s ezért folyton odalent voltak. A nagyterem tele volt a szerencsétlen kivándorlók batyuival és holmijával, a mi még jobban növelte a rendetlenséget és még jobban rontotta a levegőt. Ágynemű, ruhák, mindenféle eleség, különböző butorok és konyha-edények heverték tarka össze-visszaságban és kisebb-nagyobb halmokban borították a padlót; s a holmiján vagy legalább mellette örködve ült mindegyik kivándorló, a kiknek legnagyobb része német volt. Némelyek bagóztak, mások pipáztak. A füst csakhamar megtöltötte az alacsony termet, hogy szinte vágni lehetett és a lámpa is csak pislogva égett benne. Néhány gyermek csendben vagy hangosan sirdogált egy-egy kuczkóban.

Ma elnémult a rendes fecsegés és hangosabb beszéd, mert a köd mindenkit aggodalommal és szorongással meg nyugtalansággal töltött el. A tapasztaltabb kivándorlók tudták, hogy vihar készülődik. Ezért senki előtt sem volt titok, hogy nagy veszedelem, sőt talán a halál fenyegeti őket.

Csak Lőrincz és Maryzia nem sejtettek semmit, ámbar, hacsak egy pillanatra is kinyílt az ajtó, világosan lehetett hallani kívülről a tiszték sipolását, hangos parancsszavát és a matrózok sürgés-forgását. Mind a ketten a terem legvégső zugában ültek, a hol legjobban lehetett érezni a hajó ingásait s a többi kivándorlók épen ezért szorították oda az öreget és a leányt. Az öreg fáradtan majszolta azt a darab kenyeret, a mit még Lipinczéből hozott; Maryzia pedig, a ki nem tudott tétlenül ülni, befonta a haját éjszakára. Végre azonban a leányt anynyira meglepte az általános néma csönd, hogy kérdőleg fordult apjához:

- Miért olyan csendesek ma ezek a németek?

- Mit tudom én! - felelt Lőrincz vállat vonva, - alighanem valami ünnepnapjuk van, vagy pedig...

Most hirtelen oly roppant mód megingott a hajó, mintha beleütődött volna valamibe. A főző-edények csörömpölve verődtek össze, a lángok pedig fellobbantak a lámpásokban, úgy hogy hirtelen világosabb lett. Néhányan megrémülve kiáltottak fel: - »Mi az? Mi történt?« - de senki sem felelt, hanem mindjárt azután még jobban ingadozott a hajó s ettől fogva egyre tánczolt, hol le, hol föl, mialatt a habok tompa zugással csapdosták az apró kerek ablakokat.

- Zivatar van, - súgta Maryzia megijedve az apjának.

Kivül úgy forrott és tánczolt a tenger a hajó körül, mintha nagy üstben forralták volna. Aztán tompa zugás és üvöltés hallatszott a távolból, mintha egész csapat éhes farkas orditana. Egyik szélroham a másik után döntötte oldalt a hajót, hol fölragadva a hullám-hegyek tetejére, hol ismét letaszítva a mély hullám-völgybe. A nagy alkotmány minden eresztékében recsegett-ropogott, a bútorok, batyuk, főző-edények s minden egyéb holmi ide-oda röpült a teremben, több ember elbukott, a lámpások veszedelmesen hintáztak a fejük fölött s az óriási zivatart még növelte a fedélzetről lehallatszó nagy lárma és lábdobogás. Majd hallották, a mint a fedélzetet elárasztó hullámok robogva jártak a fejük felett, lent pedig a gyermekek és az asszonyok sikoltozva szaladgáltak a holmijuk után, mely a hajó ingadozása következtében sehol sem maradt nyugton.

- Irgalmas Szüzanyám, segíts meg! - sóhajtott Maryzia.

Ő is, meg az apja is két kézzel kapaszkodtak az ágydeszkába, hogy el ne bukjának, de azért a hajó ingadozása gyakran a falhoz csapdosta őket.

- Kapaszkodj meg erősen, Maryzia! - kiáltott Lőrincz torka-szakadtából, hogy túlkiabálja a vihar zugását.

A félelem azonban csakhamar az ő szavát is épen úgy elfojtotta, mint a többiekét. Még a gyermekek és asszonyok is abbahagyták a sirást és egyébre sem ügyeltek, mint hogy minél erősebben kapaszkodjanak a hajóba, hogy a vihar ereje földhöz ne verje őket.

Pedig a vihar egyre erősödött, mintha az elemek elszakították volna a lánczaikat. A hullámok keresztül-kasul jártak a hajón, melyet a szél úgy hányt-vetett, mint a dióhéjat. Egy-egy hullámcsapás oly irtózatossá zaja omlott le a fedélzetre, mintha ágyút sütöttek volna el. S a roppant nagy gőzös hol egészen a víz alá bukkott, hol pedig úgy látszott, mintha a felhőket túrná az orrával. A hajólámpások szinte már kialudtak az alvó-teremben, úgy hogy egyre sötétebb lett, mintha valósággal a halál éjszakája közelednék.

- Maryzia, - kezdte az öreg remegő hangon, - Maryzia, bocsáss meg, hogy ebbe a veszedelembé hoztalak. Ugy látom, közeledik az utolsó óránk. Bűnös szemeim sohasem látják többé a földet és nincs itt pap, a ki meggyóntatna és feladná ránk az utolsó-kenetet! Nem a földben fogunk pihenni: a tenger fenekéről megyünk az utolsó ítéletre...

Maryzia nagyon is jól értette, hogy nincs menekülés. Sok gondolat kergette egymást a fejében, de a lelkében csak egyetlen szózat emelkedett: »Jasko! Egyetlen Jaskóm, hallasz-e engem Lipinczében?« A félelem összeszorította a szívét; hangos zokogásra fakadt s ez a görcsös sírás rémitően visszhangzott a nagy teremben, a hol oly csendes volt minden, mint a sir. Valamelyik sarokból ugyan rárivalt valaki: »Hallgasson!« De azonnal megnémult, mint hogyha megijedt volna a saját hangjától.

E közben a lámpások üvegei is összetörték és csörömpölve hullottak le a földre, úgy hogy teljes sötétség lett. Az utasok, hogy közelebb legyenek egymáshoz, valamennyien a teremnek egy sarkába szorultak. Halálos, néma szorongásban kuczorogtak ott egymás mellett, midőn a mély csendben egyszerre csak fölharsant a Lőrincz hangja: »Kyrie eleison!« - »Christe eleison!« felelt rá Maryzia zokogva. »Isten, mindnyájunk Atyja, könyörülj rajtunk!« imádkoztak mind a ketten.

A sötét teremben félelmetes ünnepélyességgel rezgett a hangjuk, a mint felváltva mondták a litániát. Több kivándorló levette a kalapját. Maryzia lassanként abbahagyta a sírást, a hangjuk nyugodtabb és tisztább lett, de sokszor el-elveszett a vihar tombolásában.

Egyszerre azonban hangos jajveszékelés hangzott abból a csoportból, mely az ajtó mellett szorongott. Egy hullám nekizudult az ajtónak, betörte és elárasztotta az egész termet. Az asszonyok rémülten sikoltozva menekültek az ágyakba; mindannyian azt vélték, hogy itt az utolsó ítélet.

Pár percz mulva azonban bejött az egyik hajóstiszt. Kezében lámpást tartott, ő maga pedig bőrig volt átázva. Pár rövid szóval megnyugtatta az asszonyokat: - »A víz csak véletlenül tört be a hálóterembe s ámbár a vihar még nem szűnt meg, nagy veszedelemről már szó sem lehet«.

Ismét elmúlt néhány óra. A vihar egyre hevesebben dühöngött, a hajó folyton recsegett, ropogott, oldalt feküdt és ingadozott, de már nem merült alá. Ezért a kivándorlók is nyugodtabbak lettek, sőt néhány le is feküdt aludni. Így telt az idő mindaddig, míg végre szürke világosság kezdett átderengeni az alvó-terem felső ablakain: megvirradt s ámbár komor, borus nap volt, a szürkület világossága mégis meghozta a bátorságot és reményt.

Miután Lőrincz és Maryzia elmondtak minden imádságot, a mit kívülről tudtak, oda vánszorogtak az ágyukhoz s csakhamar mind a ketten mélyen elaludtak. De mikor fölébredtek, olyan nehéz volt a fejük, mint az ólom. Enni egyik sem tudott, de leginkább mégis az öreg sinylette meg a vihart, a ki szinte félholtra vált az ijedtségtől, és a kimerültségtől.

Egyáltalában nem tudta elképzelni, hogy mi történt. Az a német, a ki Amerikába csábította, megmondta ugyan neki, hogy át kell menni a tengeren, de arra nem is gondolt, hogy ez a víz oly nagy s hogy a zugás olyan sokáig tart. Azt hitte, hogy a tenger sem nagyobb, mint a folyó s hogy valami komp ép úgy átviszi rajta, mint a folyón. Ha tudta volna, hogy ilyen nagy a tenger, akkor nyugodtan otthon maradt volna Lipinczében.

Ráadásul még egyre gyötörte az a gondolat is, hogy nem juttatja-e Isten örök kárhozatra mind a maga, mind a leánya lelkét? Hogy nem szégyen-gyalázat és bűn-e neki, a ki jó katolikus, ily vakmerően kísérteti az Istent? Ime, ráment erre a roppant nagy vízre, a melyen már öt napja megy a hajó a tulsó part felé s ő még csak nem is látja, sőt azt sem tudja, hogy van-e egyáltalában tulsó part? És még hét napig kell kitartania ezt a halálos veszedelmet és félelmet!

Negyvennyolcz óráig dühöngött még azután a vihar s csak akkor kezdett kiderülni az idő. A két lengyel végre ismét föl mert menni a fedélzetre. Midőn azonban meglátták a még folyton viharos tengert s a hajót ostromló félelmetes hullám-hegyeket, megint csak megdöbbenve

gondoltak arra, hogy ebből a veszedelemből csakis az Isten keze vagy más valami természetfölötti erő s nem az ember hatalma szabadíthatja meg őket.

Végre teljesen kiderült, de bár egyik nap a másik után mult, mégsem lehetett egyebet látni a hajóról, mint a mérhetetlen hol kékes, hol zöldes vizet, mely a távolban mintha ölelkezett volna az éggel. Néha-néha apró bárányszerűek tűntek föl a szemhatáron, a melyek estére kelve vérpiros fényben ragyogtak nyugat felé, a hajó pedig szakadatlanul feléjük tartott, mintha utól akarná érni őket, de ez sohasem sikerült.

Lőrincz már valóban azt kezdte hinni, hogy a tengernek nincsen vége; egy napon azonban mégis elszánta magát, hogy kérdezősködni fog. Lassan odaballagott az egyik matrózhoz, levette a sípkáját és alázatosan megkérdezte tőle lengyel nyelven:

- Nagyságos ur, soká tart-e még az utazás?

És oh, csoda! A matróz nem nevette ki, hanem megállt és végighallgatta. Naptól égett arcán meglátszott, hogy az esze erősen dolgozik és feltámad benne valami emlék, a melyet azonban nem tud azonnal szóval kifejezni. Kis idő múlva azt kérdezte:

- Mi az?

- Hogy hamar partot érünk-e, nagyságos ur?

- Még két napjuk van! - felelte a matróz akadozva s egyidejűleg felmutatta két ujját is.

- Alácssan köszönöm.

- Aztán hova való kend?

- Lipinczébe.

- Mi az a Lipincze?

Maryzia, a ki szintén hallotta ezt a párbeszédet, elpirult ugyan, de aztán mégis félénken ráemelte szemeit a matrózra s oly halk hangon, mint a hogy a félénk gyerekek szokták, azt felelte:

- Pozenből jöttünk, tisztelt ur!

A matróz tünődve nézett először a tengeri madarakra az árbóczokon, aztán a kenderszőke leányra, majd, mint hogyha kissé megindult volna, komolyan, szinte ünnepélyesen felelt:

- Én jártam Danzig-ban... Érték lengyelül is. Kasuba vagyok... A ti testvéretek... De az már régen volt; most már német vagyok!

E szavak után fölemelte azt a kötélvéget, mely a kezében volt, megfordult és odakiáltván a társának: - »hahó!« - huzni kezdte a kötelet.

Ettől fogva azonban barátságosan mosolygott Maryziára, valahányszor a fedélzeten volt és megpillantotta. De a leány is, meg az apja is nagyon megörültek; most már legalább volt egy lélek ezen az idegen hajón is, a kivel beszélgethettek. Különben az utazás sem tartott már nagyon sokáig. Midőn harmadnap kora reggel a fedélzetre jöttek, csodálatos képet láttak. Messziről látták, hogy valami libeg a vízszínen. Midőn a hajó közelebb ért hozzá, megismerték, hogy egy nagy vörös hordó, melyet a habok szeliden ide-oda ringattak. Valamivel odébb egy másodikat, harmadikat és negyediket is láttak. A levegő kissé ködös volt, de az idő enyhe és kellemes, a tenger meg olyan sima, mint a tükör, s a meddig a szem ellátott, mindenütt ilyen vörös hordók usztak a vizen, a hajót pedig egész sereg fekete-szárnyu fehér madár röpdöste körül hangos sikoltozással és káromgással. A fedélzeten szokatlan mozgalom volt. A matrózok egy része a fedélzetet sikálta, a másik része pedig a sárgaréz-korlátokat és az

ablakokat tisztogatta. A középső árbóczra lobogót huztak föl és a hátulsó árbóczra szintén, de sokkal nagyobbat. A kivándorlók arcza csak úgy ragyogott az örömtől: mindenki a fedélzeten volt, sokan már a podgyászukat is fölczipelték és át meg átkötözték zsineggel.

Midőn Maryzia meglátta ezt, mindjárt azt mondta apjának:

- Most már nemsokára partot érünk.

De csak akkor örültek meg igazán, mikor messze nyugaton megpillantották a Sandy-Hook-szigetet s rajta tul egy másodikat, harmadikat, a melynek közepén nagy épület állt; s még tovább látták, hogy a szemhatár zavaros, homályos és ködös, mint hogyha felhők, vagy füst takarta volna.

Most hirtelen nagy kiabálás támadt a fedélzeten. Mindenki arrafelé mutatott az ujjával s a hajó maga is hangosan sipolni kezdett, mintha örülne ennek a képnek.

- Mi ez? - kérdezte Lőrincz.

- New-York, - felelte a kasuba, a ki mellettük állt.

Most mintha hirtelen meghasadtak és eltűntek volna azok a felhők; minél közelebb jött a hajó, annál világosabban lehetett látni a házak, a háztetők és kémények körvonalait. Magas tornyok szökkentek a levegőbe, de még sokkal magasabban emelkedtek az óriási gyárkémények, a melyekből vékony füst-oszlopok szálltak fölfelé s azután lassan terjedtek szét az égen. Lent a tengeren azonban egész árbócz-erdő feküdt a város előtt, tele ezer meg ezer tarka szalaggal, melyeket a szél lobogtatott s a hajó folyton közelebb és közelebb jött ehhez a csodás városhoz, a mely mintha egyszerre bukott volna föl a tenger mélyéből.

Az öreg Lőrincz szive egyszerre megtelt örömmel és álmélkodással; lekapta a sipkáját, tátott szájjal bámult a városra és ujjongva kiáltott föl:

- Maryzia, az Istenért, látod-e te is?

- Látom, apám, látom.

- És nem csodálkozol?

- Dehogy nem!

Lőrincz azonban már nem csodálkozott, hanem alig várta, hogy kiállhasson a zöld partokra, melyekhez egyre közelebb vitte a hajó.

- Hála legyen az Istennek! - kiáltott föl. - Bár adnának egy kis darabka földet itt mindjárt a város mellett s hozzá egy pár hold rétet, akkor ugyan könnyen bejárhatnánk a hetivásárra. S ha jön az országos vásár, gyorsan behajthatnók a tehenet, meg a disznót és a városban bizonyára megvennék. Mert itt annyi az ember, mint a mákban a szem. Lengyelországban paraszt voltam, itt ur leszek.

E pillanatban tárult szemei elé a Nemzeti-park a maga teljes kiterjedésében. Lőrincz szájátva bámult a gyönyörű facsoportokra és ligetekre és elégedetten folytatta:

- Földig fogok hajolni a kegyelmes kormányzó ur előtt s aztán majd alkalmilag megpenditem neki, hogy adjon vagy két holdacskát ebből az erdőből is. Ez lenne csak az igazi szerencse! Minden reggel beküldöm a bérest a városba. Hál' Istennek, most már látom, hogy nem csalt meg a német.

Maryzia is elmosolyodott örömében, mikor a jövőre gondolt. Maga sem tudta, miért jutott eszébe minduntalan az a dal, melyet Lipinczében a menyasszony szokott énekelni a vőlegénynek a lakodalom napjára...

Talán az volt a szándéka, hogy majd ő is ilyen lakodalmi dalt énekel a szegény Jaskónak, ha majd utánuk jön Amerikába s ő már gazdag milliomos leány lesz?...

E közben az egészségügyi hatóságtól megérkezett a kis gőzös és oda állt a nagy hajó mellé. Négyen-öten feljöttek a fedélzetre, a hol hangosan beszéltek és kiabáltak. Nem sokkal azután a városból is jött egy másik helyi gőzös, tele fogadóbeli ügynökökkel, idegenvezetőkkel és pénzváltókkal. Ezek mind kiabáltak, a hogy csak a szájukon kifért és tolakodtak, czivakodtak a fedélzeten.

Lőrincznek és Maryziának úgy tetszett, mint hogyha malomkerék forogna a fejükben; már azt sem tudták, hogy mit csináljanak. A kasuba azt tanácsolta az öregnek, hogy váltsa be a pénzét s megígérte, hogy majd ügyel, hogy a zsidó meg ne csalja. Lőrincz szót is fogadott neki: minden pénzéért 47 ezüstdollárt kapott.

Mielőtt mindez megtörtént, a hajó már oly közel járt a városhoz, hogy nem csupán a házakat, hanem az embereket is jól lehetett látni, a kik a kőparton álltak. Ettől fogva egyre kisebb-nagyobb gőzösök jártak-keltek körülöttük. Végre a hajó befutott a szűkebb kikötőbe s megállván a dockokban, horgonyt vetett. Az utazásnak vége volt.

Mint a méhek a kasból, úgy özönlöttek ki az emberek a hajóból a partra a keskeny hidon; a hajó-korlát és a part között sűrűen tolongtak az utasok; legelől mentek az elsőosztályu, azután következtek a második osztályu utasok és végre a fedélközi kivándorlók, a kik mind roskadoztak és nyögtek a podgyászuk terhe alatt. Midőn Lőrincz és Maryzia végre nagy tolakodás és lökdösés után a kijáráshoz értek, megpillantották ott a kasubát, a ki barátságosan megszorongatta Lőrincz kezét és így szólt:

- Testvér, sok szerencsét kívánok neked is, meg a leányodnak is. Isten segítsen benneteket!

- Neked meg az Isten fizesse meg, - felelte a két lengyel; de hosszabb beszélgetésre nem volt idő, mert a tömeg egyre szorította őket a keskeny hidon, míg végre beértek a vámhivatalba.

A vámtiszt, a ki szürke zubbonyt viselt ezüstcsillagokkal, megvizsgálta a podgyászukat s azt mondta: »*All right!*« és a kijáratra mutatott. Lőrincz és Maryzia kimentek az ajtón és az utcán voltak.

- Apuskám, most mihez fogunk? - kérdezte Maryzia.

- Itt kell várnunk. A német azt mondta, hogy mindjárt idejön egy kormány-hivatalnok és kérdezősködik felőlünk.

Igy aztán ott maradtak állva a fal mellett és várták a kormány-hivatalnokot. E közben a szörnyű nagyvárosnak sürgés-forgása körülrajozta őket. Még soha életükben nem láttak e félélt: előttük torkollottak a zsinór-egyenes utcák, a melyekben úgy hemzsegett a nép, mint az országos vásár alkalmával; középütt robogtak a kocsik, omnibuszok és a társzekerek; köröskörül sajátságos, soha nem hallott nyelven beszéltek az emberek s ebbe a zsibongásba belezugott a munkások és a gyalog-szatócsok kiabálása. Egyre-másra láttak szerecseneket és czopfos khinaiaikat, a kiknek láttára istenfélően keresztet vetettek. Nagyon is csodás volt ez a város. Tele zajjal, lármával, kiabáló emberekkel, a kiknek fejei fölött, az első emelet magasságában, sipolva zakatoltak a vasutak. S ezek mind úgy futottak, siettek, mintha üldöztek volna őket valaki s üldözőik elől menekültek volna. Olyanok voltak, mint a szorgalmas hangyák; s milyen különös volt az arcuk! Az egyik koromfekete, a másik olaj-barna, a harmadik téglavörös! Épen ott a kikötőben, a hol álltak, volt a legnagyobb forgalom: ott rakták föl az árut a szekerekre, vagy egyik hajóról a másikra s a kocsik szakadatlan sorban követték egymást.

Két óra mult el így, olyan gyorsan, mint az álom: s az apa és leánya még mindig ott álltak a fal mellett és várták a kormány-hivatalnokot. Csodálatos, hogy senki sem nézett rájuk, pedig ezer meg ezer ember ment el mellettük; úgy látszott azonban, hogy mindegyiknek meg volt a maga dolga s nem ért rá jobban megnézni ezt a magas, őszbe csavarodott lengyel parasztot, meg a szép, pirosarczu lipinczei leányt.

Megint elmúlt egy óra. Az ég lassanként beborult s nemsokára hol esett, hol ismét havazott. A tenger felől hideg, nedves szél fújt, de azért az apa és leánya nem mozdult helyéről, csak várta a kormány-hivatalnokot.

A paraszt természettől fogva nagyon türelmes; de a hosszas várakozás őt is aggodalomba ejtette. Már a hajón is nagyon érezte az egyedüllétet és az elhagyatottságot, az idegen emberek között, a kik semmit sem törődtek velük. Akkor áhitattal imádkoztak Istenhez, hogy vezesse őket biztos révbe a tenger mérhetetlen sivatagjáról, mert azt hitték, hogy mihelyt a száraz-földre lépnek, azonnal vége lesz minden bajuknak. Most már szerencsésen ideértek s itt álltak ebben a nagy városban. De a nagy emberáradatban, a mely jobbra-balra hullámozott körülöttük, csak még elhagyatottabbnak érezték magukat, mint a hajón. A kormány-hivatalnok nem jött... Mihez fogjanak, mit csináljanak, ha egyáltalában nem is jön s ha a német mégis megcsalta őket?...

Erre a gondolatra mind a ketten megrendültek. Mit tegyenek, illetőleg mi lesz a sorsuk? El fognak pusztulni ebben a nagy városban?... Nem mertek felelni erre a kérdésre, csak összebb huzzák magukat a fal mellett, mert a hideg szél átjárta átázott ruháikat.

- Maryzia, nem fázol? - kérdezte az öreg.

- De bizony fázom, apám.

Megint egy óra mult el. Már alkonyodni kezdett és a sürgés-forgás alábbhagyott a kikötőben. Az utcákon meggyújtották a lámpásokat s az egész tenger szinte piroslott a sok lámpás fényétől. A kikötőmunkások rekedten dalolgatva mentek vissza a városba s a kőparton úgyszólván egyetlenegy ember sem maradt. Még a vámhivatalt is bezárták; de az apa és leánya még mindig ott álltak és várták a kormány-hivatalnokot.

Végre leszállt az éj és minden csendes lett a kikötőben. Csak néha-néha füttyentett egy-egy gőzös és szórta föl az égre tüzes hamuját, vagy egy-egy evezőlapát paskolta a csendes vizet, a mint a késett matrózok valamelyike füttyörészve tért vissza a hajóra. A lámpások fénye elhomályosodott a ködben; de az apa és leánya még egyre vártak. Mert ugyan hova is mentek volna, mihez is fogtak volna, hol keressenek szállást, hogy fáradt fejüket nyugalomra hajtsák.

A hideg egyre csipősebb lett. Most már kezdtek éhesek is lenni; ha legalább lett volna hova menniök, hogy megpihenjenek és ne fázzanak! Már tetőtől-talpig át is áztak.

Ah, a kormány-hivatalnok nem jött. Talán sohasem is jön, mert hiszen ilyenkor már nincsenek is hivatalok; a német egy szélhámos társaságnak az ügynöke volt: megkapta perczentjét minden egyes kivándorló után s azontul mit sem törődött velük.

Lőrincz érezte, hogy a lábai megroskadnak, mintha óriási súly nehezedett volna a vállaira, mintha Isten haragja lebegne fölötte. És mégis várt és türt, úgy a hogy csak a paraszt tud várni és tünni. Ekkor azonban leányának a reszkető hangja verte föl kábultságából:

- Apuskám!

- No mi az?

- Nagyon fázom, - suttogta a leány dideregve.

- Fázol?... Én is fádom, - felelte az öreg fogcsikorgatva.
- Hát menjünk innen, apuskám.
- Menjünk?... De hová?
- A hová akarod... Jó emberek, irgalmas emberek közé.
- Hiába, nincs irgalom sem égen, sem földön!
- Akkor menjünk haza Lipinczébe.
- Inkább a vízbe ölöm magamat!
- Irgalmas Isten! - suttogta a leány megrettenve.

Ekkor mégis megszállta a szégyen az öreget. Keservesen felsóhajtott:

- Szegény árva; legalább csak téged szánna meg az Isten!

A leány azonban már nem hallott semmit. Odatámasztotta fejét a falhoz és becsukta a szemét. Rájött az álom és egyre bóbiskolt, ámbár föl-fölriadt ebből a kábult dermedtségből; néha úgy tetszett álmában, mint hogyha világosan látná Lipinczét, - a kutat és mellette Jaskót, a lovászt, a mint vizet mer a lovának...

New-York kikötőjében a kelő nap fénysugarai megaranyozták a tengert, a hajók árbóczeit és a vámhivatal tetejét. A szürkület kétes világosságánál szinte nem is igen lehetett megkülönböztetni azt a két alakot, a mint a fal mellett elnyújtózkodva heverték egymás mellett, sápadtan, fakó arczczal, hóval borítva és mozdulatlanul, mintha megfagytak volna... Pedig a végzet csak most fordította az első lapot szenvedéseik szomorú könyvében.

II. FEJEZET. NEW-YORK.

A ki New-Yorkban a széles Broodway-utczából a kikötőhöz megy a Chatham-uton át néhány mellékutcán, a város legszegényesebb, legelhagyatottabb és legpiszkosabb részeibe ér.

Egyre szűkebbek lesznek a házak, a melyeknek nagy részét még a hollandus telepesek építették, többnyire dűledeznek és hasadoznak az idők folyamán. Falaik oly mélyen lesüllyedtek a földbe, hogy a földszintes ablakok felső része alig áll magasabban, mint az utca kövezete.

Ebben a városnegyedben sohasem szárad föl a sár, mert a szűk utcákba még a nap sem igen tud besütni; nem csoda hát, hogy a piszok és a szemét itt a legnagyobb az egész városban. Ebben a negyedben vannak azok a szegényes penziók, a hol hetenként két dollárért teljes ellátást kapnak a kivándorlók. Itt vannak azok a piszkos lebujok is, a melyekben a cset-vadászok és a kereskedelmi hajók, valamint a délamerikai gyarmatosítási vállalatok ügynökei verbuválni szokták azokat a szerencsétleneket, a kiket aztán a sárgaláz megtizedel. Itt vannak továbbá azok a laczi-konyhák, a melyekben sózott hussal, félig romlott osztrigával és halakkal tartják jól a vendégeket, továbbá a titkos játék-barlangok, a khinai mosó-házak és annyi sok más piszkos fészek, a hol a hajós-népség tivornyázni szokott. S végre itt vannak a gonosztevők, a koldusok, a nyomorultak, az éhezők és a csalók tanyái.

Ezekben az utcákban nemcsak éjjel, hanem néha nappal is hallani revolver-lövéseket, segélykiáltásokat, dühös káromkodást, részeg ír matrózok üvöltését, egymást fojtogató néger vad ordítását. Nappal itt dalolnak a csavargók, itt ácsorognak a naplopók, a zsebtolvajok és a munkakerülők, a kik egész nap megvannak öt cent áru kenyérrel és két cent áru rágódohánnyal. Ebbe a gyehennába került a mi két ismerősünk is: Toporek Lőrincz és a leánya, Maryzia.

Az ingyen földbirtok, a melyet reméltek, csak álom volt és épugy tűnt el, mint az álom. A valóság azonban megjelent egy szűk, félíg a föld alatt levő kis szobácska alakjában, melynek egyetlen ablakán valamennyi üveget kivertek. Butor nem is volt a szobában; csak a fal mellett állt egy megrozsdásodott lyukas vaskályha, meg egy háromlábu szék, a sarokban két zsupszalma: ez volt az ágy.

Az öreg Lőrincz letérdelt a kályha elé és turkált benne, hogy nem talál-e a kialudt hamuban burgonyát vagy más valamit; de hiába keresett. Maryzia a szalmán kuporgott, térdeire támasztotta a két könyökét és mereven nézett maga elé a semmibe. A leány beteg volt. Az arcza beesett, rózsás színe elfakult és a szemei lázban égtek.

Itt laktak már három hónap óta s ez idő alatt úgyszólván csakis burgonyából éltek; de most már nem tudták, hogy mit csináljanak: két nap óta az utolsó fillérjük is elfogyott.

Az öreg Lőrincz mindennap járt munka után, de akárhova ment, sehol sem értették meg, hogy mit akar. Kiment a kikötőbe, hogy majd a podgyászt hordja, vagy szenet segít a hajóra hordani. De nem volt kocsija s az írek majdnem kiverték a szemét, hogy el akarja venni a kenyérüket. Segíteni akart a hajó-ácsoknak a kikötőben; de ezek sem engedték, mert féltették tőle a kenyérüket. Különb is micsoda munkás lehetett ez a lengyel paraszt, a ki még azt sem értette meg, a mit mondtak neki? Akármire fogott, akárhova ment, mindenütt kinevették, elutasították vagy kilökték és megverték, nem talált hát semmi munkát, a mivel csak egy garast is kereshetett volna. Haja megőszült bánatában és keserűségében, a remény elhagyta, a pénze elfogyott s most kezdődött a szörnyű inség.

Odahaza, az övéi között, még ha mindenét elvesztette volna is, ha megbetegszik, vagy ha kiüzték volna kunyhójából, elég lett volna, hogy kezébe vegye a botját, leüljön akármelyik keresztuton a fészület alatt, vagy a templom-ajtóban és a »Miatyánkot« imádkozza: s az arrajárók mind adtak volna neki alamizsnát, egyetlen egy paraszt sem menne el mellette, hogy meg ne szólítsa s megélt volna, mint az ég madarai, a melyek nem vetnek, de azért mégis aratnak.

Itt azonban, a nagy városban, állandó láрма fogja körül; mint valami óriási gép, úgy zugott, zakatolt az egész város s az emberek mindig csak az orruk elé néztek s nem látták meg maguk mellett a nyomort. Itt szédült a feje az öregnek, a karjai ellankadtak, a szemei meg sem láthatták mindazt, a mi előttük volt s egyik gondolat szilajon kergette agyában a másikat. Itt minden olyan különös, furcsa és visszataszító, hogy a ki nem értett hozzá, hogyan kell együtt forogni a kóválygó tömeggel, kisiklott az utjából s a többiek bizony eltaposták, mint a cserepet.

A nyomorgás kezdetén gyakran mondogatta magában az öreg:

- Lipinczében jobb dolgod volt.

A lelkiismerete pedig megvádolta:

- Lőrincz, miért hagytad el Lipinczét?

Miért? Az Isten elhagyta őt; otthon mint paraszt nyugalmasan és békességben élhetett volna élte végéig, ha Isten rá nem bocsátja azt a csapást, hogy a jószágát megzálogolták. Akkor azt hitte, hogy igazságtalanul bánnak vele s ezért iparkodott menekülni s új hazát keresni. Most azonban, hogy már itt volt és a sors haragját mindennap jobban és jobban érezte, egészen összetörte a kétségbeesés, mert tudta, hogy minden nap sokkal kegyetlenebb és nehezebb lesz, mint az előtte való. S legjobban gyötörte az, hogy a leánya is együtt szenved vele.

De mit tegyen? Talán kötelet vegyen, elmondja az utolsó Miatyánkot és felakassza magát?... A lengyel paraszt meg sem rezzent a halál előtt, - de mi lesz a leányával?

Hogy mindez eszébe jutott, úgy tetszett előtte, hogy nemcsak az Isten, hanem a józan ész is elhagyja. Egyetlen egy reménysugár sem világította be nyomorgásának azt a sötét éjszakáját, a mely körülfogta. S mindennek tetejében volt még egy nagyobb fájdalom is, a melynek még nevet sem tudott adni. S ez a fájdalom a honvágy volt.

Éjjel-nappal gyötörte és pedig annál irtózatosabban, mert nem tudta: mi az, a mi hiányzik, a mire vágyik: csak vissza-visszasírja a fenyőerdőt, a szántóföldjeit, szalmafüdeles kunyhóját, a földesurat, a parasztokat és a papot. És minden egyebet, a mi fölött az édes hazai ég boltozott s a mi úgy összenőtt a szívével, hogy sehogy sem tudott tőle elszakadni és mindig vissza-kivánta.

Néha-néha úgy tetszett a parasztnak, hogy megnyílik lábai alatt a föld és elnyeli.

Többször szeretne volna szálanként kitépni a haját, vagy szétlocscsantani a koponyáját a falon, vagy lefeküdni a földre és vonítani, mint a lánczra kötött kutya, vagy ordítani, vagy átkozódni, mint az örültek, míg megkötözik. Máskor fogcsikorgatva hívta segítségül Jézust, megfenyegette öklével az eget, s majd meg imádkozni szeretett volna. Itt azonban sehol sem volt kereszt, hogy elébe térdelhessen, a templomok üresek és puszták voltak, mint valami nagy hombár, úgy hogy imádkozni sem tudott bennük. S a mint a pillantása véletlenül reá esett a leányára, csak még jobban elszorult a szíve. A boldogtalan, beteg leány ott kuporgott a szalmán és némán, panasz nélkül tűrte az éhséget, a mely már minden erejét elvette.

Csoda-e tehát, hogy egyik sem szólt a másikhoz, ámbár gyakran egész napon át együtt voltak? Ugy tetszett, hogy haragban vannak s azért nem beszélnek egymással. Pedig mindenik csak kétségbeesett. S ugyan miről is beszélgethettek volna? Arról talán, hogy nincs egy fillérjük sem, hogy nincs több burgonya a kemenczében s hogy egyikük sem tud tanácsot a jövőre nézve? Segítséget sem vártak senkitől. Lengyel ugyan elég sok él New-Yorkban is; de, legalább a tehetősebbek közül, egy sem lakott azon a vidéken, a hol ők.

Partra szállásuk után két hétre megismerkedtek két lengyel családdal; az egyik Sziléziából való volt, a másik Posen közeléből, de azóta ezek is belepusztultak az éhezésbe.

A sziléziai házaspárnak már két gyermeke halt meg, beteg volt a harmadik is, de azért még mindig együtt aludt a szüleivel a hidlábak alatt: mindannyian pusztán csak abból éltek, a mit az utczákon találtak. Később őket is fölvtették a kórházba és Lőrincz nem tudta, hogy mi lett belőlük.

A másik lengyel családnak a sorsa még rosszabb volt, mert ott az apa iszákos lett. Maryzia támogatta a családot, a meddig módjában volt, de most már ő maga is rászorult a támogatásra.

Igaz ugyan, hogy elmehetett volna apjával a hoboki lengyel templomba s a plébános megismertethette volna őt többi honfitársaival. De hát hogyan és honnan tudhatta volna, hogy Hobokban van lengyel templom és plébános? Vagy tudtak egyáltalában valakivel beszélni, hogy megkérdezzék, merre van ez a templom?

Ezért minden elköltött cent egy-egy foka volt annak a lépcsőnek, a mely a nyomor örvényébe vezette őket. Most már valósággal ott is voltak; s az egyik a kályha előtt, a másik a szalmán kuczorgott. Egyik óra mult a másik után; a szobában egyre sötétebb lett, mert ámbár dél felé járt az idő, mint ez tavasszal rendszeren történni szokott, sötétfekete köd szállt föl a tengerből. S ámbár kint az udvaron már elég meleg volt, ők ketten mégis reszkettek a szobában a hidegtől.

Midőn végre minden remény elhagyta, hogy burgonyát találjon a hamuban, az öreg paraszt fölkelte térdeiről és így szólt:

- Maryzia, nem bírjuk el tovább az éhséget és a hideget; most kimegyek a partra, hátha találok fát és talán valami ennivalót is hozok.

Miután a leány nem felelt, az öreg szép csendesen elballagott. Már régen megtanulta, hogy kell fát szerezni a kikötőben azokról a ládákról, a melyek a kicsomagoláskor megsérültek és összetörték... Így tesznek a többiek is mind, a kiknek nincs pénzük, hogy szenet vegyenek. Ilyenkor is gyakran megtaszígták az öreget, de néha nem bántották. Sőt néha abban is szerencséje volt, hogy ennivalót talált: félig romlott sózott húst, vagy főzeléket, a mit a hajókból dobáltak ki.

A mint az öreg lassan ballagott és keresgélt a ködben, egy-egy pillanatra elfelejtette a nagy nyomorúságát és a gyöttrő honvágyát. Mivel éppen a reggeli ideje volt, néhány utca-gyerek ögyelgett a parton, a kik azonnal kiabálni kezdtek rá és meg is hajigálták sárral és kagylóhéjjal, de az öreg föl sem vette. Nagy csomó apró deszka- és fa-törmelék uszott a vízen s egy-egy hullámverés kidobta a partra; az öreg fölszedett egy jókora nyalábot és szépen rendbe rakta a hátán. Ugy látszott, hogy a szerencse kedvez neki. Mert a mint szájátva ögyelgett a parton, meglátott egy nagy szekeret, a mely színig volt burgonyával, de nem birt tovább menni, mert az egyik kereke valami gödörbe süllyedt. Lőrincz azonnal odaszaladt és segített a kocsisnak kiemelni a kerekeket a lyukból. Ámbár úgy megerőltette magát, hogy a kereszt-csontja csak úgy sajgott bele, mégsem bánta meg a nagy erőfeszítést, mert a kocsis egy egész szakajtó burgonyát ajándékozott neki.

Az öreg mohón szedte föl a burgonyát és minden zsebét telerakta vele. S mindjárt aztán olyan jókedve lett, mintha soha semmi bánat sem gyötörte volna. A szemei megteltek könnyekkel s a mint vigan ballagott hazafelé, egyre hálásan dünnyögött a fogai közt.

- Hála a mindenható Istennek, hogy segített rajtunk. Most már van fánk és Maryzia begyujthat, van burgonyánk is annyi, hogy két napra is elég; mégis csak irgalmas az Isten! Nemsokára lesz jó meleg szobánk és megsülnek a burgonyák is. Hogy fog Maryzia örülni! Két napja, hogy nem ettünk: de annál jobb étvágygyal eszünk majd.

Hóna alá csapta a fát s mialatt hazafelé ballagott, a másik kezével mindig tapogatta a zsebeit, hogy nem gurul-e ki a burgonya. Közben hálásan tekintgetett az ég felé és tovább dünnyögte:

- Már azt gondoltam, hogy lopni megyek; de lám, megkönyörült rajtam az Isten s becsületes uton engedte megszereznem a mindennapi kenyeret. Tudom, hogy Maryzia fölugrik a szalmáról, ha meglátja, hogy burgonyát hoztam.

Maryzia meg sem mozdult azóta, mióta az apja elment. Máskor is, ha az öreg megjött reggelenként és fát hozott, akkor befutott, megfőzte, ha volt mit, aztán szótlanul megebédeltek s a leány óráig belebámult a tűzbe. Ő is járt munkáért annak idején. Sőt meg is fogadták egy csapszékben mosogatni és sikálni. De mivel semmit sem értett meg, a mit parancsoltak neki, két nap mulva elkergették; aztán hiába keresett más munkát, sehol sem álltak vele szóba.

Naphosszat egyedül üldögélt otthon. Félt az utcára kimenni, mert az irek vagy a részeg matrózok mindjárt utána eredtek. De az otthon-ülés sokkal jobban megviselte, mint az apját. Ugy emésztette a honvágy, mint a rozsda a vasat. Sokkal boldogtalanabb volt, mint Lőrincz; mert az éhségnél, hidegnél és minden nélkülözésnél is jobban gyötörte, hogy nem segíthet a nyomorúságukon és hogy sohasem fogja viszontlátni Jaskót.

Ámbár igaz, hogy Jasko megesküdt, hogy utánuk megy, de ő már ezt sem merte remélni.

Mikor apjával elindult Lipinczéből Amerikába, azt hitte, hogy itt meg fognak gazdagodni. Pedig éppen megfordítva történt és ha Jasko mégis véletlenül utánuk jönne, talán rá sem nézne többé, mert hiszen szegényebb, mint a lipinczei templom egere. Bizonyos, hogy eltaszitaná magától és azt mondaná:

- Ilyen koldusleány nem kell nekem!

Mikor a tűz már égett a kis kályhában s az éhség sem gyötörte annyira, odaült a kályha elé és nézte a lobogó lángokat, a melyek pattogva, sisteregve, sziporkázva meséltek neki Lipinczéről és emlékeztették arra az időre, a mikor többi leány-pajtásaival együtt fonogatott és Jasko a szomszéd szobából be-beszólt neki:

- Maryzia, gyerünk a paphoz, olyan nagyon szeretlek!

Ő pedig mindig azt felelte:

- Hallgass, te szemtelen.

Ilyenkor csaknem mindig olyan jókedve lett, mint akkor, midőn Jasko karonfogta és szinte erőszakkal vitte táncolni, úgy hogy Maryzia eltakarta kezével a szemeit és zavartan suttozta:

- Eressz el, szégyenlem magam!

S néha még most is megteltek a szemei könnyekkel, mikor a lángok erről meséltek neki.

Ma azonban nem volt tűz a kályhában, sem pedig könny nem volt a leány szemében, mert már valamenynyit elsírta. Olyan gyenge, kimerült és erőtlen volt, hogy szinte már a gondolkozásra sem volt ereje. Máskülönben csendes megadással tűrte a szenvedéseket s csak maga elé nézett kerekre nyílt nagy szemeivel, mint a madár, ha kínozzák. Így ült a kályha előtt egy helyben, midőn valaki bejött a szobába. Azt gondolván, hogy az apja jött haza, Maryzia csak akkor tekintett föl, mikor az idegen reá kiáltott:

- *Look here!*¹

A háziur volt, egy vén, piszkos, lompos mulatt, a szája tele rágódohánnyal. Maryzia nagyon megijedt, a mikor meglátta. Még egy dollárral tartoztak neki a mult hétről s nem volt egyetlenegy centjük sem. Itt csak alázatossággal lehetett valamire menni. A leány tehát odatérdelt elébe, átölelte a lábait és megcsókolta a kezét.

- A dolláromért jövők! - rivallt rá a mulatt.

A leány csak a dollár szót értette meg. Szomoruan megrázta a fejét és kereste a szavakat, hogy megmagyarázza a mulattnak, hogy nincs pénzük. Könnyörögve pillantott föl reá és jelekkel akarta vele megértetni, hogy már két nap óta semmit sem ettek.

- Isten majd megfizeti nagyságodnak, - tette hozzá lengyelül, mivel már azt sem tudta, hogy mit mondjon, vagy mihez fogjon.

---

¹ Nézz ide!

A »nagyságos ur« nem értette, hogy mit mond a leány, de mindamellett sejtette, hogy a dollárját nem kapja meg. Ezért egyik kezével megfogta a leány karját, a másikkal fölvette a batyuját a földről s gyöngéden kitolván a leányt az ajtón, utána hajította a batyut. Aztán szintoly nyugodtan, kinyitotta a szomszédos ivószoba ajtaját és bekialtott:

- Hé, Paddy, itt van a szobád!

- *All right!* - felelt egy hang az ivóból. - Éjszakára hazajövök.

A mulatt szépen lassan visszaballagott a sötét folyosóba és Maryzia egyedül állott az utcán.

A batyut odatette a ház egyik vakablakába, hogy be ne sározódjék, ő maga odaállt melléje s mint mindig, alázatosan és csendesen várakozott.

A részeg irek, a kik elmentek mellette, ma nem bántották. A szobában sötét volt, az utcán azonban egészen világos s idekint a leány olyan sápadt és bágyadt volt, mintha hosszú betegségből lábadozott volna. Csak kenderszőke haja maradt olyan, a minő volt, az ajkai ellenben kékesek, a szemei beesettek és homályosak voltak s az arczsontjai nagyon kiállottak.

Ugy föstött, mint a hervadó virág, vagy mint a fiatal leány, a kinek már meg vannak számlálva a napjai. A ki csak elment mellette, mind szánakozva nézett rá; sőt egy öreg szerecsen-asszony meg is szólította, mivel azonban feleletet nem kapott, szinte sértődötten állt odább.

Ez alatt Lőrincz azzal a boldog gondolattal iparkodott haza, hogy milyen jó lesz, ha megsütik a burgonyát. Egyébre sem gondolt, csak arra, hogy milyen izletes lesz az ebéd és hogy holnap megint odamegy a kocsishoz. A holnaputánra nem gondolt: arra nagyon is éhes volt.

Midőn messziről meglátta leányát az utcán állni a ház előtt, nagyon elcsodálkozott és meggyorsította a lépteit.

- Mért ácsorogsz itt az utcán? - kérdezte tőle.

- A háziur kilökött, apuskám.

- Kilökött?

A fa kihullott a paraszt kezéből, most már ugyis fölösleges volt. Kilökte őket a háziur. Abban a pillanatban, a mikor volt fájuk is, burgonyájuk is. Most mit csináljanak, hol süssék-főzzék meg a jóízű ebédet? Hova menjenek?

Lőrincz a földhöz vágta a sipkáját, le a sárba és kétségbeesetten kiabált:

- Jézus Mária! Jézus Mária!

Mint az örült szaladgált ide s tova, közben meg-megállt és szájtátva bámult a leányra, mintha el sem hinné:

- Hát csakugyan kilökött?

Aztán úgy tett, mintha el akarna menni, de ismét visszajött és tompa, rekedt, szinte fenyegető hangon kérdezte:

- Miért nem könyörögtél neki, ostoba?

- Hiszen könyörögtem, - sóhajtott a leány.

- Átölelted a térdeit is?

- Persze, hogy át!

Lőrincz vonaglott, mint a féreg, a melyre ráhagtak; elsötétedett szemei előtt a világ.

- Irgalmas Isten, milyen sápadt vagy! - kiáltott föl hirtelen.

- Hát tehetek én róla, apuskám? - sóhajtott a leány, fájdalmasan tekintve apjára.

- Maradj itt és meg ne moczczanj! Bemegyek hozzá és megkérem, hogy legalább a burgonyát engedje megsütni.

Be is ment. Nemsokára nagy lárma hallatszott a folyosóról, aztán lábdobogás, hangos káromkodás, czivakodás zaja és végre Lőrincz kirepült az ajtón az utcára.

Egy darabig bódultan állt az utca közepén; aztán röviden így szólt a leányához:

- Gyere!

Maryzia lehajolt a batyuért, hogy elvigye; a batyu olyan nehéz volt, hogy a kimerült leány alig bírta. Az apja azonban nem segített neki, mintha elfeledte, vagy nem látta volna, hogy a leány alig bírja czipelni. Aztán elindultak.

Két ily kimerült, beteg, kísérteties teremtés, mint ez az öreg paraszt és leánya, bizonyára fölébresztette volna a járókelők figyelmét, ha nem lettek volna annyira hozzászokva a nyomor képéhez. Ugyan hova mehetett ez a két szerencsétlen?... A leány lélegzetvétele egyre nehezebb és lihegőbb lett. Hol az egyik, hol a másik lába tántorodott meg s végre nem bírta tovább. Könyörgő szóval fordult az apjához:

- Apuskám, vedd el ezt a batyut: nem bírom tovább!

Lőrincz, mintha álmából riadt volna föl, rákiáltott:

- Akkor hát hajtsd el!

- De talán mégis hasznát vehetjük.

- Ej, mi hasznát vehetnők! - felelte Lőrincz.

Csak most látta meg, hogy a leány tántorog; dühösen rivallt hát rá:

- Dobd el azt a batyut, vagy megverlek.

Maryzia megijedt, és engedelmeskedett. Aztán tovább mentek, mialatt a paraszt ismételve dörögte:

- Már most lesz, a hogy lesz!

Aztán elhallgatott, de a tekintete semmi jót sem jelentett. Az utcák egyre szűkebbek és piszkosabbak lettek, a mint a kikötő vége felé közeledtek; átmentek a nagy czölöpös-hidon s egy épülethez értek, melynek a homlokán ez volt olvasható:

»*Sailors asylum.*«² A ház közvetlen a vizpartján volt, a hol épen egy új dockot építettek. A czölöpök beverésére magas állványokat állítottak föl s a gerendák és deszkák között hemzsegték a munkások, a kik a dockot építették.

Ott Maryzia leült egy gerendára, mivel nem birt tovább menni; és Lőrincz csendesén melléje telepedett. Már délután négy óra volt s az egész kikötő csupa mozgás és élet. Eloszlott a köd is és a nap, mintha megszánta volna őket, barátságos melegével árasztotta el a két szerencsétlent. A tenger felől friss tavaszi szellő fujdogált; köröskörül lobogtak a zászlók a hajókon, a szemhatáron nagy fehér vitorlák tünedeztek föl, a melyek vagy a kikötőbe jöttek, vagy pedig

---

² Tengerészek menedékháza.

Európába indultak, abban az irányban, a merre a Lőrincz hazája volt s a merre a két boldogtalan szive-lelke minden erejével vágyott.

A leány keserűen tünődött magában, hogy mivel is bánthatták meg annyira az Istent, hogy a Mindenható végkép elfordul tőlük, egészen elfeledte őket s itt hagyja elpusztulni mindkettőjüket, idegen országban, idegen emberek között?...

Pedig csak tőle függött, hogy ismét boldogok lehessenek: hisz annyi hajó megy vissza Lipincze felé...

Erre gondolva ismét látni vélte a kis szülőfalut és benne Jaskót, a lovászt. Vajjon gondol e még reá Jasko... Ő még mindig emlékezik; hiszen csak a szerencsében feledjük el könnyen szerelmünket, a boldogtalanságban és elhagyatottságban azonban úgy kapaszkodik rá a gondolat, mint a komló a karójára. De Jasko talán már régen elfelejtette őt és most másnak udvarol. Talán szégyenli is magát, hogy Maryziára gondoljon, a ki most már olyan szegény, hogy semmije sincs a világon, mint a kis zöld koszorúja, a mit a fejére tehetne, ha valaki az oltár elé vinné...

A leány lázas és beteg volt, szinte öntudatlanul ült az apja mellett s a fejét bánatosan lecsüggesztette. Néha-néha, mintha álomból ébredne föl, kinyitotta lázas szemeit, de mindjárt azután ismét behunyta. Azt hitte, hogy mély örvények és szakadékok fölött jár s minduntalan föl-fölriadt, nehogy belezuhanjon. Egyszer aztán halk sikoltással riadt föl ebből a lázas álomból; úgy érezte, hogy lezuhan az örvénybe, de Jasko ugyanabban a pillanatban megragadja és visszarántja... De a mint fölriadt, csüggedten látta, hogy nem Jasko ül mellette, hanem az apja és hogy nem Lipinczét látja maga előtt, hanem a new-yorki kikötőt, tele hajókkal, árbóczokkal és füstölgő kéményekkel.

Most néhány hajó megint fölszedte a vasmacskáját s a matrózok dalolva huzták a kötelet. Csendes, enyhe és derült tavaszi alkonyat borult a kikötőre; a tenger sima volt, mint a tükör s minden hajó, minden czölöp, minden kötél és árbócz kétszeresen látszott, oly tisztán tükrözte vissza a viz. Békesség és boldogság fogta körül őket s úgy tetszett, mintha az egész világ örülne és boldog lenne körülöttük; csak ők ketten voltak boldogtalanok és hallgatagok. A munkások lassan oszladoztak és hazafelé indultak; csak nekik kettőjüknek nem volt otthonuk. Az éhség egyre jobban gyötörte Lőrinczet; komoran, elszántan ült ott a paraszt és szörnyű elhatározás tükröződött az arcán.

Ha valaki meglátja ezt az arcot, visszariad tőle; mert az éhség olyanná tette, mint a ragadozó fenevadét, de egyszersmind oly nyugodt és merev is volt, mint a koporsóban fekvő halott-arc. Jó darabig egy szót sem szólt a leányhoz; csak mikor már leszállt az éj s a kikötő teljesen néptelen lett, mondta rekedt, sajátságosan tompa hangon:

- Jer, Maryzia!

- Hova? - kérdezte a leány, félig álmosan.

- Ahhoz a hidhoz. Ott lefekszünk egy gerendára s elalszunk.

Odamentek; a koromsötétben nagyon óvatosan, szinte mászva kellett menniök, hogy a vízbe ne essenek.

Az amerikai fahidakon minden fordulónál van egy-egy kis házikó, a melyben köteleket, szerszámokat és más egyebet tartanak, hogy az eső ne érje őket. E mellett a házikó mellett rendesen van még egy kis szoba, hogy eső és vihar idején odamenekülhessenek a munkások; most azonban nem volt benne senki.

Midőn az apa és leánya odaértek ehhez a kis szobához, Lőrincz így szólt:

- Itt alszunk.

Maryzia lefeküdt, vagyis inkább leroskadt a deszkapadlóra s ámbár egész sereg szunyog lepte el, mégis mindjárt mélyen elaludt. Éjfél tájban hirtelen az apja hangja rázta föl álmából.

- Maryzia, kelj föl!

Volt ebben a hangban valami, a mi azonnal kiverte az álmot a leány szeméből.

- Mi baj van, apám? - kérdezte.

A mély csendben és sötétségben tompán, ijesztően hangzott az öreg nyugodt hangja:

- Leányom, nem éhezel többé, nem fogsz egy falat kenyérért a lelketlen emberek küszöbén koldulni, az utcán se alszol többé: Isten és az emberek elhagytak téged; itt legmélyebb a víz, nem szenvedsz tovább.

A leány nem látta apja arcát a sötétségben, ámbár rémületében iszonyatosan kitágultak a szemei.

- A vízbe fojtlak, szegény leányom! Magam teszem, hogy bizonyos legyek benne. A mi számunkra már nincsen segítség, mirajtunk már nem könyörül senki. Holnap már nem éhezel, holnap már jobb dolgod lesz, mint ma.

A leány azonban nem akart meghalni.

Nem!... Csak tizenhét éves volt, szerette az életet és rettegett a haláltól, azzal az ösztönnel, mely az ifjúság tulajdona.

Lelke legmélyéig megrendült attól a gondolattól, hogy holnap holtan fog a tenger fenekén heverni, a halak és a férgek között az iszapban... Nem, a világért sem!... Leirhatatlan iszonyat és undor fogta el ebben a pillanatban és úgy gondolta, hogy apja, a ki ily szörnyű dolgokat mond, maga a megtestesült sátán.

Az apa keze ott nyugodott a lesóványodott leány vállán, miközben ugyanazzal a szörnyű nyugalommal folytatta:

- Akármilyen hangosan kiabálnál is itt, senki sem hallja meg a hangodat. Csak megtaszítlak s az egész addig sem tart, míg két Miatyánkot elimádkozol!

- De én nem akarom, apuskám, nem akarom! - kiáltott föl Maryzia. - Hát nem félsz az Istentől? Édes jó, aranyos apuskám, könyörülj rajtam! Mivel bántottalak meg? Panaszkodtam talán, hogy rosszul megy a sorsom? Hiszen tudod, hogy hűségesen és zugolódás nélkül türtem veled az éhséget és a nyomorúságot!

Az öreg lélegzete egyre gyorsabb lett s két keze úgy szorította a leány vállait, mint a harapófogó. De Maryzia is egyre szenvedélyesebben könyörgött:

- Irgalmazz, apám! Oh szánj meg engemet, hiszen a leányod vagyok s már most is oly gyenge és beteg, hogy nem sokáig élek! Ha terhedre vagyok, légy türelemmel, rövid idő múlva úgy sem látsz többet.

Mialatt így könyörgött és rimázkodott, erősen megkapaszkodott apja zubbonyában és folyton csókolgatta az öregnek ránczos kezét, mely a mélységbe akarta taszítani. Mindez azonban nem hatotta meg az öreget; nyugalma és elszántsága már rögeszmévé fajult és úgy hörgött dühében, mint a haldokló. Most elhallgatott a leány is; hallgatózott, hogy nincs-e valaki a parton. De az éjjel oly csöndes volt, mint a nyári éjszakán a temető és sehonnan sem jöhetett

segítség. Itt volt a kikötőnek legszélsőbb vége, a hol még nappal is alig járt valaki a munkásokon kívül.

- Segítség, segítség! - kiabált Maryzia, a hogy a száján kifért.

Ekkor az öreg egyik kezével letörte a hid korlátját, míg a másikkal lesujtott leánya fejére, hogy elhallgattassa; de erre semmi szükség sem volt, mert a segélykiáltásokra csak egy kutya üvöltése felelt a távolból.

A leány végkép elbágyadt. A lábai már lelógtak a hidról; még csak a kezével kapaszkodott apjába, de már a keze is lankadni kezdett. Segélykiáltásai egyre halkabbak lettek, végre a kezei is eleresztették a zubbonyt és Maryzia érezte, hogy lezuhan a tengerbe.

A mint azonban leesett a hidról, görcsösen megkapaszkodott a deszkákban és így lebegett a víz fölött. De a paraszt letérdelt és - irtózat leírni is! - le akarta tépni a leány kezeit a deszkákról.

Mint a felzavart madársereg, úgy röpdöstek a szegény leány agyában a képek és emlékek. Lipincze, a gémes kut, az elutazás, a hajó, a vihar, a new-yorki nyomor és végre az, hogy mi lesz belőle...

Ekkor hirtelen hatalmas hajót látott fölemelkedni a vízből, rajta nagy csomó embert és két erős kart, a mely utána nyult...

- Irgalmas Isten, ez Jasko!... Valóban ő az, a ki karjait kinyújtja!... És Jasko fölött a Boldogságos Szüz fényesen ragyogó arcza mosolyog reá.

Ezt meglátva Maryzia keresztül tör a tömegben s hangosan kiáltja: - »Oh Boldogságos Szüz!... Jasko, Jasko!... Még csak egy pillanatig!«

És mégegyszer föltekint atyjára:

- Nézd csak, ott van a Boldogságos Szüz!

Még csak egy pillanat s ugyanazok a kezek, a melyek le akarták lökni a vízbe, most megragadják és emberfölötti erővel huzzák föl a hidra. Már érzi lábai alatt a gerendákat és a deszkát, már a derekát is átölelték a karok: nem a gyilkos hóhér karjai, hanem az apa ölelő karjai, a kinek mellére odahajthatja a fejét...

Aztán, mikor fölocsudott ájulásából, érezte, hogy nyugodtan fekszik az apja mellett. Ámbár nagyon sötét volt, azért mégis látta, hogy apja egész hosszában elnyújtózva fekszik a hidon s egyuttal hallotta, hogy mélyen hörögve nyög és sóhajtozik, mintha kegyetlen fájdalom marczangolná a szivét.

- Maryzia! - szólt végre az öreg, zokogástól elfojtott hangon, - bocsáss meg, leányom!

A leány tapogatózva kereste a sötétben az apja kezét s mikor megtalálta, gyöngéden megcsókolta, mondván:

- Apuskám, az Ur is úgy bocsásson meg nekem, mint a hogy én neked megbocsátok!

A szürke ködből, mely keleten a szemhatárt borította, lassanként fölbukott a telihold kerek tányérja s ekkor ismét valami csodálatos dolog történt.

Maryzia látta, hogy a holdból egész sereg angyal röpül le hozzá; mint aranyos méhecskék szálltak alá az ezüstös sugarakon, apró szárnyaikon körüllebegtek, mintha tánczolnának és csengő gyermekhangon énekelték:

- Béke legyen veled, te megkínzott leány; béke legyen veled, szegény kis galamb; béke legyen veled, csendes, türelmes virág!

Azután behintették Maryziát fehér liliomokkal, ezüstös harangocskákkal és közben ismét énekelték:

- »Aludj csendesen, te szegény leány, aludjál békében és boldogan!«

És ekkor Maryzia olyan boldog volt, annyira nyugodt lett, hogy valóban mélyen elaludt...

Az éjszaka elmúlt. Már virradni kezdett s a víz fölött ott tánczolt a hajnali fény pirossága.

Ugy tetszett, hogy az árbóczok és kémények kiválnak az árnyékból és közelednek feléjük. Lőrincz feltérdelt és Maryzia fölé hajlott. Azt hitte, hogy a leány már halott, mert teljesen mozdulatlanul hevert a hidon. A szemei beestek, arcát, mely oly fehér volt, mint a fal, fakó árnyék borította s a vonásai oly nyugodtak és merevek voltak, mintha valóban meghalt volna.

De midőn Lőrincz kezét odatette a leány ajkaira, érezte, hogy még lélegzik. Még a szive is dobogott, de oly gyengén, mintha minden pillanatban meg akart volna állni. S az öreg mégis azt remélte, hogy a leány föléled a nap jótékony melegétől.

A sirályok és vészmadarak vijjogva keringtek körülöttük, mint hogyha aggódnának értük; sőt egyesek le is szálltak a közeli gerendákra. A hajnali köd lassanként szétfoszlott a nyugati szél lehétől s ez a lehellett oly szelid és enyhe volt, mint ha a tavaszt hozta volna szárnyain. Most fölkelte a nap és rőt sugarai megaranyozták a hid gerendáit. Lassanként ráestek Maryzia merev arcára is, mintha csókolgatnák és simogatnák. Ebben a fényben, szőke hajkoronájával a fején, a leány arcza valóban olyan volt, mint az angyaloké... És Maryzia csakugyan majdnem angyal lett, mivel keresztül ment a balsors és nyomor minden vértanuságán.

Csodás, rózsás fényű nap szállt föl a habokból és egyre melegebben süttött. A vén paraszt letérdelt a hidon, föltekintett az égre és két nehéz könnycsepp szántotta végig ránczos, barna arcát. A leány fakó színe lassanként pirosodni kezdett, ő maga elmosolyodott és végre fölnyitotta a szemeit.

Most érezte csak igazán Lőrincz, hogy ez a leány az ő szemefénye, lelkének lelke és mindenekfölött szeretett gyermeke. Maryzia nemcsak hogy fölébredt, hanem sokkal frissebb és egészségesebb is volt, mint tegnap. A kikötő tiszta, sós levegője valósággal meggyógyította, visszaadta az életkedvét, úgy hogy mikor felült a hidon, hangosan kérte apját:

- Apuskám, most szeretnék valamit enni.

- Gyere, leányom, talán odaát a vizen túl találunk, - felelte az öreg.

Elindultak. Ugy látszott, hogy ez a nap valóban kivétel lesz és ezen a napon legalább nem kell éhezniök; mert alig mentek pár lépést, midőn a hid gerendái közt megpillantottak egy eldugott kendőt, melyben rozskenyér, meg jókora darab füstölthus volt. Ennek az volt a magyarázata, hogy valamelyik kikötő-munkás tegnap a reggelijének egy részét ide dugta másnapra, a hogy ezt a többiek is tenni szokták. Lőrincz és Maryzia azonban sokkal egyszerűbb magyarázatát tudták ennek. Ugyan ki más tehette volna ide ezt a reggelit, mint az, a ki az ég madarait és a mezők liliomait táplálja: az irgalmas Isten maga?!...

Letérdeltek és hálákat adtak az Istennek ezért az adományért s azután, mikor megették, új erővel mentek vissza a dockok felé, a vámpépület mellett, egyenesen a Broodwayra. Ez több óráig tartott, mert az ut hosszú volt. Közbe-közbe azonban leültek és megpihentek.

Csak mentek-mentek, de maguk sem tudták, hogy hová. Maryziának azonban olyan jókedve volt és olyan gyorsan ment, mintha mindenáron sietnie kellett volna. Utközben egész csomó társzekérrel találkoztak, melyek mind a kikötőbe mentek. Az utczákon még nem jártak sokan; a kapukat alighogy kinyitották, de minden házból szállingóztak már az emberek, a kik napi munkájukra mentek.

Az egyik kapuban magas, öreges urat pillantottak meg egy fiatal ficzkóval. Mikor ez az öregúr meglátta a vén parasztot és leányát a lengyel viseletben, vállat vont; arczán meglátszott a csodálkozás; aztán jobban megnézte a parasztot és... elmosolyodott. Olyan szokatlan volt a mosolygó, barátságos arcz, hogy Lőrincz és Maryzia álmélkodva álltak meg; ekkor az öregúr odament hozzájuk és tiszta lengyel nyelven azt kérdezte tőlük:

- Honnan kerültök ide, öreg?

Mintha villámütés érte volna, Lőrincz felelet helyett elsápadt és megtántorodott, majd a szemeit dörzsölte, mintha kápráztak volna. Maryzia, a kit szintén meglepett ez a kérdés, hamarabb fölcsozott álmélkodásából, térdre borult az öregúr előtt s átölelve a lábait, felkiáltott:

- Pózenből jöttünk, nagyságos ur, Pózen közeléből.

- És mit kerestek itt?

- Éhezünk, nyomorgunk és szenvedünk, nagyságos ur, - felelte Maryzia, de itt elfulladt a hangja.

Ekkor Lőrincz is odaborult az öregúr lábai elé, megcsókolgatta a kabátját és oly erősen fogta, mintha az égnek egy csücskét szorongatná. Hiszen ez ur volt és pedig lengyel ur, a ki nem fogja engedni, hogy éhen haljanak, vagy elpusztuljanak, hanem megmenti őket.

A fiatal ficzkó, a ki az öregúr mellett állt, nagy szemekkel bámult a két lengyelre. A járókelők is mind megálltak és tátott szájjal nézték, hogy térdel egyik ember a másik előtt és csókolgatja a lábait. Mert bizonyos, hogy Amerikában ez éppen nem szokás.

Az öregúr azonban haragosan förmedt rá a szájtátókra angolul:

- Semmi közötök ehhez! Törődjete csak a magatok dolgával!

Aztán, Lőrinczhez és Maryziához fordulva, folytatta:

- Ne ácsorogjunk itt az utcán, jertek velem.

A legközelebbi fogadóba vezette őket, külön szobát nyitattott s ott bezárkózott velük meg a ficzkóval. A két lengyel itt ismét térdre akart borulni, de az öreg nem engedte és haragosan rájuk szólt:

- Ne komédiázzatok tovább! Egy hazának vagyunk a fiai, hát mire való ez a badarság.

Ugy tetszett, hogy szivarjának a füstje a szemébe megy, mert mind a két kezével dörzsölte a szemét és azt kérdezte:

- Éhesek vagytok?

- Két nap óta semmit sem ettünk; csak ma találtunk valami ennivalót a vizparton.

- William, - mondta az öreg a ficzkóhoz, - adass nekik enni. - Aztán az öreghez fordulva azt kérdezte:

- Hol laktok most?

- Sehol, nagyságos ur!
- Hát hol aludtatok?
- A víz fölött, a hidon!
- Kidobtak benneteket a lakástokból?
- Ki, nagyságos ur!
- Nincsen semmi egyebetek, mint a mi rajtatok van?
- Semmi, nagyságos ur!
- Hát pénzetek?
- Egyetlen fillérünk sincs!

S mit akartok csinálni?

- Azt magunk sem tudjuk!

Az öregur oly gyorsan kérdezte mindezt, mintha haragudnék; aztán hirtelen odafordult Maryziához.

- Hány éves vagy te, leány?
- Tizenhatsz leszek Mária mennybemenetelekor.
- S már is annyit szenvedtél!

A leány nem felelt, csak alázatosan odaborult az öregur lábaihoz. Ekkor úgy tetszett, hogy a füst megint erősen marja az öreg szeméit. Most bort és süthust hoztak be. Az öregur kínálta őket, hogy egyenek, s azt mondta nekik, hogy ostobák és bolondok, mikor látta, hogy az ő jelenlétében nem mernek hozzáfogni.

De bármily goromba volt is, nekik olyan volt, mint az égből alászállott angyal.

Mialatt ettek, az öregur nagyon mulatott rajtuk.

Azután elbeszélte, hogy hogyan kerültek ide és miért vándoroltak ki a hazájukból.

Lőrincz mindent hiven elmondott; épugy gyönt meg neki, mintha a papnak tette volna. De az öregur nagyon haragudott és egyre szidta őt. Midőn pedig azt is megvallotta, hogy Maryziát a tengerbe akarta lökni, dühösen rivallt rá:

- Na, akkor elevenen megnyuztalak volna!

És Maryziához fordulva folytatta:

- Gyere ide, leányom!

Mikor odament, az öregur két kezébe fogta a leány fejét, megcsókolta a homlokát, néhány pillanatig gondolkozott s aztán így szólt:

- Sok nyomoruságon mentetek keresztül; de ez az ország jó ország, csak érteni kell a módját, hogyan segíthet magán az ember.

Lőrincz álmélkodva bámult rá: Ez az okos és gazdag ur azt mondja, hogy Amerika jó ország!

- Igaz, úgy van, szegény öreg, folytatta az idegen, mikor a paraszt álmélkodását észrevette, - ez az ország jó ország. Mikor én idejöttem, nem volt semmim: most azonban megvan a mindennapi kenyérem. Ti parasztok azonban jobban tennétek, ha a szántás-vetéssel törődnétek, a

helyett, hogy keresztül-kasul bolyongtok a világon; ha ti is kivándoroltok, ugyan ki marad otthon? Itt nem veszi hasznokat senki. Ide jönni könnyű, de visszamenni nehéz.

Pár percnyi hallgatás után, mintha magával beszélgetne, így folytatta:

- Több mint negyven éve vagyok már itten; ennyi idő alatt szinte el is felejtethné a hazáját az ember, de azért a honvágytól sohasem szabadulhat. Williamnak haza kell mennie, hogy megismerje azt az országot, a hol az apja született... Nézzétek, ez itt a fiam! - fordult Lőrinczhez. - William, hozz egy marék földet az édes hazából s majd azt teszed fejem alá a koporsóban.

- *Yes, Father.*³

Ugy látszott, hogy az öregnek megint szemébe szállt a füst, mert a szemei úgy megteltek könnyel, mintha üvegesek lettek volna. Aztán megint haragosan zsörtölődött tovább:

- A fiu egészen jól tud lengyelül; de szívesebben beszél angolul. Ennek így kell itt lennie. A ki egyszer idekerült, azt örökre elvesztette a haza... William, menj, mondd meg a nénédnek, hogy estére és az éjszakára vendégeink lesznek.

A ficzkó gyorsan elment.

Az öregur sokáig üldögélt a helyén, mélyen elgondolkozva; aztán, mintegy magával beszélgetve, így szólt:

- Hazaküldjem őket?... Ez nagyon sokba kerülne és mit használ nekik? A mijük volt, eladták; most koldulni kellene menniök s a leánynak szolgálatba kellene állania; a jó Isten tudja, hogy mi lenne belőle ottan!.... Ha már egyszer itt vannak, meg kell próbálni, hogy munkát szerezzek nekik s elküldjem őket valamely telepre. A leány csakhamar talál majd férjet s mind a ketten megkereshetik a kenyerüket. Ha aztán vissza akarnak menni, akkor magukkal vihetik az öreget is.

Végre odafordult Lőrinczhez:

- Hallottál már a mi itteni telepeinkről?

- Nem, nagyságos ur!

- De emberek, hát akkor hogy mertetek idejönni?... Örök csoda lett volna, ha el nem pusztultok itten. Chicagóban már 20.000 lengyel lakik, Milwaukeeben ugyanannyi és Detroitban és Buffalóban körülbelül szintén annyi. Ottan gyárakban dolgoznak. A paraszt azonban csak a szántás-vetéshez ért. Radomba vagy Illinoisba kellett volna mennetek. Hm! Ott azonban már nehéz földet kapni. Nebraska pusztáin most alapítanak egy új Pózent; ez nincs messze és az utazás sem kerül sokba odáig; a texasi Panna Marya szintén nincs messze. Nektek legjobb lenne Borowinába mennetek, már csak azért is, mert odáig ingyen jegyet szerezhetnék a számotokra. S azt, a mit nektek adok, mindjárt a gazdaságba fektethetnétek.

Rövid szünet és tűnődés után hirtelen így szólt:

- Hallgass ide, öreg! Arkansasban épen most alapítanak egy új gyarmatot, Borowinát. Szép, meleg ország az, de még csaknem puszta és üres. Ott ingyen, vagy nagyon kevés pénzért kapsz a kormánytól és a vasutársaságtól 100 hold erdőt. Erted-e, öreg? A mi a gazdálkodáshoz szükséges, meg a vasuti jegyet, én adom neked, mert ezt megtehetem. A vasuton Little-Rock állomásig utaztok. Ott kocsit találtok, a mely tovább visz benneteket és lesznek már társaitok is. Majd adok ajánlóleveleket. Szívesen segítetek rajtatok, mert hiszen testvéretek

---

³ Ugy lesz, apám.

vagyok. De sokkal jobban sajnálom a leányodat, mint tégedet, öreg! Érted? Adjatok hálát az Istennek, hogy velem találkozotok.

Most ellágyulva fordult oda Maryziához:

- Te pedig, leányom, tedd el a névjegyemet; őrizd meg és ha megint nyomor vagy szegénység gyötör, vagy ha nincsen senki, a ki törődnék veled és megvédjen a bajtól, akkor csak jér hozzám. Látom, hogy jó leány vagy; s ha én már nem lennék, akkor az én William fiam majd gondoskodik rólad. Csak őrizd meg jól ezt a névjegyet... Most pedig jertek velem.

Utközben még fehérneműt és ruhát vett nekik, aztán a házába vezette őket. Ez a ház tele volt jó emberekkel, mert William és a nénje, Jenny is úgy fogadta őket, mint közeli rokonukat. Sőt William úgy bánt Maryziával, mint a kisasszonyokkal szokás, a min a leány ugyancsak szégyenkezett. Este néhány barátnője látogatta meg Jennyt s ekkor a leányok mind közre fogták Maryziát, csodálták, hogy milyen sápadt és milyen szép, milyen gyönyörű kenderszőke haja van és hangosan kaczagtak, midőn a szegény leány folytonosan hajlongott előttük, átölelte a lábukat és csókolgatta a kezüket.

Az öregur pedig szintén ott járt-kelt a fiatalság között, néha-néha megrázta ősz fejét, haragosan dörmögött valamit magában, hol angolul, hol lengyelül beszélt, de leginkább Lőrinczczel és Maryziával beszélgetett a távoli hazáról, felidézte régi emlékeit s gyakran lopva törülgette a szemeit; bizonyosan megint szivarfüst szállt a szemébe.

Mikor mindannyian lefeküdtek, Maryzia nem birta visszafojtani a könnyeit, mert látta, hogy Jenny kisasszony saját maga vetette meg neki az ágyat. Ah, minő jólelkű emberek voltak ezek! De hát csoda volt ez? Hiszen az öregúr földijük volt és Pózenből származott.

Harmadnapra Lőrincz és a leánya már utban voltak Little-Rock felé. A parasztnak száz dollár volt a zsebében s már minden nyomoruságát elfelejtette. Maryziának úgy tetszett, hogy az Isten keze segíti őket és szent bizalommal hitte, hogy ez a kéz soha többé el nem hagyja s a mint a szerencsétlenségből kiszabadította őt, ugyanugy Jaskót is átvezérli Amerikába, vigyázni fog mindkettőjükre és idővel mindkettőjüket visszavezeti Lipinczébe.

Közben egymásután vonultak el szemeik előtt a városok és majorok. Itt minden egészen más volt, mint New-Yorkban; a meddig a szem látott, csupa szántóföldek, erdők, apró házak, a fák árnyékában zöld rétek és hullámzó kalászetések, mint otthon Lengyelországban.

Lőrincznek megtelt a szíve örömmel és bátorsággal, mikor ezt meglátta, úgy hogy szinte szeretett volna ujjongani. A réteken tehéncsordák és birkanyájak legelésztek, az erdő tisztásain favágók jártak-keltek fejszékkel. A vonat szédítő sebességgel robogott tovább. Lassanként egyre néptelenebb lett a vidék, eltűntek a majorok is és a sik pusztán, a meddig a szem látott, nyoma sem volt az emberi lakásnak. Csak a rét füveit és virágait lengette a szél s a néptelen pusztaság fölött magasan libegtek a sasok, zsákmányt keresve a fű között. A vonat pedig egyre gyorsabban rohant, mintha csak oda akarna repülni, a hol a puszta az éggel ölelkezett a szemhatáron. A kocs ablakából látni lehetett a csapatostól kergetőző nyulakat és mezei egereket; itt-ott egy szarvas-agancs is feltűnedezett a magas fűben. De város, templom-torony vagy falu, sőt csak egyetlenegy ház is sehol sem volt látható a vasuti állomásokon kívül, a melyek közt a nyílt pusztán embernek sem látszott nyoma sehol.

Lőrincz mindezt megfigyelte és csodálkozva csóválta a fejét, mert nem tudta megérteni, hogy miért kell ennek a tömérdék sok jó földnek ugaron hevernie.

Igy mult el a nap és az éjszaka. Másnap reggel olyan sűrű erdőbe értek, hogy a napot is alig látták; a karvastagságú kúszó-növények valósággal keresztül-kasul fonták a fák ágait, úgy hogy a vasut mentén két áttörhetetlen falnak látszott az erdő.

Furcsa, soha nem látott madarak röpdöstek és rikácsoltak a zöld őserdőben. Néha pedig vörösréz-szinű lovasok száguldoztak jobbra-balra a vonat mellett s a fejükön diszes tollbokréta lengett.

Midőn Lőrincz mindezt látta, a sűrű őserdőt, a roppant kiterjedésű pusztákat, az ismeretlen világ ismeretlen csodáit és a vörösbőrű idegeneket, kitört belőle a szó:

- Maryzia!

- Mi az, apuskám?

- Látod te is?

- Látom, apám.

- És nem csodálkozol?

- De igen.

Végre átrobogtak egy folyón, a mely legalább is háromszor olyan széles volt, mint a Warthe s a melynek, mint később megtudták, Mississippi volt a neve. És koromsötét éjszakában érkeztek Little-Rockba. Itt kellett leszállniok és a borowinai ut felől kérdezősködniük.

III. FEJEZET. A GYARMATOS ÉLET.

Mi volt Borowina?

Keletkező gyarmat, melynek területét valamely vasutársaság vásárolta meg. Ez a társulat biztosított összeköttetést a gyarmat és a művelt világ között, a mi a fejlődésnek legfontosabb előfeltétele volt. Igaz ugyan, hogy ez a vasut még csak tervben volt meg, de a telepítő társulat »elfelejtette« ezt a csekély körülményt, hogy annál biztosabban odacsábíthassa a települni szándékozókat.

Borowina tehát nem a vasutvonal mentén feküdt, hanem az őserdő kellő közepén, a hova csak nagy fáradsággal és kocsikon lehetett eljutni. De azért ez sem volt rosszabb gyarmat, mint száz meg száz más, a melynek alapítását nem csekélyebb hazugságokkal kürtölték szét a világban; sőt a körülmények még sok tekintetben kedvezőbbek is voltak.

Ezért egész csomó kivándorló, még lengyelek is beiratkoztak a társaság könyveibe, mint a fölállítandó telep gyarmatosai. Porosz mazurok, sziléziaiak, pózeniek, galicziaiak, litvánok és más egyéb lengyelek, a kik Chicagóban és Milwaukeeben dolgoztak a gyárakban, de már régóta vágytak a földmives életre, örömmel ragadták meg az első alkalmat, hogy kiszabadulhassanak a füsttel, korommal lepett városokból és ismét visszatérhessenek az ekéhez és fejszéhez, Arkansas legelhagyottabb pusztáin és erdőiben.

Ezeknek a gyarmatosoknak főgyűjtő piacza Little-Rock városban volt. De innen Clarksvilleig, a legközelebbi gyarmatig, a melynek szomszédja lett volna Borowina, még körülbelül hosszabb ut volt, mint Varsótól Krakóig. S ráadásul az ut pusztá sivatag vidéken vagy őserdőkben és mocsarakon keresztül vezetett. Néhány gyarmatos, a ki nem akarta megvárni a társaságot és egyedül indult előre, nyomtalanul eltűnt, míg a nagyobb karavánok szerencsésen megérkeztek és föl is ütötték táborukat az erdő közepén.

Annyi azonban bizonyos, hogy valamennyien csalódtak; azt hitték ugyanis, hogy nemcsak erdőt, hanem szántóföldnek alkalmas területet is kapnak letelepedésre s e helyett köröskörül sűrű őserdő fogta körül őket, a melyet előbb ki kellett irtaniok. És ez nem volt csekélység, mert a százados faóriásokat keresztül-kasul fonták a liánok és egyéb kuszónövények, úgy hogy valóságos áttörhetetlen falat alkottak. A ki az erdő mélyébe ment, nem látta az eget s a sűrű lombátoron meg kuszónövények fonadékain át oly kevés világosság szűrődött keresztül, hogy tíz lépésnyire is alig lehetett látni.

Igaz, hogy fa volt elegendő a kunyhók építésére és a tüzelésre; de esztendőig eltarthatott, míg egy-egy ember akkora darabot kiirthatott az erdőből, hogy az ekével feltörhette a földet; ezért a legtöbben mindjárt megérkezésük napján felfohászkoztak az Istenhez s keresztet vetvén magukra, megforgatták a fejszét és hozzáfogtak az irtáshoz.

Ekkor azonban különböző zavarok támadtak. Az a meghatalmazott, a ki a vasutaktól a földet megvásárolta, kijött a vasutak egyik hivatalnokával, hogy a földet felmérje és szétossza a gyarmatosok közt. Csakhamar kiderült azonban, hogy a telepesek egyike többet, a másika pedig kevesebbet fizetett s mivel az őserdőben nem lehetett kimérni a telkeket, senki sem tudta, hogy hol fekszik a földje, sem pedig ki nem mérhette a saját telkét. Mivel pedig a vasutak hivatalnoka a gyarmatosok meghatalmazottjával összeveszett, két napi czivakodás után mind a ketten visszautaztak Clarksvillebe s a gyarmatosok vezető főlebbvaló nélkül maradtak.

Most már azt sem tudták, hogyan és hol fogjanak a munkához. A németek ugyan bizonyára azonnal egyesültek volna arra, hogy az erdőnek egy részét kiirtsák s a tisztáson felépítsék házaikat és minden ház mellé egy darabka földet lefoglaljanak. De a lengyelek nem akarták ezt engedni; ők is mindnyájan a tisztás közepén szerettek volna lakni, a honnan legtávolabb az erdő és legközelebb a víz. Ebből czivakodás támadt és ki tudja micsoda véres verekedéssé fajult volna az egyenetlenség, ha a legválságosabb napon, mintha az égből pottyant volna le, meg nem jelenik bizonyos Grünmannski ur kocsija.

Ezt az urat ott, a hol németek laknak, például Cincinnatiban, egyszerűen csak Grünmannak hívták, Borowinában azonban még hozzátette a »ski« szótagot, hogy jobban menjen az üzlet. A kocsija nagy »ekhós szekér« volt, nagy ponyvával betakarva s a két oldalán kövér betűkkel volt felírva: »Brandy«, »Whisky«, »Gin«. Az örökké titok maradt, hogy mi módon tudott ez a szekér keresztül vergődni a sivatagon, az őserdő és az indiánok közt, a kik kisebb-nagyobb csapatokban portyáztak a vidéken; elég az hozzá, hogy Grünmannski ur megérkezett és még aznapon kitűnő üzletet csinált. Hanem az is bizonyos, hogy a gyarmatosok még ugyanaz napon sokkal hevesebben czivakodtak, mint addig. Lassanként valóságos verekedéssé fajult az ellenségeskedés s ezekben a csatákban az egynemzetiségű vagy ugyanazon vidékről való emberek szövetkeztek a többiek ellen.

A tapasztaltabbak, idősebbek és öregebbek ugyan lassanként kezükbe ragadták a hatalmat, de a tekintélyüket nem birták fentartani. Csak a veszedelem pillanataiban vitte rá a czivakodókat az önfentartás és védelem közös ösztöne, hogy ideig-óráig megbékültek.

Egy este, mikor valamelyik indus csapat több juhot elrabolt, a parasztok utána eredtek, meg sem gondolva, hogy mit cselekszenek. A juhokat ugyan visszavették, sőt az egyik indust ott nyomban agyon is verték, de a közöröm és békesség csak egy napig tartott. Másnap már ismét verekedtek, de este felé majdnem mindig újra megbékültek, mikor dudaszó mellett el-eldanolgattak.

Ezek közé a borowinai gyarmatosok közé jött az öreg Toporek Lőrincz meg a leánya. Az ő dolguk sem volt jobb, mint a társaiké; Lőrincznek kora reggeltől késő estig irtania kellett az erdőt, vagy pedig deszkákat fűrészelt és gerendákat ácsolt az építendő házhoz. Maryzia pedig mosott és a konyhára ügyelt. A leány nagyon sokat dolgozott és fáradt ugyan, de azért az erdei levegő és a folytonos mozgás lassanként meggyógyították, úgy hogy arczán már nyoma sem volt a new-yorki nyomornak. Texas forró levegője elégette az arczát és az előbbi sápadtságot üde, barna-piros szín váltotta föl. A fiatal és bátor legények a környékből, a kik a legcsekélyebb dologért is egymásnak estek és véres verekedést rögtönöztek, abban az egyben mégis mind megegyeztek, hogy Maryzia a legszebb leány a telepen és barátságos szemei úgy mosolyognak kenderszőke haja alatt, mint a buzavirágok a rozs között.

Maryziának a szépsége nagy hasznára volt Lőrincznek. Az öreg kikereste a legritkább erdőt és senki sem ellenkezett vele, mert valamennyi fiatal legény az ő pártján volt; sőt néhány még irtani is segített vagy pedig megácsolta neki a gerendákat. A ravasz paraszt észrevette ezt s időről-időre mondogatta is a legényeknek:

- A leányom olyan, mint az égi lilium; kimélnem kell és rózsákkal behintennem az utját, mert megérdemli. Annak adom, a kinek akarom, nem pedig az első jöttmentnek; mert a leányom kitűnő gazdasszony.

Igy aztán a legények egymással versenyezve segítettek neki, mert mindegyik azt hitte, hogy maga-magának dolgozik.

Két hét mult el így s lassanként tiszta lett az erdő egy része, sőt itt-ott már felépültek a gerenda-kunyhók is.

De ez ugyszólván semmi sem volt; az erdők zöld fala csak lassan omlott le a fejszecsapások alatt s a ki mélyebben behatolt a sűrű rengetegekbe, mind azt a hirt hozta, hogy az erdőnek sehol sincsen vége; távolabb pedig feneketlen mocsarak és ingoványok voltak, a melyekben ki tudja, miféle szörnyetegek laktak.

Egy chicagói legény mesélte, hogy magát a sátánt látta és a pokol rettenetes fejedelme óriási köveket hajított feléje, úgy hogy majdnem agyonütötte; ő maga csak nagynehezen tudott hazaszaladni a táborba. Két nappal azután három vakmerő ficzkó elindult az erdőbe, hogy megnézi a sátánt, de sohasem tértek vissza többé. Többen annyira megrémültek erre, hogy befogtak és visszatértek Clarksvillebe.

E közben az ottmaradtak egyre hevesebben czivakodtak a földbirtokért és nemsokára napirenden voltak a véres verekedések. A ki nem jelölte meg barmát, jószágát valami jellel, másnapra már nem találta meg; vagy ha megtalálta is, a tolvaj azt állította, hogy a jószág mindig az övé volt. Egy dolog azonban napról-napra világosabb lett: hogy sokkal előbb, mint a magot elvethetnék és a kalászt learathatnák, mindannyian éhen pusztulnak el.

A legtöbb gyarmatos kétségbeesett. Belefáradtak már az irtásba is és a fejszecsapások visszhangja nem verte föl többé az erdő csöndjét. Senki sem tudta, hogy miből fog élni, sőt még azt sem tudta senki, hogy melyik darab föld az övé. Valamennyien szidták és átkozták az ügynököt, a ki azért vezette ide őket a pusztába, hogy nyomorultan elpusztuljanak.

A kinek még volt néhány garasa, lassanként fölszedte a sátorfáját és visszautazott Clarksvillebe; a legtöbb azonban elköltötte az utolsó fillérjét is és annyija sem maradt, hogy visszatérhessen a városba.

Ezek kétségbeesetten tördelték a kezüket, mert látták a ki nem kerülhető pusztulást. Végre teljesen abbahagyták az erdőirtást s most már megint csak a lombok suttogása hallatszott, mintha a százados faóriások gúnyolódtak volna az emberek tehetetlenségén.

Egy este Lőrincz leült Maryzia mellé és így szólt:

- Mi is épen úgy elpusztulunk, mint a többiek.

- A hogy az Isten akarja! - felelte a leány. - De a Mindenható talán most sem hágy el bennünket.

Ezt mondva, az égre emelte szemeit, a melyek olyanok voltak, mint a nyiló buzavirág; de a chicagói legények és a texasi vadászok akármilyen mélyen néztek is ezekbe a tiszta, ártatlan szemekbe, mégsem tudták rászánni magukat, hogy ott maradjanak.

- Mi is itt hagyunk téged, - mondták, - örökre itt hagyunk, Maryzia!

A leány ekkor azt gondolta:

- Az egyetlen, a kit akár a világ végére is követnék, az Jasko lenne; ő azonban elfelejtette azt az ígétét, hogy utánam jöjjön a tengeren, mint a varju a levegőben, mint a kacska a vízben. És elhagyott engem, szerencsétlent...

Maryzia is látta, hogy nem sokáig bírják ki itten. De Isten egyszer már nagy veszedelemből, szinte a halál torkából mentette ki és ezért vakon bízott a segítségében. Különben még arra is emlékezett, hogy az az öreg lengyel ur New-Yorkban, a ki segített rajtuk, odaadta neki névjegyét és megígérte, hogy mindenkor megmenti, valahányszor csak veszedelem fenyegeti, ha hozzáfordul.

Történt azonban, hogy Lőrinczet a nagy erőfeszítés ledöntötte a lábáról. Kegyetlenül gyötörte a derékfájás. Két napig föl sem vette, a harmadik napon azonban már nem birt fölkelni az ágyból. Maryzia az erdőbe szaladt, mohát gyűjtött, kényelmes fekvőhelyet vetett belőle apjának, ráfektetette az öreget s aztán pálinkából orvosságot csinált neki.

- Maryzia! - suttogta a paraszt, - engem már csakhamar elvisz a halál s akkor te egyedül és árván maradsz a világon. Isten sulyosan megbüntetett a bűneimért, meg azért, hogy áthoztalak ide a tengeren a romlásba. Érzem, hogy nehéz halálom lesz.

- Apuskám! - felelt a leány, - engem még sulyosabban megbüntetne az Isten, ha nem jöttem volna veled.

- Nem kellett volna egyedül otthon maradnod, - fohászkodott az öreg, - vagy ha már ott hagytalak volna, - odaadhatalak volna Jaskónak, a ki szeretett téged. Akkor most könnyebben halnék meg. De erről ne beszéljünk, mert ez már elmúlt. Hanem, hogy egyedül ne maradj, ha én már nem leszek, menj férjhez a fekete Orlikhoz; az derék legény és sohasem fog elhagyni téged.

Alig hallotta meg ezeket a szavakat a fekete Orlik, a ki texasi vadász volt, rögtön térdre hullott és fölkiáltott:

- Jól mondtad, apám! Add ránk áldásodat; én ismerem az erdőt és sohasem hagyom elpusztulni a leányodat.

S rávetette sólyomszemét a leányra, a ki azonban odaborult apja lábai elé és így felelt:

- Ne kényszeríts engem, apuskám! Csak azé leszek, a kinek hűséget fogadtam, vagy senkié.

- A kinek hűséget fogadtál, azé nem lehetsz soha; mert én agyonverem, - kiáltott föl Orlik szenvedélyesen; - vagy az enyém lesz, vagy senkié. Ha én meg nem mentelek, te is ép úgy pusztulsz el, itt, mint a többiek!

És a fekete Orlik nem csatlakozott. Két hét sem telt el és vége volt az egész gyarmatnak. Minden eleség elfogyott s már a munkára szánt igás-barmokat vágták le, hogy legyen mit enniük. A mocsárláz folyton újabb áldozatokat ragadott el, az emberek átkozták ezt a rengeteget, vagy pedig hangosan kiabáltak segítségért az éghez.

Egy vasárnapon valamennyien, a kik még éltek, aggok és fiatalok, asszonyok és gyermekek, letérdeltek a szabad ég alatt a réten és siránkozva énekelték:

- »Szentséges Uristen! Mindenható Atyánk, könyörülj rajtunk!«

Az erdő már nem suttogott, hanem hallgatózott. Midőn azonban az ének elhangzott, ismét susogni kezdtek a lombok, rémesen, irtóztatón, mintha csak fenyegetőznének: itt mi vagyunk az urak, itt mi vagyunk a Mindenható, az Isten!

A fekete Orlik azonban, a ki ismerte az erdőt, reá meresztette fekete szemeit, mert valami furcsa, szokatlan dolgot látott ott és hangos szóval kiáltott:

- Hó, hó! Még ez az egy csakugyan hiányzott!

Ez az Orlik híres vadász volt Texasban. Vadon nőtt föl a pusztában, olyan erős volt, mint a tölgy és birokra mert kelni a medvével is.

Néha hónapokig elcsatangolt az erdőben vállára vetett puskával s ha visszament a városba, tömérdek drága prémes bőrt vitt a vásárra; néha egy-egy indus skalpot is lehetett látni az övéen.

Midőn az imádság alatt az erdő felé tartott, a nap épen leáldozóban volt. Éles szeme észre vette, hogy kelet felé, tehát épen a leáldozó nappal szemközt vöröses fényben csillognak a fák csucsai és lombjai. De nem szólt semmit. Éjszaka azonban, midőn a gyarmatosok aludtak, hirtelen szokatlan világosság villant föl az erdő sűrűjében s a kik megpillantották, legott tisztában voltak az őket fenyegető óriási veszedelemmel.

- Ég az erdő! Ég az erdő! - kiabálták a táborban.

A madarak nagy rajokban szálltak föl az erdőből és hangosan károgtak, vijjogtak és rikácsoltak. A táborban bögtek a szarvasmarhák, a kutyák üvöltöttek, az emberek pedig örülten szaladoztak ide s tova, nem tudván, hogy megmenekülhetnek-e ebből az óriási máglyatüzből. Nemsokára látni lehetett a távol égő erdőnek lobogását s közben egyre-másra hallották az ágyulövéshez hasonló dörrenést, a midőn egy-egy égő fa összeroskad. Az ég egyre vörösebb lett, mintha odafent is tűzvész dühöngene és nemsokára oly világos volt köröskörül, mint fényes nappal. Azután az óriási lángok egyetlenegy tüztengerbe folytak össze az erdő fölött, mintha ott lebegett volna Isten haragja, a halál lehellete. A füst izzó föllege és a tűz fojtó szaga töltötte be a levegőt; a táborban lévő gyarmatosok, ámbár semmi közvetlen veszély nem fenyegette őket, egymást hívták és kiabálták kölcsönösen, midőn hirtelen a tűz irányából, a hol a szikrák röpdöstek s az égő fák tüzes koronái roskadoztak, - megjelent a fekete Orlik. Egész arcza csupa füst volt és csodálatosan eltorzult; de midőn a boldogtalanok körülfogták, reá támaszkodott puskájára és büszkén felkiáltott:

- Most már nem kell többet irtanotok. Felgyújtottam az erdőt! Holnap annyi szántóföldek lesz, a mennyit csak akartok.

Aztán odament Maryziához és halkán suttogta:

- Most az enyémnek kell lenned, mert én gyújtottam föl az erdőt. Ki hát hatalmasabb itten, mint én?

A leány egész testében reszketett, oly szörnyű volt ez a férfi, a mint a lángok vörös visszfénye belevilágított sötét arczába. Mióta átjöttek Amerikába, most örült először, hogy Jasko nincs itt, hanem otthon.

A tűz dühöngött még egy darabig, azután a szél oldalt hajtotta és lefelé haladt délnek. Másnap felhők támadtak az égen és eső ígérkezett.

Kora reggel néhány gyarmatos oda akart menni, hogy megnézzék a leégett erdőt, de oly irtózatos volt a hőség, hogy nem férhetett közel hozzá. Három nap alatt oly sűrű füst és köd töltötte be a levegőt, hogy három lépésnyire senki sem látta a felebarátját. Éjjel úgy szakadt az eső, mintha sajtárból öntötték volna, talán a tűz miatt, mely megrázta a levegőt és összegyűjtötte a felhőket. Részben ez az eső, részben pedig a tavaszi hó-olvadáskor a völgybe omló patakok feláztatták az egész rétet, úgy hogy a völgy alsó részén lassanként nagy tó támadt. Ez az állandó nedvesség megint ágyba döntött néhány embert, a miért néhányan ismét megszöktek a gyarmatról Clarksvillebe. De csakhamar azzal a híradással tértek vissza, hogy a folyó kiáradt és lehetetlen rajta átkelni. A gyarmatosok helyzete egyre rémesebb lett. Odajöttük óta már egy egész hónap elmúlt; minden élelmiszerük régóta elfogyott, ujat pedig nem hozhattak Clarksvilleből. Csak Lőrinczet és Maryziát fenyegette kevésbé az éhhalál veszedelme, mert róluk a fekete Orlik hatalmas keze gondoskodott. A vadász napról-napra hozott nekik egy-egy darab vadhust, a mit vagy a puskájával lőtt, vagy pedig törben fogott. Orlik a mellett a gerendaház mellett ütötte föl tanyáját, a hol Lőrincz lakott; az apa és leánya pedig kénytelen volt elfogadni a vadász segítségét, mert nélküle elpusztultak volna. Orlik azonban semmi hálálkodást, sem fizetést nem akart elfogadni a szolgálataiért, hanem csak Maryzia kezét követelte.

- Hát csak én vagyok az egyetlen leány a világon? - siránkozott Maryzia. - Menj, keress magadnak másikat, a mint hogy én is másikat szeretek.

- Még ha a világ végére mennék is, - felelte Orlik, - épen úgy, mint te, én sem találnék egy másikat. Te vagy nekem az egyetlen az egész világon s az enyémnek kell lenned! Mit csinálsz, ha meghal az apád? Akkor vagy a magad akarataiból jössz hozzám, vagy pedig úgy rabollak el, mint a farkas a bárányt és elviszlek az erdőbe...

Maryzia fölsikoltott.

- De ne félj, - folytatta aztán bátorítóan, látván a leány ijedelmét, - nem eszlek meg, egyetlenegy szerelmem! És ki rabolhatja el téged tőlem? Kitől félnék én itt? Ha itt volna a te Jaskód, majd elbánnék én vele!...

Lőrinczet illetőleg úgy látszott, hogy Orliknak teljesen igaza van; az öreg egyre betegbb lett, a láz gyakrabban jött reá s ilyenkor mindig félrebeszélte.

Maryzia keserű könyeket hullatott apjáért és önmagáért is. A mit Orlik megígért neki, hogy ha férjhez megy hozzá, szívesen haza viszi még Lőrinczet is, inkább fájt, semhogy örömet szerzett volna neki. - Visszatérjen Lipinczébe, a hol Jasko lakik s ráadásul még idegennel?... Inkább meghal itten az erdőben; azután legalább egyszerre vége lesz mindennek, - gondolta magában.

E közben új veszedelem szakadt a gyarmatosokra. Az eső nem akart megszűnni s egy sötét éjszakán, midőn Orlik, mint rendesen az erdőbe ment, fölverte a táborn a rémes vészkiáltás:

- Jön a víz! Itt az árvíz!

Midőn a szegény emberek kitörülték szemeikből az álmot, még a nagy sötétségben is látták, hogy a meddig a szem ér, egyetlen egy óriási tenger hullámszik előttük, melyet az eső és a szél felkorbácsolt. Hangos jajveszéklésbe tört ki az egész tábor; az asszonyok és a gyermekek a kocsikra menekültek. A férfiak, a mily gyorsan csak tudtak, a rét nyugati részére szaladtak, a hol még nem vágták ki a fákat. A víz csak térdig ért még, de egyre emelkedett. Nemsokára a barmok is menekültek a víz elől, a melynek sodra és ereje folyton növekedett.

A juhok panaszos bégetéssel usztak az árral, mintha ők is segítségért kiabáltak volna, míg végre eltűntek a fák sűrűjében.

Az eső úgy szakadt, mintha öntötték volna s a félelem perczről-perczre növekedett. A távoli morajlás lassanként dörgő zuhogássá változott, a mint a megriadt folyam áttörte gátjait és rémes robajjal leáradt a völgybe. A hullámok már felkapták a kocsikat is; s a szerencsétlenek most már sejteni kezdték, hogy ez nem közönséges felhőszakadás, hanem az Arkansas folyó és valamennyi mellékfolyója kiárad s rohanásuk gyökerestül kitépte a fákat, elárasztván erdőmezőt.

A sötétség csak még jobban növelte a boldogtalanok félelmét és az egész erdő visszhangzott a kétségbeejtő jajveszékléstől.

Ekkor hirtelen fölborult az első kocsi az erdő közepében. A rajt ülő asszonyok velőtrázó sikoltozására néhány férfialak leugrott a fákról, a hova menekültek, de a víz árja elragadta a mentőket, ide-oda paskolta őket a fák között és csakhamar feltartóztathatlanul vitte az erdő sűrűjébe. A többi kocsikon mind a kas tetejére menekültek az asszonyok. De ott sem voltak sokáig biztonságban; mert a szakadatlanul omló zápor és az egyre tomboló áradat mind felforgatta, a fákhoz verte és összetörte a kocsikat, úgy hogy néhány óra múlva az egész telep víz alatt volt s az emberi munkának nyoma sem látszott rajta.

...De mi lett Lőrinczből és Maryziából?

Midőn a víz rohanó árja elérte a gerenda-házat s bedöntötte az alsó felét, a két boldogtalan halálra rémült.

A következő pillanatban recsegve-ropogva esett szét az egész ház, de a jól összeácsolt gerenda-fal úgy uszott a vizen, mint a tutaj. Az öreg Lőrincz rögtön fölkapaszkodott rá és reákiáltott a leányára is, hogy üljön melléje. Alig voltak mind a ketten a rögtönzött tutajon, mikor a víz árja elkapta és vitte őket egyenesen az erdő felé. A sötétben nem látták, hogy merre mennek, csak azt érezték, hogy a víz sebesen viszi őket.

A fák nagyobb része majdnem a csucsáig víz alatt volt már, mikor virradni kezdett s ekkor történt, hogy a tutaj neki lódult egy fekete tölgy sűrű koronájának, úgy hogy majdnem felborult. Maryzia ijedten sikoltott fel, de ekkor a fa lombjai közül valaki lekiáltott:

- Huzódjatok át a tutaj másik felére, hogy fel ne boruljon, ha majd reá ugrom.

Alig mentek át a tutaj másik részére, a mely kissé fölbillent, midőn valaki csakugyan leugrott a fáról. Ez a valaki Orlik volt.

- Maryzia! - kiáltott föl a vadász, - a mint mondtam, nem hagylak el téged! Isten engem úgy segéljen, kiviszlek ebből a veszedelemből is!...

A szekerczéjével, a mely nála volt, nagy, erős ágat hasított az egyik fáról s pár percz alatt evezőt faragott belőle. Ezzel kormányozta aztán a tutajt és nemsokára bejutottak valamelyik megáradt folyamnak a medrébe, a melyen aztán villámsebességgel usztak lefelé, hogy hová, azt maguk sem tudták.

Az óriás erejű vadász bámulatos ügyességgel tudta távol tartani a tutajt a vizén uszó mindenféle fatörzsektől, a melyek lépten-nyomon fölborítással fenyegették.

Sólyomszeme a derengő félhomályban is meglátott minden veszedelmet.

Órák teltek el így, míg végre lassanként egészen kivilágosodott s nem sokkal azután kijutottak az erdőből is. Most sehol egyetlenegy fa sem látszott a szemhatáron. Ellenben az egész környék olyan volt, mint a hullámzó tenger. Midőn kint usztak ezen a mérhetlen vizén, Orlik letette evezőjét és odafordult Maryziához:

- Most már az enyém vagy, mert a halál torkából mentettelek meg.

A sipkáját ledobta, az arcza csupa verejték volt és kivörösödött a nagy erőfeszítéstől, a melyet kifejtett, hogy a dühöngő habokkal megküzdhessen; de arczának a kifejezése olyan büszke volt, hogy Maryzia most először nem merte neki azt felelni, hogy már egy másiknak esküdött örök hűséget.

- Maryzia! - mondta Orlik szeliden, - Maryzia, angyalom!

- Hova megyünk erre? - kérdezte a leány, hogy másra terelje a szót.

- Mit bánom én, kedvesem; nekem elég, hogy együtt vagyok veled.

- Akkor hát evez tovább, mert még mindig a halál torkában vagyunk.

És Orlik megint tovább evezett. E közben Lőrincz egyre rosszabbul lett. Hol a láz gyötörte és félrebeszélte, hol pedig ájultan hevert a tutajon. Látszott, hogy folyton gyengül; ez a betegség sokkal nagyobb volt, semhogy öreg, elcsigázott teste megbirkózhathatott volna vele.

Közeledett a vég s az elmulás után a megenyhülés és az örök béke.

Déltájban fölébredt és halkán suttozta:

- Maryzia, én már nem élek holnapig. Szegény leányom! Oh, bár csak otthon maradtam volna veled Lipinczében! De Isten irgalmas; én már eleget szenvedtem és az én szenvedéseimért nemcsak a magam bűneit bocsátja meg, hanem téged is boldoggá tesz. Temessetek el, a hogy lehet. Téged azonban vezessen Orlik New-Yorkba, ahhoz az öreg lengyel urhoz; ő majd megkönyörül rajtad s majd ad annyi pénzt, hogy haza utazhassál Lipinczébe. Én már nem térek oda vissza. Oh, irgalmas Isten, engedd meg legalább, hogy mint a madár, a lelkem szálljon oda: csak egyszer engedd még viszontlátnom az édes hazát...

Most megint rájött a láz és bágyadtan suttozta:

- Boldogságos Szűz Anyám, a te védelmedbe ajánlom magamat!

Csönd lett; majd hirtelen fölkiáltott az öreg:

- Ne dobjatok a vízbe, hiszen nem vagyok kutya!

Aztán ismét eszébe jutott az az éjszaka, a melyen Maryziát a tengerbe akarta dobni; mert felsóhajtott:

- Bocsáss meg, drága leányom! Bocsáss meg!

A leány pedig zokogva borult haldokló apjára.

Orlik félrefordulva evezett tovább, de a könnyek majd elfojtották a lélegzetét. Este felé kiderült az ég. A nap már aláhanyatlott nyugaton és végigtánczoltatta sugarait a mérhetetlen vizen.

Isten irgalmas volt az öreg Lőrinczhez és szelid álomban bocsátotta el a lelkét. Eleinte ugyan kétszer-háromszor feljajdult: - »Jaj nekem, hogy ide jöttünk Lengyelországból!« Nemsokára azonban azt képzelte, hogy ismét visszatér Lengyelországba Maryziával, miután eladta amerikai gyarmatát s a newyorki öregur is adott neki valamit az utiköltségre. Lázás álmában úgy rémlett előtte, hogy ismét az Óceánon jár. Éjjel-nappal utaztak s a matrózok megint hangosan énekeltek. Azután kikötöttek Hamburg kikötőjében, a hol idejövet hajóra szálltak. Vasuton száguldottak keresztül mindazokon a városokon, a melyeken idejövet is átmentek s köröskörül mindenütt német szót hallott maga körül. A vasut egyre röpült s Lőrincznek úgy tetszett, hogy nemsokára otthon lesz. Érezte, hogy közeledik a hazájához...

Most futott át a vonat a határon. Ah! a szive úgy dobogott, hogy majd szétvetette a mellét. Csak előre! csak tovább... Most ért az utolsó állomásra s a mint a vonat lassan megállt s ő kinézett az ablakon, megpillantott egy parasztot, a ki éppen szántott a vasut mellett... »Adj' Isten földi!« - akarta kiáltani, de a szó már a torkán akadt. Amott a hegyen tul látszott már Lipincze tornya; most kiszáll a vonatból Maryziával és mind a ketten sirva indulnak arra felé. Tavasz van. A rozs virágzik és a cserebogarak zsongva szállnak a levegőben, a faluban pedig vasárnapi misére konganak a harangok. - »Irgalmas Isten, mivel érdemeltem meg ezt a roppant szerencsét?!« - Most odaérnek a halomhoz, a melynek tetején a kereszt és az utmutató állt: ez a lipinczei határ. Odatérdelnek a kereszt alá és hálákat adnak az Istennek, hogy megérniök engedte ezt a szerencsét. Aztán fölkelnek és indulnak lefelé, de midőn az alsó házakhoz érnek, az öreg összeroskad... Már otthon van; hazaért, de nem Lipinczébe, hanem abba az ismeretlen országba, a honnan nem tér vissza senki.

Maryzia hasztalan jajgat és sikoltoz:

- Apuskám! édes jó apuskám!...

Szegény leány, te hozzád nem tér vissza soha többé: neki jó dolga van ott Lipinczében....

Már leszállt az éjszaka és Orlik keze lehanyatlott a nagy fáradtságtól; oly éhes volt, hogy az evezőt sem bírta el. Maryzia azonban nem gondolt semmire, csak térdelt az édes apja mellett és szakadozott hangon imádkozott. Köröskörül pedig, a szemhatár legszélső végéig, semmi egyebet sem lehetett látni, mint a hullámozó, morajló vizet. Ugy látszott, hogy valami nagyobb folyamnak a medrébe kerültek, mert a víz árja nagy gyorsasággal ragadta a tutajt. Lehetetlen volt gondolni is arra, hogy kijussanak ebből az áradatból. Orlikot már elhagyta az ereje; lankadtan kuporodott le a tutajon, midőn egyszerre uj erőre kapva fölugrott és hangosan kiáltotta:

- Világosságot látok!

Maryzia arra nézett, a merre Orlik mutatott s valóban a távolban pislogott is valami világosság, mely hosszú, vékony sugárként tánczolt a vizen.

- Ez csónak és Clarksvilleből jön, - kiáltotta Orlik hevesen. - A yankeek a mi megmentésünkre jönnek. Csak észrevegyenek és ne menjenek el mellettünk. Maryzia, megmentlek!... Hó! hó!...

Most már ismét felkapta az evezőt és ujult erővel iparkodott a világosság felé. A fény egyre nagyobb és nagyobb lett s vöröses világánál csakhamar kivehették a nagy kompot, a mely feléjük tartott. Még nagyon messze volt ugyan, de egyre közeledett. Körülbelül félóra múlva észrevette Orlik, hogy a komp már nem jön feléjük. Valami más folyónak az árába jutottak.

Most eltört Orlik kezében az evező is és nem volt semmi, a mivel pótolhatta volna. A víz árja pedig folyton sodorta őket messzebb és messzebb, úgy hogy a világosság egyre kisebb lett. Szerencsére a tutaj negyedóra múlva beleütdött egy fába, a mely magányosan állt a pusztaságon s megakadt a fa ágaiban.

- Kilövöm a puskámat, - kiáltotta Orlik. - Akkor a kompon meglátják a lövés villanását és meghallják a dörrenését.

Fel is kapta rögtön a puskáját, de a durranás helyett csak a ravasz tompa csattanását lehetett hallani, mert a puskaapor átázott és nem gyulladt meg.

Orlik a tutajra dobta magát; most már nem tudta, mit tegyen. Jó darabig úgy hevert ott, mintha megmerevedett volna, majd fölállt és így szólt:

- Maryzia, minden más leányt már régen elvittem volna az erdőbe, akár akarta volna, akár nem. Eleinte az volt a szándékom, hogy így teszek veled is, de nem mertem, mert szerettelek. Egyedül jártam-keltem a világban, mint a farkas; félt tőlem minden ember; én azonban csak te tőled félttem, Maryzia, mert szerettelek. De nem akarlak rákényszeríteni, hogy te is szeress, inkább megölöm magam. Meg akarlak menteni, vagy belepusztulok. S ha elpusztulok, sajnálj legalább igaz szívből és imádkozzál érettem; mert mit vétettem én neked? Mivel bántottalak meg?... Maryzia, élj boldogul! Maryzia, egyetlen szerelmem, Isten veled!

S még mielőtt a leány sejtette volna, hogy mi a szándéka, beleugrott a vízbe és eluszott.

Maryzia egy darabig még látta az alkonyat félhomályában Orlik fejét és karjait, a mint hatalmasan szeltek a víz rohanó áráját, mert a vadász kitűnő uszó volt; csakhamar azonban végkép eltűnt a szemei elől.

Orlik a felé a komp felé uszott, a melyet az imént látott. De a folyam árja miatt nem haladhatott gyorsan; ha kijuthatott volna belőle, talán hamarabb odaérhetett a komphoz. Így, bármennyire erőlködött, csak nagyon lassan jutott előre.

A folyam árja egyre gyorsabban ragadta magával; hol visszalökte, hol fölemelte a hullámok tetejére, hol ismét ledobta a mélységbe. A lélekzétvétele egyre nehezebb, lihegőbb lett, a karjai és lábai megdermedtek. Már azt hitte, hogy nem ér célhoz, de ekkor úgy rémlett előtte, hogy Maryzia kedves hangját hallja: - »Ments meg!« s ekkor ismét kétségbeesett erővel uszott tovább. Ha most visszafordul, az árral uszva még elérhette volna a tutajt. De ez eszébe sem jutott; mert a komp világossága egyre közelebb és közelebb jött hozzá.

Egyszerre azonban a térdei és lábai megdermedtek. Még néhány kétségbeesett erőfeszítést tett, a komp egyre közelebb ért hozzá... de ekkor elhagyta az ereje. Még csak annyit birt kiáltani: - »Segítség!« De az utolsó szótagot elnyelte a víz, a mely a torkába tódult. Most lesülyedt, a habok átcsaptak a feje fölött, de ő még egyszer föl tudta magát lökni a víz színére. Alig volt öt lépésnyire a komptól és hallotta az evezők csapását és a kompon ülők beszélgetését. De amazok is hallották a segélykiáltást és gyorsan eveztek feléje; mire azonban odaértek, Orlikot elkapta a víz örvényének forgása és lerántotta a mélybe. A kompon ülők valami fekete tömeget pillantottak meg a vízben, de csak egy pillanatra, majd mintha két kar nyult volna föl a habokból - s aztán semmit sem láttak többé...

E közben Maryzia egyedül búsongott a tutajon apja holtteste mellett és órákig bámult egyre a távoli világosságra. Ugy tetszett, hogy a folyam árja egyre közelebb viszi hozzá. Már ki tudta venni a komp körvonalait és az evezőket, a melyek úgy mozogtak a rájuk eső fényben, mint egy óriási féregnek a lábai.

- Hó Schmith! - kiáltott valaki angolul a kompon, - valami segélykiáltást hallok. Halljátok csak, most megint kiabálnak.

Pár pillanat múlva már ott volt a komp a Maryzia tutajja mellett. Orlik azonban nem volt a megmentői között...

* * *

Két hónappal később kieresztették a little-rocki kórházból s azzal a pénzzel, a melyet jószívű emberek gyűjtöttek számára, elindult New-Yorkba. De a pénz nem volt elég odáig; az ut egy részét gyalog kellett volna megtennie; miután azonban már megtanult egy keveset angolul, meg tudta kérni a kalauzt, hogy vigye el ingyen és a kalauz meg is tette, mert megesett a szíve a szegény beteges leányon, a ki nagy, égszínkék szemeivel inkább hasonlított árnyékhoz, mint élőlényhez.

Midőn végre New-Yorkba érkezett és megtalálta azt a házat, a hol a jótévője lakott, nagy meglepetés érte. A kaput idegen, ismeretlen ember nyitotta ki.

- Zlotopolsky ur itthon van? - kérdezte Maryzia.

- Ki az?

- Hát ez az öregúr! - felelte Maryzia és elővette a névjegyét.

- Ő már régen meghalt.

- Meghalt?... de hát a fia, William ur?

- Az meg elutazott.

- Hát Jenny kisasszony?

- Az is elutazott.

Az idegen becsapta előtte az ajtót, a leány pedig leült a küszöbre és megdörzsölte a homlokát. Ismét itt volt New-Yorkban, de egészen egyedül, segítség, oltalom és pénz nélkül. S még az apja sem volt mellette. Hát ez volt az Isten akaratja!

Itt marad-e?... A világ minden kincséért sem; elmegy a kikötőbe a német dockokhoz, odaborul a kapitány lába elé s addig könyörög neki, míg elviszi a hajón haza. És ha megkönyörülnek rajta, akkor Hamburgtól kezdve koldulva fog hazamenni Németországon át Lipinczébe. Hisz ott van Jasko, a kin kívül már senkije sincs az egész világon. És ha Jasko sem törődik vele, ha ő is eltaszítja, akkor legalább a közelében halhat meg.

Elment a kikötőbe s odaborult a német hajóskapitány lábai elé. Ez azt felelte, hogy igenis hazaviszi, ha meggyógyul és elég erős lesz arra, hogy dolgozhassék; de így, a hogy most van, nem veheti föl a hajóra; mert utközben baj érhetné s akkor még a törvénnyel gyülnék meg a baja. Hát csak hagyja őt békében.

A leány szomoruan ment a felé a hid felé, a hol egyszer az apjával aludt azon az emlékezetes éjszakán, a mely majd az életébe került. Szerencsére most nyár volt s nem kellett attól félnie, hogy az éjszakák hűvösek.

Ott aludt ezen az első éjjelen, meg másnap és harmadnap és a következő napokon is és sokáig eljárógatott a német dockokba könyörögni, hogy vigyék haza. De mindig elutasították. Ugy hogy lassankint beleunt, illetőleg belefáradt ebbe is és egy reggel azzal az elhatározással ment a kikötőbe, hogy nem könyörög többé, hanem felszökik az első hajóra, a mely Európába megy és elrejtőzik rajta. Ha egyszer aztán már utban lesz és megtalálják, bizonyos, hogy hazaviszik. Talán csak nem dobják a tengerbe. De ha bedobják is, mindegy, akár ott hal meg, akár pedig itten.

De a hajóra vezető hidat nagyon jól őrizték, úgy hogy senkisésem lopózhatott a fedélzetre; az őrtálló matróz mindjárt a legelső kísérlétnél megcsipte és visszakergette.

A leány most odaült a víz szélére egy köpillérre és hirtelen heves lázroham lepte meg. Mosolyogva motyogta magában:

- Most már gazdag leány vagyok, Jasko! De azért mégis hü maradtam hozzád! Hát már nem ismeresz?

Nem is láz volt ez már, hanem őrjöngés, a honvágy rögeszméje, a mely szívét, lelkét és eszét betöltötte.

Ettől fogva napról-napra kijárt a kikötőbe, visszavárni Jaskót. A munkások már hozzászoktak és gyakrabban adtak neki enni, sőt pénzzel is megajándékozták. Maryzia mindig félénken, szerényen köszönte meg s közben mosolygott, mint a gyermek.

Körülbelül két hónapig tartott ez így. Egy reggelen azonban nem jött el a leány a kikötőbe és soha senki nem is látta többet. Csak a rendőri sajtóiroda jelentette másnap, hogy egészen a kikötő végében a legutolsó fahíd alatt egy leány hullájára akadtak, a kinek sem a nevét, sem az illetőségét nem tudták megállapítani.

A HARMADIK.

1.

A műterem, a hol együtt laktam és festettem Swiateckivel, még nem volt kifizetve; először azért, mert kettőnknek együttvéve sem volt több pénzünk körülbelül öt rubelnél, másodszor és főképen azért, mert - lakbért fizetni egyikünk se szeretett.

Bennünket, festőket, általában pazarlóknak tartanak, pedig én nem voltam az; mindig okosabbnak tartottam, ha eliszom a pénzemet, mintsem hogy lakbérre pazaroljam.

A házigazdánk épen nem volt rossz ember; mindenkor találtunk rá módot, hogy lerázzuk a nyakunkról.

Valahányszor feljött hozzánk a lakbérért, a mi rendszerint reggel történt, Swiatecki mindannyiszor félig fölemelkedett fekvőhelyéről, - a földre vetett szalmazsákról, a minek takarója az a török-függöny volt, amely rendesen képeink hátterül szolgált, - s halotti hangon szólt:

- Jó, hogy látom; azt álmodtam, hogy meghalt.

A házigazda, a ki babonás volt, rettenetesen félt a haláltól és szörnyű zavarba jött; Swiatecki meg hanyatt vetette magát a szalmazsákon, kinyújtózkodott, kezeit összekulcsolta a mellén s tovább beszélt:

- Ilyen volt egészen; hosszú ujjú fehér keztyű volt a kezén, a lábán lakk-czipő, különben az arca keveset változott.

És azután rendesen azzal toldotta meg:

- Az efféle álmok néha nem teljesednek.

Ez a »néha« láthatólag zavarba hozta a házigazdát. A dolog vége az volt, hogy haragra lobbant, becsapta az ajtót és szitkozódva botorkált a lépcsőn lefelé.

A jó lélek nem vette volna a lelkére, hogy nyakunkra küldje a végrehajtót.

Az igaz, hogy nem sokat vehettek volna el tőlünk; s valószínűleg azzal is számolt a gazda, hogy ha a műtermét a konyhával együtt más festőnek adná is bérbe, nem sokat nyerne vele.

Fájdalom! Idők multán ez az eszköz is elvesztette hatását. A háziur megbarátkozott a halál gondolatával. Pedig Swiatecki épen azzal az eszmével foglalkozott, hogy három képet fest ilyen czimek alatt: »A halál«. »A temetés« és »Föltámadás a lethargiából«; persze mindháromban a háziurnak jutott a főszerep.

Az efféle halott-história volt a Swiatecki specziálítása; saját nyilatkozata szerint a »nagy hulla«, a »kis hulla« és a »közép hulla« festése volt az ő eleme. Valószínűleg ezért nem akadt a képeinek vevője, pedig tehetséges festő volt. Most is két »nagy hullát« küldött a párisi szalonnak; én is oda küldtem a »Zsidók a Visztula partján« című festményemet, melyet azonban a szalon katalógusa, - ő tudja, miért! - elkeresztelt »Zsidók a babyloni füzek alatt« címre. Most aztán türelmetlenül vártuk a jury ítéletét.

Persze, Swiatecki előre tudta, hogy a pályázatunk eredménytelen lesz; a jury csupa idiótákból áll, vagy ha nem, én vagyok hülye, vagy ilyenféle; a képeink bolondok, megjutalmazásuk tehát a legnagyobb hülyeség volna.

Hogy két évi együttlétünk alatt mennyire megkeserítette életemet ez a ficzkó, azt leírni sem lehet. Legnagyobb ambíciója az volt, hogy erkölcsi »nagy hullának« tartsa a világ. Így pl. szerette játszani a nagy korhelyt, pedig épenséggel nem volt az. Leönt a torkán két-három kupicza pálinkát s körül néz, vajjon látjuk-e; ha azt hiszi, hogy nem vettük észre, meglöki könyökével az egyiket vagy a másikat s merőn ránk szegezve szemeit, halotti hangon kérdezi:

- A föld poráig sülyedtem, mi?

A felelet az, hogy nagy bolond, más semmi.

Erre aztán még inkább dühbe jön; mert semmi sem boszantja annyira, mint ha kételkednek erkölcsi sülyedésében.

A valóságban pedig a megtestesült jóbarát.

Egyszer eltévedtünk a Salzkammergutban a Czelli-tó mellett. Ránk esteledett s mivel a sötétben könnyen nyakunkat szeghettük volna, hát Swiatecki így szólt:

- Halld csak, Wladek, te nagyobb tehetség vagy, kár volna érted. Én megyek elől... Ha lezuhanok a mélységbe, maradj veszteg reggelig, aztán majd csak kivergődöl valahogy.

- Nem te mégy elől, hanem én, - feleltem, - nekem jobb szemeim vannak.

Erre azt mondja Swiatecki:

- Ha ma nem is töröm ki a nyakamat, mégis csak az árok szélén pusztulok el; nekem mindegy.

Veszekszünk egy ideig. Ez alatt koromsötét lett körülünk.

Végre elhatároztuk, hogy sorsot huzunk. Ugy történt. Swiateckire esett a sor; ő megy elől. Lassan haladunk a hegynyereg mentén. Eleinte meglehetősen széles az út, de egyre szűkebbre szorul. A mennyire a szemünk lát, jobbról és balról mély hasadékok tátonganak.

A hegygerincz még szűkebb lesz s a mi még nagyobb baj, kődarabok válnak le lábaink alatt a porladó szikláról...

- Négykézláb csuszom, másképp nem lehet! - mondja Swiatecki.

Nem is lehetett másként; négykézláb haladunk, mint két csimpanz.

De csakhamar azon vesszük észre magunkat, hogy már ez sem segít. A sziklahát alig olyan széles, mint valami közönséges nyereg. Swiatecki fölül rá, mint a nyeregben szokás és mögötte két kezünkre támaszkodunk s úgy lovagolunk előre.

Egyszerre megszólal Swiatecki:

- Wladek!

- No, mi baj?

- A hegygerincz végére értünk.

- Hát aztán?

- Ugy látszik, mély hasadék áll előttünk.

- Végy egy követ s hajítsd a mélybe... Halljuk, hová esik.

Hallom, a mint Swiatecki a sötétben valami sziklatörmeléket kapar. Aztán mondja:

- Vigyázz, dobok!

Fülünket hegyezzük... Semmi hang!

- Nem hallottál semmit?

- Nem!

- Szép csávába jutottunk! Talán száz ölnyi mélység tátong előttünk.

- Hajíts mégegyszer.

Swiatecki nagyobb kődarabot talál s leguritja.

Semmi visszhang.

- Hát nincsen feneke? Az ördögbe! - kiált Swiatecki.

- Nincs más hátra, itt kell ülnünk reggelig.

Nem mozdulunk. Swiatecki még hajít egy pár követ. Hasztalan. Eltelik egy óra, két óra. Megszólal Swiatecki:

- Wladek, el ne aludjál!... Nincs szivarod?

Kisül, hogy van szivarom, de egyetlen szál gyújtók sincs. A kétségbeeséshez vagyunk közel.

Alig volt éjfél után egy óra.

Az eső kezd permetezni. Köröskörül koromsötétség.

Most látjuk csak, hogy nekünk, a kik városban, falun egyaránt mindig emberek között élünk, fogalmunk sincs a csendről. Mert az a csend, a mely itt vesz körül bennünket, valósággal harsog a fülünkbe...

Szinte hallom, hogyan kering a vér ereimben.

Eleinte érdekesnek találom a helyzetet. Sötét éjjel mély hasadék mellett a szikla-háton lovagolni - nem mindennapi élvezet.

De csakhamar hűvösre válik az idő s hozzá még Swiatecki is elkezd bölcselkedni:

- Mi az élet? Egyszerűen számárság. Azt mondják: A művészet!... A művészet! Hogy a manó vigye a művészetet. Egyenes majmolása a természetnek s hozzá egy adag alávalóság... Kétszer néztem meg a szalont. Annyi képet küldtek oda, hogy a sok vászonból a világ összes zsidájának szalmazsákot lehetne készíteni. És mi volt az egész? Közönséges szatócs-izlés kielégítése! Üzérkedés a zseb és a gyomor megtömésére! Ha művészet, igazi művészet lett volna ott, hát a guta ütötte volna meg! De szerencsére, - igazi művészet nincs is a világon... csupán természet. Lehet, hogy ez is csak számárság... Legjobb volna innen leugrani s azzal aztán vége! Szívesen megtenném, ha volna egy kis snapszom: de mivel nincs, hát nem tehetem; mert megesküdtem, hogy józanul nem megyek a másvilágra.

Megszoktam már a Swiatecki fecsegését; de most, a mély csend közepette, a siri magányban, hidegben, sötétségben, a feneketlen mélység szélén, nagyon lehangoltak a szavai. Szerencsére kidühöngte magát s elhallgatott. Pár követ hajított még a mélységbe, megismételte néhány-szor, hogy »semmi hang« s aztán órák hosszáig át hallgatott.

Ekkor úgy tetszett, mintha csakhamar pitymallani kezdene; hirtelen károgást és szárnyak suhogását hallottunk a fejünk fölött.

Még mindig sötét volt; semmit sem láttunk. De meg voltam győződve, hogy sasok keringenek a mélység fölött; a sötétben egyre hangosabb lett a károgás. Csodálkoztam, hogy annyi sivitó hangot hallunk, mintha a sasok légiója tanyázna e helyen. Mindenesetre a hajnal közeledtét jelezték.

Lassacskán láthatókká lettek a kezeim, a melyek a sziklahátra támaszkodtak; majd Swiatecki vállának a körvonalai bontakoztak ki szemeim előtt, mint valami sötét kép a kevésbé sötét háttéren. A háttér egyre halványodott. Pompás halványszürke fény kezdett derengeni a sziklán s ez a fény lassan áterjedt a Swiatecki vállára, egyre jobban áthatotta a sötétséget, mint valami ezüstös folyadék, átszivódott, összevegyült vele, a feketeséget szürkére, a szürkét gyöngyfehérre változtatta. Együtt az egész mindenséget nedvesség hatotta át; nemcsak a szikla, hanem a levegő is nedves volt.

Mindegyre jobban világosodott.

Körülnézek s azon igyekszem, hogy a színárnyalatok változásait jól megjegyezzem s lefessek a lelkemben. Hirtelen félbeszakít Swiatecki:

- Pfuj, ostoba szamarak vagyunk!

Háta eltűnik a szemem elől.

- Swiatecki, - kiáltom, - mit csinálsz?

- Ne kiabálj, ide nézz.

Előre hajlok s mit látok? Sziklaháton ülök s előttem alig egy méter mélyen fekszik a rét!

A sűrű moh felfogta a kövek visszhangját; a rét sima, mint a szőnyeg; a távolból az ut fölött varjak serege szállong, ezeket tartottuk sasoknak. Csak le kellett ereszkednünk a sziklaélen s a legrövidebb uton lakásunkon voltunk. És mi az egész hosszú éjszakát dideregve, fogvaczogva a sziklán töltöttük!

Nem tudom, miért merült föl szemeim előtt másfél év után épen most ez az eset, a mikor Swiateckivel a háziur érkezését várom a műteremben.

Ez az emlék szokatlan jókedvre derített s vidáman szóltam Swiateckihez:

- Emlékszel még, Antek, azt hittük akkor, hogy valami sziklahasadék szélén ülünk s aztán kitűnt, hogy sima ut állt előttünk? Lehet, hogy most is ilyenténképen állunk. Szegények vagyunk, mint a templom egere, a házigazda ki akarja tenni a szűrünket a műteremből s mégis minden jóra fordulhat. Nem nyilhatik meg számunkra a dicsőség és pénz csatornája?...

Swiatecki épen a szalmazsákon ült, a csizmáját huzta föl s e közben azt mormogta, hogy az élet nem egyéb, mint a csizma felhuzása és levetése és az az okos ember, a kinek van bátorsága arra, hogy fölakassza magát; s hogy ő még nem tette, annak csupán az az oka, hogy nemcsak a legnagyobb bolond, hanem a leggyávább ember is egyszersmind.

Optimisztikus nyilatkozatommal félbeszakítottam elmélkedését, ő reám meresztette potykaszemeit és így felelt:

- Neked meg épen nagy okod van az örömré; Suslovszky tegnapelőtt utasított ki a házából s a leánya szívéből, ma meg a házigazda fog kidobni a műteremből.

Sajnos, Swiateckinek tökéletes igaza volt.

Három nappal ezelőtt még Suslovszky Kazia jegyese voltam és kedden reggel... igen! kedden reggel a következő levelet kaptam atyjától:

»Tisztelt Uram!

A szülők aggodalmával számot vetve, leányom beleegyezik annak a viszonynak a felbontásába, a mely neki csak szerencsétlenséget hozott volna. Ámbár anyja kebelén s atyjának hajlékában mindenkor menedéket találna, mégis épen nekünk, szülőknek kötelességünk, hogy ennek a szomorú eshetőségnek elejét vegyük. Nemcsak az Ön anyagi helyzete, hanem könnyelmű jelleme, a melyet hasztalan igyekezett előttünk leplezni, kényszerítenek bennünket és leányunkat arra, hogy szava alól feloldjuk s megszakítsunk minden érintkezést, a mi egyébiránt semmiképp sem csökkenti Ön iránt való jóindulatunkat.

Tisztelettel

*Suslovszky Heliodor,
az egykori k. p.-i kincstári becslobizottság
v. előljárója.«*

Igy szólt a levél...

Hogy pénzügyeim kutyául állottak, azt utóvégre sem tagadhatom; de hogy az a pathetikus majom mi kifogást tehet a jellemem ellen, azt igazán nem értem.

Kazia fejecskeje a direktórium-időbeli típusra emlékeztet s valóban kitűnően festene, ha a mostani helyett az akkor divatos hajviseletet hordaná; iparkodtam is, hogy erre rábeszéljem, de hasztalan; az ilyesmi iránt nincs érzéke. Ellenben az arcszíne olyan puha és üde, hogy festeni sem lehetne szebbet.

Nem csoda hát, ha fülig szerelmes voltam belé és Suslovszky levelének vételekor úgy jártamkeltem, mintha megmérgezték volna. Csak másodnapra, késő este éreztem némi könnyebbülést, magamban egyre azt ismételve: - »Ha nem, hát nem!« - Leginkább az tette elviselhetővé a csapást, hogy fejem tele volt a szalonnal és a zsidaimmal. Meg voltam győződve, hogy meglehetősen sikerült a kép, ámbár Swiatecki azt jósolta, hogy még a szalon pitvarából is elutasítják.

Körülbelül egy évvel ezelőtt fogtam hozzá és pedig a következő módon:

Egy este a Visztula mentén sétálok s látom, hogy valami gyümölcsös-csónak szétroncsolódik, utcai gerkőczök halászsák a vízből az almát s az egész zsidó familia olyan kétségbeesetten ül a parton, hogy még jajgatni sem tudnak, hanem némán tördelik kezüket és szobor módjára mereven bámulnak a vízre. Ott áll a vén zsidó, igazi patriarcha, a megtestesült nyomoruság; a vén zsidónő; egy fiatal zsidó, valóságos Mackkabeus; egy fiatal leány, szeplős ugyan, de az orra, szája rendkívül jellegzetes; és még két zsidógyerek. Alkonyodik; a folyó rézvörös fényben uszik, egyszóval nagyszerű!

A »Szász-sziget« fáit beragyogja az alkony-pir, távolabb a széles vitzükör csillog s a színárnyalatok: piros, kékes, ultramarin, szinte aczél-kék, aztán biborszínű, a mely ibolyába megy át. A levegő-ég pompás! Az átmenet egyik színárnyalatból a másikba nagyszerű, elragadó! Az ember lelke gyönyörben uszik. Köröskörül csendes, nyugodt minden. Az egészen valami csodás melancholia ömlik el, hogy az ember ordítani szeretne; a csoport meg gyászbaborulva olyan helyzetben ül, mintha kicsinyje, nagyja modellt ülne a műteremben.

Hirtelen megvillan agyamban a gondolat: ez aztán a kép! Festőszekrénykém nálam volt, e nélkül nem távozom hazulról; rögtön vázlatot vetek. De előbb odaszólok a zsidóknak:

- Így maradjatok, egyiktek se mozduljon. Egy rubelt kap mindegyik este.

Zsidaim tüstént megértették, miről van szó s úgy ültek ott, mintha gyökeret vertek volna. Rajzolok, egyre rajzolok! Az utcza-gyerekek kimásztak a vízből s a fülem hallatára kiabáltak:

»Nézzétek a piktort, hogy lopja a képet;
Másoké az érdem, övé a dicséret!«

Én is versben felelek vissza s ezzel annyira meghódítom őket, hogy nem hajigálják tovább forgácsos a zsidókat és nem zavarják a munkámat.

De most meg csoportomat szállja meg hirtelen a jókedv.

- Zsidók, - kiáltom, - busuljatok!

Az öregasszony visszafelel:

- Engedelmet, festő ur, minek busulnánk, mikor az ur mindegyikünknek egy rubelt ígért? Busuljon az, a ki semmit sem keres.

Meg kellett őket fenyegetnem, hogy semmit sem fizetek.

Két este rajzoltam így, aztán még két hónapon át ültek a műteremben. Akármit mond is Swiatecki, a kép sikerült és semmi esetre sem hagyja hidegen a nézőt; igaz valóság, igaz természet szól belőle. Még a fiatal zsidónő szeplőit is hiven odafestettem. Az arcok szebbek lehetnének ugyan, - de valódiabbak, jellemzőbbek aligha.

Annyira elfoglalta egész valómat ez a kép, hogy Kazia elvesztését könnyebben elviseltem. S a mikor Swiatecki eszembe juttatta, úgy rémlett, mintha már egy örökkévalóság telt volna el azóta. E közben Swiatecki felhuzta a csizmáját, én meg a számovárt vettem elő.

A reggeli zsemlyét behozza az öreg Antoniovna, a kit Swiatecki egy év óta hasztalan biztat, hogy akassza föl magát. Teához ülünk.

- Mi lelt ma, hogy olyan jókedved van? - tör ki a szó Swiateckiből.

- Mit tudom én! Majd meglátod, valami szokatlan dolog ér bennünket.

Abban a perczben a műterembe vivő lépcsőn léptek zaját halljuk.

- A háziur, no itt van a szokatlan dolog! - szól Swiatecki.

Erre olyan gyorsan önti le torkán a forró teát, hogy a szemei könybe lábadnak; fölugrik az asztaltól s a konyhán át a műterembe rohan, a jelmezek mögé bujik s tompa hangon kiált rejtekéből:

- Téged, édesem, téged roppantul szeret, beszélj te vele!...

- Beléd szerelmes! - felelem én és szintén a jelmezek mögé sietek. - Te tárgyalj vele.

Megnyílik az ajtó s ki lép be? Nem a házigazda, hanem annak a háznak a kapusa, melyben a Suslovsky-család lakik.

Előrohanunk rejtekünkéből.

- Levelet hoztam az ur számára, - szól a kapus.

Elveszem a levelet... Zeusra! Kazia írta. Föltépem a borítékot s olvasom:

»Remélem, hogy bocsánatot nyerünk a szülőktől. Jöjjön azonnal, ne törődjék vele, hogy még korán van. Épen a szász ivócsarnokból jövünk.

Kazia.«

Halvány sejtelmem sincs arról, mit fognak a szülők megbocsátani, de nem is érek rá, hogy ezen eltűnjem; az ámulat elveszi az eszemet...

Csak pár perc múlva nyújtottam át a levelet Swiateckinek s mondom a kapusnak:

- Kedves barátom! Mondja meg a kisasszonynak, hogy azonnal megyek... Várjon... Nincs aprópénzem, hanem itt van ez a háromrubeles (az utolsó), váltsa föl, egyet tartson meg s hozza vissza a többi.

Mellesleg megjegyzem, hogy a gazficzkó, miután zsebrevágta a háromrubelest, többé nem mutatta magát. Az akasztófa-virág jól tudta, hogy a Suslovsky-házban nem okozhatok botrányt s rutul visszaért a helyzettel... De abban a pillanatban föl sem vettem.

- Nos, mit szólna hozzá? - kérdeztem Swiateckit.

- Semmit! Minden marha a vágóhidra kerül.

Sietségemben nem találtam megfelelő színdalmat, a mivel Swiateckit illessem.

2.

Negyedóra sem telt bele s becsengetek Suslovskyékhoz.

Maga Kazia nyit ajtót. Igazán bájos... Az álom melegsége s a reggel üdesége ömlik el rajta; világoskék kartonruhája kitűnően illik neki. Haját kissé szétkuszálta az imént letett kalap. Mosolyog az arcza, mosolyognak a szemei, mosolyognak a nedves ajkak... igazi tavaszi reggel! Megragadom a kezét s könyökéig csókokkal boritom el. Ő meg fülemhez hajol és suttogva kérdi:

- Nos, melyikünk szeret jobban?

Aztán kézen fogva a szülék elé vezet. Az öreg Suslovsky olyan benyomást tesz rám, mint a római patricius, a ki »*pro patria*«, egyetlen gyermekét áldozza föl; az anyának könyei peregnek a kávéscsészébe. Épen reggelinél ültek mindketten. A mint belépünk, fölemelkednek és Suslovsky papa megszólal:

- Az ész és a kötelesség tulajdonképpen azt parancsolják, hogy nem-et mondjak, de a szülői szívnek is megvannak a maga jogai: ha ez gyengeség részemről, ítéljen fölöttem az Isten!

E mellett az égre emeli szemeit, jelöl annak, hogy kész helyt állani, ha a mennyi itélőszék rögtön akarna fölötte ítélkezni. Soha életemben nem láttam ennél rómaiabbat, - kivéve talán a szalámit és a makkarónit, a mit a korzón árulnak. A pillanat annyira ünnepélyes, hogy a nilusi viziló is elolvadna meghatottságában. Az ünnepi hangulatot még emeli Suslovsky mama, a ki kitarja karjait s könyek közt rebegi:

- Gyermekeim, ha valaha az életben baj érne benneteket, akkor csak meneküljétek ide, - ide!

E szavaknál keblére mutatott.

Meg kell vallanom, hogy mélyen megrázt az öregek jószívúsége s a keblem hálától dagadozik.

Csupa meghatottságból egyik csésze kávé a másik után öntöm le, úgy hogy Suslovsky nyugtalan pillantásokat vet a kávésmasínára s a tejes-lábosra. Kazia szorgalmasan töltöget s e közben olyan hamiskásan mosolyog, hogy igazán nem értem, miként tudtam megállni, hogy ki ne ugorjam a bőrömből.

Teljes egy órát töltöttem náluk; végre is mennem kellett, Bobus várt a műteremben, a kinek rajzórát adtam.

Kazia s az anyja kikísérnek az előszobáig; persze nem örülök; azt szerettem volna, ha Kazia egymaga kísér ki. Micsoda ajkak!...

Utam a »Szász-kerten« víz keresztül. Sokan jönnek az ivócsarnokból... Észreveszem, hogy a mint meglátnak, megállanak az emberek. Hallom, a mint köröskörül suttogják: - »Magorszki! Magorszki! ez az...« Leányok, a kiknek a legkülönbözőbb színű nyári ruhái csodálatos módon tükrözik vissza testük körvonalait, olyan pillantásokat vetnek rám, mintha mondanák: - »Ő az, ő az!«... Az ördögbe is, olyan híres ember vagyok? Vagy mi? Igazán nem értem!

Tovább megyek s ugyanazok a szimptomák ismétlődnek...

Az udvaron, a lépcső előtt a háziurba ütközöm, mint sziklába a csónak. - Oh jaj, a házbér!

De a háziur nyájasan közeledik s így szól:

- Uram, habár néha alkalmatlankodtam is, mégis higgye el, hogy kegyed iránt annyi... No de inkább engedje meg, hogy...

Erre szenvedélyesen a nyakamba borul. Ohó! már értem! Bizonyára Swiatecki már megmondta neki, hogy házasodni készülök, most hát azt reméli, hogy ezután rendesen fogom fizetni a házbért. Csak hadd higgye...

Rohanok föl. Már a lépcsőn nagy lármát hallok. Berontok. A műterem valóságos füstfelhő, alig lehet látni. Ott van Rzysinszki Julek, Wach Poterkievic, Frank Kopkovszki, az öreg Sludecki, Karminszi, Woitek Michalak, a kik azzal mulatnak, hogy az elegáns Bobust föl- és alá- taszigálják a szobában. Mihelyt megpillantanak, ott hagyják Bobust a terem közepén s egyszerre pokoli zajt csapnak:

- Gratulálunk! Gratulálunk! Gratulálunk!...

- Emeljétek föl!

A másik pillanatban már kezükben tartanak s többször földobnak a magasba, miközben orditoznak, mint a bögmajmok.

Végre a földet érik lábaim; megköszönöm figyelmüket s ígérem, hogy mindnyáját meghívom a lakodalmamra, különösen Swiateckit, a kit vőfélyemnek nevezek ki...

De Swiatecki tagadólag emeli föl kezeit s azt mondja:

- Ez a gimpli azt hiszi, hogy az eljegyzéséhez gratulálunk.

- Hát mihez?

- Micsoda? Még nem tudod? - kérdezi egyszerre több hang.

- Semmiről sem tudok, mi a manót akartok tőlem?

- Adjátok oda neki a »Papiros-Sárkányt!«. A »Papiros-Sárkány« reggeli számát! - kiáltá Poterkievic.

Ideadják a lapot s össze-vissza kiabálják:

- Nézd meg a táviratokat!

Nézem a táviratokat s ezt olvasom:

»A *Papiros-Sárkány*« eredeti távirata: Magorszkinak »*Zsidók a babyloni füzek alatt*« című képe nyerte meg a nagy aranyérmet az ideai szalonban. A kritika nem talál elég dicsérő szót a művész lángelméjének magasztalására. Wolff Albert valóságos kinyilatkoztatásnak mondja a képet. Hirsch báró 15.000 frankot ajánl érte.«

Elmegy az eszem, nem tudok szólni. Tudtam, hogy a kép sikerült, de ilyen eredményről álmodni sem mertem.

A »Papiros-Sárkány« kiesik a kezemből.

Fölveszik a földről s az utolsó hírekből a következő magyarázatokat olvassák föl:

1. *Közlemény.* Ugy értesülünk a mestertől, hogy festményét szép fővárosunkban szándékozik kiállítani.

2. *Közlemény.* A helybeli művészegyesület alelnökének arra a kérdésére, nem szándékozik-e fenséges művét Varsóban is kiállítani, a művész így felelt:

»Nagyobb örömömre szolgál, hogy művemet Varsóban kiállithatom, mint hogy eladtam Párisban!«

Reméljük, hogy utódaink ezeket a szavakat majdan, - adja Isten, hogy minél később! - a művész siremlékén fogják olvasni.

3. *Közlemény.* Művészünk anyja, a párisi sürgöny okozta izgatottságtól, súlyos beteg.

4. *Közlemény.* Lapzártakor értesülünk, hogy mesterünk anyjának állapota javul.

5. *Közlemény.* A mester Európának legnagyobb városaitól meghívást kapott, hogy festményét állítsa ki.

A rengeteg hazugság hatása alatt lassanként magamhoz térek. Ugy látszik, hogy Ostrzynski, a »Papiros-Sárkány« szerkesztője, Kazia ex-kérője, az eszét vesztette; mert a dolog meghalad minden mértéket. Magától értetődik, hogy a képet először is Varsóban fogom kiállítani, de

ad 1. senki előtt sem nyilatkoztam;

ad 2. a művészegyesület alelnöke nem intézett hozzám semmiféle kérdést s így nem is felelhettem;

ad 3. anyám már kilencz évvel ezelőtt meghalt; és végre: képem kiállítására sehonnan sem kaptam meghívást.

Abban a pillanatban megvillant agyamban az a gondolat, hátha a távirat épen olyan kevésbé igaz, mint az öt közlemény! Hátha ez az Ostrzynski, a ki félévvel ezelőtt kosarat kapott Kaziától, bár a szülők az ő részén voltak, csak bolonddá akar tartani?! No hisz akkor a fejével fizet! A kollegák azzal nyugtatnak meg, hogyha a közleményeket maga Ostrzynski gyártotta is, a távirat mindenesetre valódi.

Ekkor érkezik Stoch Klosevic s hozza az »Aequator« reggeli számát. A táviratot az »Aequator« is közli. Megkönnyebbülten lélegzem föl.

Ujból nekem esnek a gratulálók.

Az öreg Sludecki, - ravasz, mint a róka, a mellett édes, mint a méz, - megszorítja a kezemet s azt mondja:

- Istenemre, mindenkor nagyra tartottam az ön zseniálítását s védtem, kedves kollega (tudom, hogy mindig számárnak mondott); különben talán nem is veszi jó néven, kedves kollega ur, hogy egy ilyen vén kontár kollegának szólítsa. Bocsásson meg, nagyon tisztelt kollega, Istenemre, csupa megszokásból teszem!

Magamban a pokolba kívánom; de mielőtt felelhetnék, félrevon Karminszki s halkán mondja, de mégis úgy, hogy a többiek is hallhatják:

- Kedves kollega, ha tán pénzre volna szüksége, csak szóljon és én...

Karminszkit szolgálatkészségéről ismerjük valamennyien. Akárhányszor így szólt hozzánk:

- Kollega, ha tán pénzzavarban van, csak forduljon hozzám, én majd... A viszontlátásra!

E mellett dúsgazdag. Én azt feleltem neki, hogy ha máshonnan nem kaphatok pénzt, akkor hozzá fogok fordulni.

Más barátaim is érkeznek; hűséges lelkek, tiszták, mint a szinarany, majd hogy agyon nem szorítanak az ölelésükkel.

Végre Swiatecki közeledik; látom, hogy nagyon meg van hatva, bár leplezni igyekszik zavarát s nyersen így szól:

- Ámbár látom, hogy egészen elzsidósodol, mégis gratulálok!

- Ámbár látom, hogy egészen elbutulsz, mégis köszönöm! - felelem én s melegen megöleljük egymást.

Wach Poterkievic mellékesen megjegyzi, hogy kiszáradt a torka. Egyetlen fillérem sincs, de Swiateckinek van két rubelje, a többieknek is van némi pénzecskéjük. Hamarosan kész a kollekta, meg a puncs. Isznak az egészségemre s minthogy megtudják, hogy a Suslovszky-ügy is feléledt, Kazia egészségére is poharat üritenek. Hozzám lép egyszerre Swiatecki s azt mondja:

- Azt hiszed, te tökfilkó, hogy nem olvasták a táviratot, mielőtt a kisasszony neked irt?

Mintha furkósbottal ütöttek volna fejbe! Mig egyik oldalról kiderült fölöttem az ég, a másik oldalról rémes sötétségbe borult. A szülőktől minden kitelik, de Kazia is önző volna?!...

Pedig nagyon valószínű, hogy reggel az ivócsarnokban olvasta azt a táviratot s azért idézett meg olyan rögtönösen.

Suslovszkyékhoz akarok rohanni, hogy megbizonyosodjam a dolog felől. De nem hagyhatom el a társaságot. Épen most jön Ostrzynski is, elegánsan, hidegen, önhittén, szokása szerint keztyűsen. Szelleme szikrázik, mint valami tüzkéve; ravasz, furfangos ficzkó!

Már a küszöbön leereszkedőleg integet sétapálcájával és így szól:

- Gratulálok, mester, én is gratulálok!

Ezt az »én«-t olyan nyomatékkal ejti ki, mintha az ő szerencsekivánata többet érne minden másénál.

Talán van valami a dologban.

- Mit találtál ki? - mondom. - A mint itt látsz, mindent a »Papiros-Sárkány«-ból tudtam meg.

- Mit törődöm vele? - feleli Ostrzynski.

- Képem kiállítására nézve sem nyilatkoztam.

- Hát most teszed, - válaszol nyugodtan.

- Hiszen nincs is anyja, hogy betegedhetett volna hát meg? - szólt Woitek Michalak.

- Semmi közöm hozzá, - válaszol Ostrzynski méltóságteljesen s lehuzza a másik keztyűjét.

- De legalább a távirat igaz?

- Természetesen!

Ez a biztosítása teljesen megnyugtat.

Hálából puncscsal szolgállok neki.

Ajkához emeli a poharat, iszik egy kortyot s aztán mondja:

- Először is a te egészségedre, aztán tudod kiére?... Kétszeresen gratulálok!

- Honnan tudod?

Ostrzynski vállat von:

- Suslovszky már korán reggel a szerkesztőségben járt.

Swiatecki az emberi alávalóságról mormog magában.

Én azonban nem állhatom tovább, hanem veszem a kalapomat.

Ostrzynski velem jön, de utközben elválok tőle s pár percz mulva másodszor csengetek Suslovszkyéknál.

Megint Kazia nyit ajtót, a szülei nincsenek otthon.

- Kazia, - szólok szigorú hangon, - te tudtál a táviratról!

- Igen, - feleli nyugodtan.

- De Kazia!...

- Hát aztán, édesem! A szülőktől csak nem veheted rossz néven, ha valami elfogadható okot találtak, hogy újra beleegyezésüket adják.

- De te, Kazia?!...

- Én meg fölhasználtam a legelső alkalmat; tán nem jól tettem, Wladek?

Szemeim elől elvonulnak a sötét fellegek; úgy tetszik, hogy Kaziának tökéletesen igaza van. Mi a csodának rohantam ide bolond módra?

E közben Kazia közeledik hozzám s a karomra hajtja fejcskáját. Félig átkarolom, fejcskéje lehanyatlik, - ő behunyja szemeit, becsukja rózsás szájacskáját és úgy suttogja:

- Nem, nem, Wladek! Most ne, majd az esküvőnk után, kérlek!

Épen kérése miatt ajkára szorítom a számat s le sem veszem, míg a lélegzetem ki nem fogy.

Kazia szemeiben a meghatottság tükröződik; aztán kezével eltakarja az arcát s ezt mondja:

- Hiszen annyira kértelek, hogy ne...

A szemrehányás és a tekintete annyira megindítanak, hogy másodszor is megcsókolom. Ha az ember szeret valakit, inkább megcsókolja, mint veri. Én pedig szeretem Kaziát határtalanul, ész nélkül, - szeretem, mint az életemet, szeretni fogom halálomig, sőt még azon túl is. Ő vagy senkisé is - s aztán punktum!

Kazia reszketeg hangon mondja, hogy attól fél, hogy most már elveszti becsülésemet. Oh drága lény! Micsoda badarságot fecseg! Megnyugtatom, a mennyire tudom s aztán elkezdünk okosan beszélni.

Megegyezünk, hogy ha a szülők úgy adnák elő a dolgot, mintha csak később értesültek volna a táviratról, nem fogom elárulni, hogy tudom a valót. Azután elbucsuzom Kaziától és megígérem, hogy este újra eljövök.

A művész-egyesület irodájába kell még sietnem, mert közvetítése útján léphetek legkönnyebben érintkezésbe a szalon intézőségével.

3.

Sürgönyt küldök, melyben kijelentem, hogy elfogadom a Hirsch báró ajánlatát, de azzal a kikötéssel, hogy a képet először Varsóban kiállítom, stb. A sürgönyre, valamint az egyéb kiadásokra szükséges pénzt a művész-egyesület irodájától veszem kölcsön. Szívesen adják. Minden úgy megy, mint a karikacsapás.

A »*Papiros-Sárkány*« meg az »*Aequator*« közlik az életrajzomat. Persze egy szó sem igaz belőle; de hogy is mondja Ostrzynski: - »mit törődöm vele?« - A képes folyóiratok is elhalmoznak ajánlataikkal, arcképemet kérik, a kép reprodukcióját hozzák. Helyes.

Lesz pénz annyi, mint a polyva!...

4.

Egy héttel utóbb Hirsch báró elküldi a foglalót. A teljes összeget rögtön kifizeti, mihelyt a vászon birtokába jut. Egyelőre a kereskedelmi bank 5000 frankot utalványoz aranyban. Mióta élek, nem láttam annyi pénzt egy rakáson. Hazamegyek, megrakodva, mint valami számár.

A műteremben valóságos zsinat van együtt. Az aranyakat a padlóra szórom s mivel még sohasem hemperegtem aranyban, hát elkezdek hengerőzni a sok fényes pénzen. Utánam Swiatecki is ugyanazt cselekszi. Jön a háziur s azt hiszi, hogy elment az eszünk...

Kannibáli módra mulatunk!

5.

Egy nap Ostrzynski azt mondja, hogy boldognak érzi magát, hogy Kazia kikosarazta; mert olyan kilátásai vannak, a milyenekről én nem is álmodom.

Nagyon örülök, azaz tulajdonképen teljesen közömbös reám nézve; annyi bizonyos, hogy Ostrzynski nem vész el a világban.

A mikor Kazia körül forgolódott, a szülők s kiváltképen Suslovszky papa erősen a pártjára keltek. Sőt olyan befolyást gyakorolt az öregre, hogy ez a római jellem vele szemben letett minden méltóságteljes komolyságáról. Ellenben Kazia az első perctől fogva ki nem állhatta. Valami akaratlan ellenszenvet-érett iránta: meg vagyok róla győződve, hogy nem azok miatt a jellemvonások miatt volt előtte ellenszenves, a melyek miatt mi, a kik közelebbről ismertük, semmikép sem szenvedhettük.

Mert valóban nagyon különös ember, azaz csodálatos »irodalmi férfi« volt.

Valószínűleg nemcsak nálunk, hanem az irodalom és a művészet minden jelentősebb középpontjában is vannak emberek, a kiket, ha ismerünk, önkénytelenül azt kérdezzük: honnan is szerzik ezek a nagy tekintélyüket?

Ezek közé tartozik az én barátom is, a »*Papiros-Sárkány*« szerkesztője. Ki hinné, hogy Ostrzynski jelentőségének s egész szellemi létének titka egyedül az irodalmi tehetségek lenézésében és becsmérlésében gyökerezik, szóval, hogy ez az ur a mások leszólásából él?

Csak látni kell a gyűléseken, a művészek és írók ülésén, a jubileumi ünnepélyeken, - minő kegyes iróniával beszél olyan irodalmi férfiakkal, a kik tiszerte többet teremtettek, mint ő; látni kell, hogyan szorítja őket a falhoz erős logikájával, éles eszével; hogy szorítja őket a sarokba s hogy veri a fejükhöz irodalmi tekintélyét!...

Swiatecki valahányszor erre gondol, mindannyiszor ágydeszkát keres, hogy leüsse vele Ostrzynski fejét. Én azonban nem csodálkozom, hogy akkora a tekintélye. Akárhány igazi tehetség ügyetlen, félénk, hiján van minden vitatkozó képességnek. De majd az utókor rendet csinál ezek között az emberek között, fölállítja a rangsort s mindegyiknek ki fogja jelölni a megillető helyet. Ostrzynskinak elég esze van arra, hogy ezt átlássa, de gúnyosan tulteszi magát rajta. Megelégszik azzal, hogy ebben a perczen számottevő tényezőnek tartják s a szavának több sulya van, mint akárhány olyan embernek, a kiket tehetség dolgában meg sem közelit.

Mi, festők nem igen vagyunk utjában. Néha ugyan a művész-tehetségek javára is megüti a nagy dobót, de csak akkor, ha a »Papiros-Sárkány« érdeke úgy kívánja. Máskülönben elég jó pajtás és csinos ember; sőt azt mondhatnám, hogy szeretem, csak...

Vigye el az ördög Ostrzynskit, elég volt róla...

6.

Még annyira visznek, hogy egy szép napon itt hagyom az egész frekvenciát.

Micsoda komédia! Mióta dicsőségben és pénzben daskálok, ez a Suslovszky, minden várakozásom ellenére, valóságos lenézéssel bánik velem. Ő maga, a felesége, Kaziának valamennyi férfi és nőrokonja jéghidegen viselkednek velem szemben.

Mindjárt az első este kijelentette Suslovszky, hogy ha tán azt hiszem, hogy új helyzetem befolyással volt elhatározására, vagy ha tán úgy gondolom, - a mit különben világosan észrevesznek, - hogy kegyet gyakorlok a családjával, hát hangsulyoznia kell, hogy egyetlen gyermekük boldogságáért készek ugyan mindent föláldozni, de a gyermekük semmi esetre sem kívánhatja, hogy emberi méltóságukat is odadobják. Az anya még hozzátette, hogy gyermeke már tudja, hol találhat a legrosszabb esetben is menedéket. Jó Kaziám védelmébe vesz ugyan, de hasztalan, mert az öregek minden szavamat lesve-lesik, hogy letorkolhassanak.

Mihelyt a számat kinyitom, Suslovszky az ajkába harap, a feleségére néz s úgy bólintgat, mintha mondaná:

- Tudtam, hogy így lesz!

Igy üldöznek reggeltől estig.

S mindez csupa tettetés és csak arra való, hogy a hálójukban tartsanak. Valójában a 15.000 frankom szurja a szemüket.

A dolognak végét kell szakítanom.

Annyira vitték, hogy szinte úgy érzem magamat, mintha alávalóságot követtem volna el az aranyérem s a 15.000 frank megnyerésével.

7.

Elérkezett a hivatalos eljegyzés napja.

Gyönyörű gyűrűt vettem, XV. Lajos korabeli stílus: sem a szülőknek, sem Kaziának nem tetszett, mert az egész házban egyetlen lélek sincs, a kinek fogalma volna az igazi művészetről.

Kazián még sokat kell csiszolnom, hogy a nyárspolgáriás vonásokat kiirtsam belőle s hogy rászoktassam a művészi érzésre; de mivel szeret, hát minden jót remélek.

Swiateckin kívül senkit sem hívtam meg az eljegyzésre. Kértem, hogy előzőleg tegyen látogatást Suslovszkyéknál, de ő kijelentette, hogy erkölcsileg és fizikailag tönkrement ugyan, de olyan mélyen még sem süllyedt, hogy látogatásokat tegyen.

Suslovszkyékát elő kell készítenem, hogy barátom különös ugyan, de alapjában véve jóra való férfi és zseniális festő.

A mikor Suslovszky meghallotta, hogy barátom »nagy-, közép- és kis hullák«-at fest, összehuzta a szemöldökét s kijelentette, hogy egész életében csak tisztességes emberekkel volt dolga, tisztviselői pályája is szeplőtelen, így hát szereti hinni, hogy Swiatecki ur tiszteletben fogja tartani a tiszteletreméltó polgári családban divó szokásokat.

Meg kell vallanom, hogy e részben némi aggodalmaim vannak s reggeltől fogva hadilábon állok Swiateckivel. Erősen ragaszkodik ahhoz, hogy hosszuszáru csizmában megy az eljegyzésre.

Én kérem, könyörgök, rimámkodom.

Végre enged s kijelenti, hogy utóvégre nem lát rá okot, mért ne adja ő is a bolondot. Sajnos, a czipője még a középafrikai fölfedezők sarujára emlékeztet; azóta sem látott fénymázt, a mióta a czipész hitelbe haza hozta.

Hiába, ezen már nem lehet segíteni!

Még nagyobb baj, hogy Swiatecki feje olyan, mint az erdőborította hegycsucs, a melyen vihar tombolt végig. De ezen nem fog már semmi; nincs a világon olyan fésű, a mely ahhoz az üstökhöz hozzáférhetne. De arra már rábirom Swiateckit, hogy a mindennapi zubbonya helyett kabátot vegyen fel. Megteszi, hanem épen olyan, mint valamelyik hullája s egyben siri hangulat vesz rajta erőt. Az utcán minden ember nézi nagy furkósbotját s az ütött-kopott kalapot; én már megszoktam...

Csengetünk. Belépünk.

Már az előszobában hallom a Jankovicz bácsi szavát, a ki a tulságos népesedés kérdéséről beszél. Jankovicz bácsi mindig erről a témáról szónokol, ez az egész bölcsessége. Kazia a musselin-ruhában valami felhőhöz hasonlít, igazán elragadó! Suslovszky frakkot visel, frakkban vannak a rokonok is, a vén nénik selyemruhában.

Swiatecki megjelenése feltűnést kelt. Nyugtalanul néznek bennünket... Swiatecki boszusan tekint körül s kijelenti Suslovszky papa előtt, hogy bizony nem alkalmatlankodnék az uraságoknál, ha »Wladek házasságáról vagy ilyesmiről nem volna szó«.

Ez az »ilyesmi« nagy megütközést idéz elő. Suslovszky méltóságteljesen emelkedik föl s kérdi, hogy mit ért tulajdonképen Swiatecki ur az »ilyesmi« alatt...

Swiatecki ur azt feleli, hogy neki tökéletesen mindegy, akármit értenek is alatta, hanem Wladek kedvéért akár gyertyát is nyelne, ha Suslovszky urnak úgy tetszik... Leendő apósom feleségére, Kaziára s reám oly tekintetet vet, a melyből bosszuság és elkeseredés szól.

Szerencsémre a nálam szokatlan lélekjelenléttel sikerül véget vetnem a fatális helyzetnek, a mennyiben kérem leendő apósomat, hogy mutasson be a család ama tagjainak, a kiket még nincs szerencsém ismerni...

Bemutatnak bennünket s mindnyájan helyet foglalnak.

Kazia mellém ül s kezét a kezembe teszi. A szoba tele van emberekkel, de mindnyájan feszesek, hallgatagok. A levegő tikkasztó, ólmos.

Jankovicz bácsi újból a túlnépesedés témájába kezd; Swiatecki barátom az asztal alá bámul. A csendben egyre hangosabb lesz a bácsi szava, a ki - mivel elől hiányzik a foga - mindannyiszor füttyülő hangot hallat, valahányszor az s-et kell kiejtenie.

- Egész Európára nézve a legborzasztóbb bajok származhatnak majd ebből idővel, - mondja Jankovicz.

- Kivándorlás... - szól közbe valaki.

- A statisztika mutatja, hogy a kivándorlás sem képes megakadályozni a túlnépesedést.

Swiatecki hirtelen fölveti a fejét s potykaszemeit a beszélőre irányozza.

- Hát akkor khinai szokásokat kellene behozni, - mormogja mély basszus hangján.

- Engedelmet! Hogy érti ezt: »khinai szokásokat?«

- Khinában t. i. a szülőknek meg van az a joguk, hogy a gyengeelméjű gyereket megfojtsák. Nálunk pedig azt kellene behozni, hogy a gyermekeknek joguk legyen kipusztítani a világból a birkafejű szülőket.

Megvan! A villám lecsapott; a pamlag recseg a nénik alatt; én azt hiszem, hogy a föld alá kell sülyednem. Suslovsky behunyja a szemét; egy ideig nem tud szólni.

Mély csönd.

Aztán megszólal jövődöbéli apósom dühtől reszkető hangja:

- Uram remélem, hogy mint keresztény...

- Miért legyek épen keresztény? - vág szavába Swiatecki vésztjóslóan rázva bozontos fejét.

A második villámcsapás! A nénik alatt reszket a pamlag, mintha a hideg rázná őket. Alattam pedig, azt hiszem, megnyílik a föld.

Mindennek vége, oda van minden reménységem!

Hirtelen, ezüstcsengettyű módjára, megcsendül a Kazia nevetése, utána önkénytelen nevetésre fakad Jankovicz bácsi, majd hangosan kaczagok én is, a nélkül, hogy az okát tudnám.

- Apácska! - kiáltja Kazia, - hiszen Wladek előre megmondta, hogy Swiatecki ur különös ember. Swiatecki ur csak tréfál; tudom, hogy ő maga is jó gyermeke édesanyjának!

Igazi kópé, nem is leány ez a Kazia!

Nemcsak kitalált valamit, hanem el is találta, hogy Swiateckinek él még az édesanyja s a fiú csakugyan bálványozza.

Kazia nevetése és szavai, de még inkább a szolgának belépése, a ki bort és süteményt szolgál föl, másfelé terelik a figyelmet.

Ugyanaz a szolga ez, a ki a minapában megfosztott utolsó három rubelemtől; az ünnepélyes alkalomra frakkba bujtatták s ebben olyan méltóságosan lépdél, mint valami lakáj. Szemeit erősen a tálczára szegezi, a poharak csörömpölnek, óvatosan, lassan tolja magát előre, mintha színig telt vizes poharakat vinne.

Attól félek, hogy mindenestől leejti a tálczát, de szerencsére ez az aggodalom alaptalan.

Hamarosan megtelnek a poharak.

Kezdődik az eljegyzési aktus...

Serdülő leányka porcellán-tányért hoz, két gyűrűvel rajta. A szemei szinte kikelnek a helyükből a nagy kíváncsiságtól s az egész szertartásos jelenet olyan gyönyörűséggel tölti el, hogy magasra szökik a tányérral. Suslovszky fölkel, mindenki fölemelkedik, hallani lehet a hátratólt székek nesztét.

Mély csend áll be. Hallom az egyik matróna suttogó szavát, a mint megjegyzi, hogy elvárta volna, hogy »tisztességesebb« lesz a gyűrűm. A megjegyzés daczára is olyan ünnepélyes a hangulat, hogy a legyek is lehullanak a falakról...

Suslovszky szólni kezd...

- Gyermekeim! Fogadjátok apai áldásomat.

Kazia letérdel, én is térdre ereszkedem melléje.

Micsoda arcot vághat most Swiatecki, édes Istenem, micsoda arcot!

Nem merek oda nézni. Szememet Kazia musselin-ruháján legeltetem, a mely a fakult piros szőnyegen szép foltnak tűnik fel. A szülők mindkettőnk fejére ráteszik a kezüket s aztán megszólal jövendőbeli apósom:

- Leányom! A szülői házban a legszebb példáját láttad annak, mije legyen a nő a férfinak; nem tartom tehát szükségesnek, hogy kötelességedre oktassalak; a férjed különben is, akarom hinni, hogy utba fog igazítani!... És most önhöz fordulok, kedves Wladislaw ur...

Erre hosszabb beszédbe kezd, mialatt egytől százig számolok s aztán újra kezdem elülről. Suslovszky a polgár, Suslovszky a tisztviselő, Suslovszky az apa, Suslovszky a római jellem - jó alkalmat talál, hogy föltárja egész lelki nagyságát... A gyermek, a szülők, a kötelességek, a jövendő, az áldás, a tövisek, a lelkiismeret s más efféle zümmögnek fülemben, mint valami méhraj: a fejemre szállnak, csipdesik a nyakamat, az arczomat, az üstökömet...

Bizonyára nagyon szorosra kötöttem a nyakkendőmet, azért érzem magamat rosszul. Hallom a Suslovszky-mama sirását, a mi meghat, mert igazán jó lélek; hallom a gyűrűk csörgését, a miket a tánczó leányka a tányéron tart... Jézus Mária, micsoda arcot vághat most Swiatecki!

Végre-valahára fölállunk. A leány az orrom elé tartja a tányért. Kaziával kicserélem a gyűrűt...

Puff! Vőlegény vagyok! Már azt hiszem, készen vagyunk; de nem: Suslovszky fölszólít bennünket, hogy kérjük ki a nénik áldásait.

Megtesszük. Öt kezet csókolok végig; olyanok, mint megannyi gólyaláb... A nénik mind remélik, hogy méltó leszek a bizalmukra.

Miféle bizalomra? A manóba is!... Jankovicz bácsi megölel. Okvetlen nagyon szoros a nyakkendőm...

A legnehezebb dolgon átestünk. Világosodik... Hozzák a teát.

Kazia mellett ülök s úgy teszek, mintha nem látnám Swiateckit. A ficzkó miatt majd a guta üt meg már megint; mert arra a kérdésre: - tetszik-e arak a teába? - azt feleli, hogy arakot csak palaczkszámra szokott inni...

Egészben véve elég jól foly le az est.

Kiérünk az utcára; mohón kapkodok a friss levegő után. Kétségtelen, hogy nagyon szoros volt a nyakkendőm. Swiatecki szótlanul ballag mellettem. Kínossá kezd válni a hallgatás s utoljára már szinte elviselhetetlen. Ugy érzem, hogy mondanom kellene valamit Swiateckinek, hogy milyen boldog vagyok, milyen fényes volt az ünnepély, mennyire szeretem Kaziát és...

Összeszedem magamat, de nincs erőm!

Végre, mikor már majdnem a műteremhez érünk, azt mondom:

- Valld meg, édes barátom, az élet mégis csak szép.

Swiatecki megáll, végigmér tetőtől-talpig s azt mondja:

- Majom!

Egész este egyetlen szót sem váltottunk egymással.

8.

Eljegyzésünk után egy hétre megnyílt a »zsidók« kiállítása. Külön teremben helyezték el s az intézőség külön belépti-díjat szed. A tiszta haszonnak fele az enyém... Azt mondják, hogy reggeltől-estig tömve van a kiállítási terem.

Csak egyszer voltam ott; de mivel a látogatók inkább engem bámultak meg, mint a képemet, hát többet nem megyek oda; minek is bosszankodjam hiába.

Ha a képem olyan műremek volna is, a minőt a világ még nem látott, akkor is csak olyan-forma kíváncsisággal nézné a publikum, a minővel a »Kraót« vagy a hottentottát bámulná, a ki eleven galambokat nyel el. Ilyen hottentotta vagyok ebben a perczen én is... Nevetnék rajta, ha valóban majom volnék, a hogy Swiatecki állítja. De sokkal inkább művész vagyok, semhogy ne bántana a művészetnek olyan kicsinylése, a minőt a divatba jött személyiség kedvéért tanusítanak.

9.

Három héttel ezelőtt senki sem tudott rólam, most meg tucatszámra kapom a leveleket, jórészt szerelmi vallomást, öt közül négy okvetlenül így kezdődik: - »Kegyed talán meg fogja vetni azt a női lényt, a ki stb...« Én azonban semmi esetre sem vetem meg a női lényt, csak hagyjon békében.

Ha Kaziám nem volna, úgy - őszintén megvallom, - nem hagynám egészen viszonzatlanul a sok érzelmet.

De különösen bánt az a gondolat, hogy miképen várhatja az az »ismeretlen«, hogy egy férfi, a ki azelőtt sohasem látta, egyszeriben, pusztá fölszólításra, a lábaihoz vesse magát?! Vesd le előbb a fátyolodat, szép ismeretlen! Előbb megnézelek s aztán fogom megmondani... Oh jaj! Semmit sem fogok mondani, hátha Kazia...

Névtelen levelet is kaptam, a melyben valami fehérhaju barátnő engem mesternek, Kaziát meg »libácskának« nevezi.

»Mester! Önnek való nő az? - kérdi fehérhaju barátnőm. - Méltó ez a választás ahhoz, a ki felé az egész nemzet szeme fordult? Ön holmi intrikának az áldozata«, - stb.

Csodálatos ötlet s még csodálatosabb kívánság, hogy ne házasodjam a szívem, hanem a közvélemény tetszése szerint.

Szegény Kaziám, már is utjukban állsz!

Bizonyára van nagyobb bűntény is, mint a névtelen levél, de nincs nagyobb... hogy is fejezzem ki magamat enyhén... De hagyjuk!

Esküvőnk napját még nem tüztük ki, de már közeleg.

Addig is kérem Kaziát, öltözködjék föl csinosan s menjünk a kiállításra. Lássanak bennünket együtt...

Swiatecki hullái is megérkeztek Párisból.

»Az utolsó találkozás« a czime a képnek s egy ifjut meg egy leányt ábrázol, a kik a bonczoló-asztalon hevernek. A kép alapeszméje első tekintetre fölismerhető. Világos, hogy a két fiatal lény szerette egymást, a nyomoruság szétválasztotta őket s most a halálban egyesültek.

A deákok minden megindulás nélkül hajolnak a hullák fölé; a terem perspektívája hibás, de a »nagy hullák« igazán kitűnők. Valóságos jéghidegséget lehel az egész. A szalonban nem talált elismerésre a kép, talán mivel olyannyira kínos benyomást tesz a nézőre; de a kritika dicsérőleg emelte ki.

A mi művészi czéhünkben kétségkívül sok a tehetség. Itt van például a Swiatecki »nagy hullája« mellett Franek Cepkovszki »Korecki halála« című képe. Roppant erő és hatalmas egyéniség szól belőle.

Swiatecki idiótának mondja ezt a Franeket, egyrészt azért, mert hosszú haját s rövid szakállt visel, másrészt azért, mert az utolsó divat szerint öltözködik s végre az sem tetszik neki, hogy olyan szörnyen udvarias, kimért s gyakran emlegeti az előkelő rokonságát.

De Swiatecki téved.

A tehetség olyan madár, a mely odarakja fészket, a hova neki tetszik: majd vad rengeteget, majd jól ápolt kertet keres föl.

Párisban, Münchenben láttam festőket, a kik parasztlegényekhez hasonlítottak, avagy ellenkezőleg holmi borbélyhoz vagy gigerlihez: szóval, semmit sem tart felőlük az ember. És mégis e ficzkók egyikében-másikában olyan lelkesedés, olyan finom szín- és formaérzék lakott, gondolatukat olyan hiven tudták vászonra vetni, hogy az ember nem tud hova lenni bámulatában.

Ostrzynski, a kinek mindenre kész a megjegyzése, azt írná erről a »Papiros-Sárkány«-ban: *Spiritus flat ubi vult*. (A szellem ott tör ki, a hol neki tetszik.)

Swiatecki véleménye szerint a történelmi festés nem egyéb, mint »obszúr barbarság«. Magam sem festek történelmi tárgyat s így semmi közöm a kérdéshez; hanem mégis elfog a boszuság, ha minden oldalról a haladás theóriáját hallom emlegetni.

Festőink jórésének az a hibája, hogy összeházasodnak valami művészeti doktrínával s aztán ezalatt a papucs alatt állanak, mindent annak a szemüvegén keresztül néznek, művészetükben azt utánozzák s így inkább apostolai a theóriának, mint igazi festők. Másrészt ismertem olyan festőket, a kik a lelküket kibeszélték, hogy megértessék, - mi is a művészet; de mikor aztán arra került a sor, hogy ecsetet vegyenek kezükbe, semmi érdemeset sem tudtak alkotni...

Gyakran gondoltam, hogy tulajdonképen a bölcselők dolga a művészet theóriája s ha nem helyesen csinálják meg, ám az ő lelkük rajta! A festők pedig csak fessenek, a mint a szívük sugallja; de tudjanak ám festeni, mert ez a fődolog...

Nézetem szerint a legparányibb tehetség többet ér, mint a legnagyobbyszerű theória s a legnagyobbyszerű theória sem méltó arra, hogy a művészi szabadságnak a nyakára hágjon.

10.

Kaziával és Suslovszky papával a kiállításon voltunk.

Képem előtt még mindig nagy a tolongás. A mint beléptünk, megindult a suttogás s ez alkalommal az általános kíváncsiság nem a képem felé, sőt nem is felém, hanem Kaziám felé fordult. A hölgyek a szemüket sem vették le róla. Észrevettem, hogy roppantul örül neki s épen nem veszi rossz néven...

Kellemetlenebb volt az a kijelentése, hogy Swiatecki képe nem árul el semmi finomabb izlést. Suslovszky papa is kijelentette, hogy leánya egészen az ő lelkéből beszélt; én azonban magamon kívül voltam dühömben... Hogy még Kaziának is ilyen fogalma van a művészetről!

Boszuságomban ott hagytam őket azzal az ürügygyel, hogy Ostrzynskihez kell mennem; csakugyan meg is tettem, de csak azért, hogy reggelire magammal czipeljem.

11.

Csodát láttam, valóságos csodát.

Most tudom csak, mire való az embernek a szeme. *Corpo di Bacco!* Micsoda szépség!

Megyek Ostrzynskivel. A Wierzbowa-ut sarkán egy nő halad el mellettünk. Mintha gyökeret vert volna a lábam, fává, kővé meredve állok, a számat tátom, szemeim tágra nyílnak, elvesztem az eszméletemet, önkénytelenül Ostrzynski nyakkendőjét ragadom meg, föloldom és - segítség, mert oda vagyok!

Hogy arczvonásai a legtökéletesebbek, az még semmi! Valóságos művészi alkotás, remek teremtés, műremek a vonalakra nézve, műremek a színben, műremek az érzelem kifejezése tekintetében! Greuze föltámadna ennek a szépségnek a láttára, aztán újra fölakaszthatná magát, abban a tudatban, hogy egész életében tulajdonképen madárijesztőket festett...

Csak nézek, nézek s nem tudok betelni a látásával... Egyedül megy... de nem! Vele megy a költészet, a zene, a tavasz, a madárdal, a szerelem. Nem tudom, vajon nyomban lefesseném-e, mert inkább térdre borulnék előtte s a lábait csókolnám hálából azért, hogy olyan fenséges. Hogy mit szeretnék tulajdonképen, magam sem tudom!...

Elhaladt mellettünk ragyogva, mint a nyári nap. Ostrzynski köszönti, de a hölgy nem veszi észre!... Fölébredek, mint varázsálomból s azt mondom:

- Menjünk utána!

- Elment az eszed? - kérdi Ostrzynski. - Meg kell kötnöm a nyakkendőmet. Hagyj békében; ismerősöm.

- Ismerősöd?... Mutass be neki!

- Jut eszembe; te csak a menyasszonyoddal törődjél!

Megátkozom Ostrzynskit kilencz-iziglen s magam akarok az ismeretlen után sietni.

Szerencsétlenségemre épen kocsiba szállt.

Flórenczi kalapját s piros ernyőjét látom a távolból.

- Igazán ismered? - kérdem Ostrzynskit.

- Én mindenkit ismerek!

- Kicsoda az a hölgy?

- Kolczanowska Helena asszony, született Turnovszky: alias kisasszony-özvegy.

- Hogyan, kisasszony-özvegy?

- Ugy, hogy a férje a lakodalom napján halt meg. Majd ha magadhoz térsz, elmondom a történetét. Élt itt bizonyos Kolczanowski de Kolczanowo, egy gyermektelen, gazdag ukrainai kis-orosz. Roppant előkelő volt a rokonsága, a kik nagy örökséget reméltek és roppant rövid a nyaka, a mi a rokonokat a legszebb reményekre jogosította. Ismertem azokat az örökösöket. Valamennyien rendkívül tiszteletreméltó emberek, hanem - így van az már a világon - a legtiszteletreméltóbbak és legönzettelebbek sem állhatták meg, hogy folyton a Kolczanowski nyakát ne nézzék. Végre az öreg megunt azokat a pillantásokat s elhatározta, hogy megnősül a családja boszantására; megkérte a szomszédja leányát, a közjegyző előtt házassági szerződést kötöttek s az öreg a menyasszonya nevére íratta egész vagyonát. Aztán egybekeltek, lakodalmat csaptak, a lakodalom végén meg a guta megtette a többi... Így lett Helena asszony kisasszony-özvegy, - érted már?

- Régen történt?

- Három évvel ezelőtt; akkor épen huszonkét éves volt... Azóta huszszor férjhez mehetett volna, de nem akar... Azt hitték az emberek, hogy valami herczegre vár, de kitűnt, hogy nem igaz, mert épen a minapában adott kosarat egy herczegnek. Különben határozottan állíthatom, hogy a hölgy nem nagyravágyó, a mi abból is kitűnik, hogy Kolczanowska asszony mind a mai napig a legbensőbb barátságban él a mi hírneves és tehetséges Adami Évánkkal, a kivel együtt járt iskolába.

Az utolsó szavak hallatára majd hogy nagyot nem ugrottam örömömben.

Ha úgy áll a dolog, hát akkor semmi szükségem Ostrzynskire. Az én kedves, édes Évikém a kezemre jár majd, hogy Kolczanowska Helena asszonnyal megismerkedjem.

- Hallod, hát csakugyan nem akarsz neki bemutatni? - kérdeztem Ostrzynskit.

- Utóvégre, ha valakivel meg akarunk ismerkedni, valahogy csak módját ejtjük, - felelte Ostrzynski. - De mivel Kaziánál kivetettél a nyeregből, hát nem szeretném, ha most meg azt mondanák; hogy én jártam közbe, hogy... Különben mit tudom, vajjon... Szervusz!

12.

Ebédre Suslovszkyékhoz voltam hivatalos, de lemondtam róla...

Nem fájt még ugyan sohasem a fejem, de hát fájhatott volna!

Egész nap Helena lebegett a szemem előtt; miféle festő is volna az, a ki nem álmodna szüntelen ilyen arczocskákról?! Lelkemben bizonyára tizszer is lefényképeztem. Valami képnek az eszméje is megfogamzott bennem, a melyben Helenának jutott a főszerep. Csak még párszor látnom kellene...

Adami Évácskához siettem, de nem találtam otthon. Este levelet kaptam Kaziától, melyben reggelre a »Szász-kert« ivócsarnokába s utána kávéra hiv meg. Igazán unalmas már az az ivócsarnok, meg az az örökös kávé!

Nem mehetek, mert ha Évát reggel föl nem keresem otthonában, hát egész nap hasztalan lótok-futok utána...

Adami Éva, - ez a színházi neve, a valóságban azonban Jedlinska Annának hívják, - ritka teremtés.

Már régóta jó barátságban vagyunk s tegezzük egymást. Kilencz év óta szerepel a színházban, de mindvégig megőrizte lelke ártatlanságát. Vannak ugyan a színháznál asszonyi lények, a kik kikerülnek a tátongó örvényeket, de ha napfényre kerülnének titkos gondolataik, - hát - azt hiszem - a leggonoszabb pávián is megbotránkozna miattuk. A színház megrontja a lelkeket, különösen a női lelket. És így megmagyarázható hogy az a nő, a ki esténként a szerelmet, a hűséget, a nagylelkűséget játszsza, utoljára is ösztönszerűen abban a képzelődésben él, hogy mindezek az erények csak külső cziczomái a drámai és színészi művészetnek, a való élethez azonban semmi közük.

A művészet és a való élet közötti óriási ellentét megerősíti a színésznőket ebben a hitükben; a vetélkedés és a tetszés vágya megmérgez szívükben minden nemesebb érzelmet.

Diadalmasan csupán az a rendkívüli tehetség haladhat, a mely a művészet tüzeiben tisztul, avagy valamely tisztán esztétikus természet, a melyen a rossz épen oly kevéssé hatol át, mint a hattyu tollán a víz cseppje.

Ilyen esztétikus egyéniség Adami Éva. Egész estéken át teánál és pipaszó mellett folyt a szó köztünk, kollegák között mindarról, a mi a művészvilághoz tartozik, a költőtől kezdve a színészekig.

A művész olyan lény, a kiben a képzelődés ereje nagyobb, mint minden más halandóban, olyan lény, a ki másoknál fogékonyabb a benyomások iránt, érzékiesebb, szenvedélyesebb, - olyan lény, a ki a szerencse és életörömök birodalmában mindent ismer s a legnagyobb erővel törekszik értük. Háromszorosan szilárd jellemmel és akarattal kell bírnia, hogy a kísértéseknek ellenálljon.

De a mily kevéssé tehető föl, hogy a virág, mely a többiekénél szebb, egyuttal nagyobb szívóssággal állt ellen a vihar erejének: - ép oly alaptalan az a hit, hogy a művész okvetlenül erősebb jellem, mint a közönséges ember. Ellenkezőleg, ép az érthető, ha akárhány művész kevesebb jellem-szilárdságot tanusít; mert életereje megtörik a művészet s a mindennapi élet küzdelmében. Olyan a művész, mint a beteg madár, a mely folytonos láztól gyötörve, majd a felhők magasságában tűnik el, majd a föld porában vonszolja elernyedtt szárnyait. Művészi érzése megutáltatja vele a port, de a mindennapi élet gátolja magasra szárnyalásában. Ezért olyan gyakori a művészeknél belső és külső életük meghasonlása.

Talán igaza van a világnak, a mely a művészektől többet kíván, mint másoktól; de Krisztustól is remélhetik, hogy a tulvilági boldogságban részesíti őket...

Ostrzynski ugyan azt állítja, hogy a színészek csak annyiban tartoznak a művészek közé, mint például a harsona, a kürt, a dob és más eféle kellék: de nincs igaza. A legjobb bizonyíték ez ellen Adami Éva, a ki testestül-lelkestül művésznő, nemcsak a tehetségénél, hanem ama finom, művészi érzésénél fogva is, a mely anya módjára minden rossztól megőrizte...

Daczára jó barátságunknak, már régóta nem láttam Évát. A mint most megpillantott, nagyon megörült, e mellett azonban olyan sajátságos arcot vágott, hogy nem tudtam, hányadán vagyok.

- Hogy vagy, Wladek? - szólt. - Hogy már egyszer téged is látlak!

Nagy volt az örömöm, hogy otthon találtam.

Törökös reggeli pongyolája kitünően illett neki. Meg is mondtam s látszott rajta, hogy örül a bóknak. Aztán egyenesen rátértem látogatásom céljára.

- Édes, aranyos divám, - mondtam, - ismered Kolczanowska asszonyt, a bájos ukrainai szépséget?

- Igen, gyerekkori barátném.

- Mutass be neki.

Éva a fejét rázta.

- Édesem, drágám, tedd meg az én kedvemért!

- Nem, Wladek, azt nem teszem!

- Látod, milyen rossz vagy, pedig egyszer majd hogy beléd nem szerettem!

Milyen szemérmes »érzőke« ez az Éva!

A hogy ezt hallja, fülig pirul, az asztalra könyököl, kezére támasztja az arcát s azt kérdezi:

- Aztán mikor volt az?

Helenáról szeretnék ugyan beszélni; de mivel egyszer valóban majdnem beleszerettem Évába s most jó hangulatba akarom hozni, hát elmondom neki az esetet:

- Ugy történt... Színház után együtt mentünk a Fűvészkertbe. Emlékszel még, milyen gyönyörű este volt?! A vízmedence mellett ültünk a padon; azt mondtad, a fülemilét szeretnéd hallgatni. Én kissé melancholikus voltam, levettem a kalapomat, mert fáj a fejem, te a vízhez mentél, belemártottad a zsebkendődet és saját kezeddal tetted a homlokomra. - Jóságos angyal vagy - gondoltam magamban; - ha most azt a kezecskét megragadom s csókot nyomok rá, hát végem van, halálosan beléd szeretek...

- No és aztán? - kérde halkán Éva.

- Aztán hirtelen távolabb ültél tőlem, mintha megsejtetted volna a gondolatomat.

Éva pár pillanatig gondolataiba mélyedve ül, majd egyszerre felszökik s idegesen mondja:

- Ne beszéljünk róla, kérek...

- Jó, ne beszéljünk róla... Tudod, Éva, én sokkal jobban is szeretlek, mint hogy valaha szerelmes tudnék lenni beléd. Az egyik kizárja a másikat. Mióta csak ismerlek, igaz ragaszkodást érzek irántad.

- Ugyan? - szólt Éva s aztán, mintha eszébe jutna valami, kissé szemrehányóan kérde: - igaz, hogy vőlegény vagy?

- Igaz.

- Miért nem említetted soha?

- Egyszer már abbamaradt az egész s csak legutóbb támadt föl újra. De ha tán azt akarod mondani, hogy vőlegény létemre semmi közöm Helena asszonyhoz, hát akkor előre is kijelentem: Előbb voltam festő, mint vőlegény. Őt pedig tán nem félted?

- Csak ne légy olyan önhitt! Azért nem mutatlak be, mert Helenát nem akarom kitenni a rossz nyelvek megszólalásának. Azt beszélnek, hogy pár hét óta egész Varsó bolondul utánad; hallatlan dolgokat beszélnek a sikereidről. Csak tegnap hallottam azt a rossz élcset, hogy te a tizparancsolatból egyet csináltál a magad számára. S tudod, hogyan szól ez?

- Nos?

- Ne kívánd a másét... hiába...

- Oh Istenem, te látod a nyomoruságomat! De az élcz jó.
  - No nem mondhatom. De bizonyára illik reád!
  - Halljad, Évike: akarod tudni a tiszta igazságot? Mindig szégyenlős és ügyetlen voltam s épen ezért nem mentem soha semmire a szerelemben. Az emberek, tudja Isten, mit gondolnak; pedig el sem hiszed, mennyire igaz... Istenem, te látod a nyomoruságomat.
  - *Povero maestro!*
  - Hagyd békén a taliánokat... Bemutatsz Kolczanowska asszonynak?
  - Kedves Wladek, nem tehetem... Minthogy most nagy Don Juan hírében állasz, hát semmikép sem illenék, hogy bevezesselek olyan nőhöz, a minő Helena, a ki magában áll s a legnagyobb mértékben magára vonja a figyelmet.
  - Hát te?
  - Én? Az egészen más! Színésznő vagyok és rám is illenek Shakespeare szavai: *»Légy tiszta, mint a hó s hideg, miként a jég, nem kerülöd ki a rágalmat!«*
  - Tudod, hogy ez örületes dolog? Mindenki ismerheti, mindenki mehet hozzá, csak én nem! Miért? Mert egyetlen jó képet festettem s némi hirre vergődtem!
  - A magad szempontjából igazad van, - szólt Éva mosolyogva. - De meg kell vallanom, már előre tudtam, mi vezet hozzám. Ostrzynski itt volt s határozottan állította, hogy jobb, ha nem mutatlak be Helenának.
  - Ohó, most már értem! S te megigérted neki?
  - Ellenkezőleg, nagyon megharagudtam érte... De mégis, magam is azt hiszem, hogy jobb volna, ha nem ismerkednél meg Helenával. De beszéljünk már a képedről.
  - Hagyj békén a képemmel s az egész festészettel! Ha így áll a dolog, majd segíték én magamon. Ezennel kijelentem, hogy három napon belül ismerni fogom Kolczanowska asszonyt, még ha álruhában fogok is hozzá behatolni.
  - Öltözzél föl kertésznek s vigy neki bokrétát, mintha Ostrzynski küldte volna.
- Ebben a pillanatban valami gondolat villant meg az agyamban, a mely annyira tetszik, hogy, - imént érzett boszuságomat elfeledve, - fölkiáltok:
- Add rá szavadat, hogy nem árulsz el!
  - Szavamat adom rá, - szólt Éva kíváncsian.
  - Hát tudod: öreg hárfásnak öltözöm. Jelmezem és hárfám van, Ukrainát meg jól ismerem, tudok kis-orosz dalokat is. Kolczanowska asszony Ukrainából való s így bizonyára nem kerget el. Hát mit szólsz hozzá?
  - Igazán jó ötlet, - szólt Éva.
- Sokkal inkább művésznő, semhogy a tervem ne tetszenék neki. Helena annyira szerette az ő Ukraináját, hogy bizonyára könyekre fakad, ha itt Varsóban földijének a dalát fogja hallani...
- De mit mondasz neki - kérdezi Éva mosolyogva - hogyan adod magyarázatát, hogy itt vagy a Visztula mentén?
- Lelkesedésem akarata ellenére magával ragadja Évát. Most már jó vízben evezek!

Leülünk és valóságos összeesküvést szövünk... Elhatározzuk, hogy arczomat megfelelően kifestem, Éva kocsin eljön értem, hogy a báméskodók figyelmét ne vonjam magamra. Helena asszony nem fog tudni semmiről s Évike majd csak később árulja el neki a titkot.

Roppantul mulatunk mind a ketten ezen a terven; csókokkal halmozom el Éva kezét, ő meg ott tart reggelire.

Az estét Suslovszkyéknál töltöm. Kazia kissé boszus, hogy reggelre nem voltam náluk, de én angyali türelemmel viselem el apró-cseprő szeszélyeit s e mellett nem gondolok másra, mint a holnapi kalandra és Helenára.

13.

Délelőtt tizenegy óra.

Minden perczen várom Évát.

Durva vászoning van rajtam, mely alól kissé kilátszik a mell, foltozott, de különben elég rendes posztószoknya, öv, csizma, meg egyéb, a mi kell.

Az ősz vendéghaj szememig ér, alig ismerné meg bárki is, hogy vendéghaját viselek. Szakállam valóságos remeke a birkatürelemnek. Reggeli nyolcz óra óta azzal bibelődtem, hogy erős enyvvel ősz szálakat ragaszszak a szakállam közé; és csakugyan olyan tisztos öreg képét öltöttem magamra, hogy aligha érem meg a valóságban... A higitott szépia-festék sötét-barna színt adott az arczomnak, a ránczokat meg Swiatecki valóban remekül utánozta. Hetvenéves öregnek látszom.

Swiatecki azt tanácsolja, hogy festés helyett inkább mint modell keressék meg a kenyeremet; a művészet is többet nyerne vele, tette hozzá.

Féltizenkettő... most ért ide Évi a kocsiján.

Előbb valami batyut küldök le a kocsira; a mindennapi ruhám van benne, hátha át kell öltözködnöm. Aztán veszem a hárfát, lemegyek a kocsihoz és azt mondom:

- Dicsértessék az Ur Jézus Krisztus!

Éva nem tud hová lenni bámulatában és elragadtatásában.

- Pompás kis-orosz! Nagyszerű hárfás-öreg, - ismétli nevetve, - csak igazi művésznek juthat ilyesmi az eszébe.

Éva is olyan, mint a mosolygó nyári reggel. Ruhája nyersselyem, a kalapján pipacs-virágok. Nem tudok betelni a látásával. Nyitott kocsiban jött: az utcái járókelők körénk csoportosulnak: Éva föl sem veszi.

A kocsi végre megindul: a szívem hevesen dobog; negyedóra múlva színről-szinre látni fogom Helenát... Még nem haladtunk száz lépésre, a mikor Ostrzynskit láttam közeledni.

Hogy ezt az ördög mindenhová elviszi!...

A mint észrevesz bennünket, megállapodik, köszönti Évikét, aztán erősen szemügyre vesz mindkettőnket, különösen engem... Nem hiszem, hogy megismert; mikor már elhaladtunk mellette, visszafordulok s látom, hogy még mindig egy helyben áll s a szemeivel követ bennünket. Csak az utcafordulónál tűnik el szemeink elől. A kocsi gyorsan halad s nékem mégis úgy tetszik, mintha egész örökkévalóság volna. Végre a Belvedere-uton megállapodunk...

Helena lakása elé értünk.

Rohanok a bejárat felé, mintha égne a föld a talpam alatt.

Éva mögöttem jön és azt kiáltja:

- Milyen kiállhatatlan öreg!

Előkelő külsejű lakáj nyit ajtót: nagyot néz, mikor engem meglát. Éva megnyugtatja, hogy az öreg vele jött s így mindketten fölhaladunk a lépcsőn.

Kisvártatra a komorna jelenik meg azzal az üzenettel, hogy a nagyságos asszony a szomszéd szobában öltözködik, s azzal eltűnik.

- Jóreggelt, Helena, - szól Éva.

- Jónapot, Évikém, - felelt egy bájos üde hang. - Rögtön-rögtön, ebben a pillanatban készen leszek.

- Helena, nem is képzeled, mi vár itt reád s kit fogsz itt azonnal megpillantani... Valami hárfást hoztam, igazi öreg hárfást, a ki valaha Ukrajna pusztáin vándorolt.

Örömkialtás hangzik a mellékszobából. Helena fölrántja az ajtót s berohan, félig öltözködve, mellfűzőben, szétbontott hajjal.

- Hárfás! Vak hárfás! Itt Varsóban!

- Nem vak! - szólt gyorsan Éva, a ki nem akarta tulságba vinni a tréfát.

De már késő, abban a perczen Helena lábaihoz vetem magamat s a legtisztább kis-orosz tájszóval mondom:

- Isten angyala!

Két kezemmel átfogom a lábacskaikat s csodálattal nézem... Népek, bámuljatok! Jöjjetek és hozzátok a tömjént, mind, oh emberek!... Milói Vénusz, igazi Vénusz!...

- Angyal! - ismétlem őszinte lelkesedéssel.

Lelkesedésemet, a hárfás lelkesedését, az magyarázza meg, hogy hosszas »vándorlás« után ukrainai lelket találtam. De Helena mégis elhuzza lábacskaikat és elsiet... Villámgyorsan vetek még egy tekintetet a márványvállakra és nyakra, a melyek a nápolyi muzeum Psychéjére emlékeztetnek...

Aztán eltűnik az ajtó mögött, én meg ott maradok térden a szoba közepén.

Évike megfenyeget a napernyőjével és rózsás orrocskáját a rezedabokrétába rejtve nevet.

Közben az ajtón át hamisítatlan ukrainai dialektussal élénk társalgás indul meg. Előre el voltam készülve minden lehető kérdésre, hazudok is, mintha csak papirosról olvasnám... Csernigovból való vagyok; a leányom valami kis-orosz birtokossal Varsóba jött s én öreg napjaimra egymagamban buslakodtam méheskertemben; most aztán utána jöttem. Jó emberek néha-néha pénzt adtak a dalaimért. Mit fogok tenni? Viszontlátom kedves leányomat, áldásomat adom rá s aztán visszatérek, mert elepedek az ukrainai anyaföld után. Ott akarok meghalni, egyedül ott, kedves méhesemben. Mindenkinek meg kell halnia, az öreg Fülöp meg már régen soron volna...

Milyen különös az igazi művész-természet! Évike tudja, hogy ki vagyok s mégis úgy meghatja a szerepem, hogy szomoruan hajtja le bájos fejecskéjét és részvételt eltelve néz reám.

Helena hangja is reszket a fölindulástól, a mint a szomszéd szobából hozzám beszél.

Az ajtó félig kinyílik, elragadó fehér kar jelenik meg s hirtelen három rubelt érzek a kezemben. Elfogadom, hiszen nem tehetek másként. Valamennyi szentnek a nevében az áldások özönét kérem Helena fejére.

A komorna lép be azzal a hírrel, hogy Ostrzynski ur vár alant s kérdezteti, elfogadja-e a nagyságos asszony?

- Ne fogadd, ne fogadd, édesem! - kiált Éva ijedten.

Helena kijelenti, hogy semmi esetre sem fogadja; sőt csodálkozik a korai látogatáson. Én sem tudom fölfogni, hogyan jelenhetik meg ilyen korán Ostrzynski, a ki nagyon is ismeri az illendőséget és sokat tart rá.

- Bizonyára lappang e mögött valami! - szólta Éva.

A további találgatásoknak elejét veszi Helena megjelenése; egyuttal jelentik, hogy a reggeli kész.

A hölgyek az ebédlőben foglalnak helyet.

Helena minden áron az asztalhoz akar ültetni engem is, de én vonakodom s a hárfámmal a küszöbre telepszem. Pár percz múlva olyan gazdagon megrakott tálat tesznek eléem, hogy hat ukrainai hárfás is elronthatná tőle a gyomrát. Hozzálátok alaposan az evéshez; először, mert éhes vagyok, aztán meg evés közben nézhetem Helenát.

Valóban, ennél szebb fő nem látható a világ összes tárlatain! Sohasem láttam áttetszőbb szemeket: rajtuk szinte látni lehet lelke érzelmeit, miként a tiszta patak vizén keresztül a meder alját. S azok a szemek előbb mosolyognak, mint az ajkak: mosolyára, mint a napsugárra, földerül egész arcza. Milyen kimondhatatlan báj ömlik el egész lényén!... Az a fej méltó a Carlo Dolce ecsetjére, szemeinek és szemöldökének vonalai Sanzio legnemesebb típusaira emlékeztetnek.

Abbahagyom az evést és nézem, nézem... és elnézném életem fogytáig.

- Tegnap nem voltál nálam, - szólta Évához, - azt hittem, délelőtt eljössz.

- Reggel próbán voltam, délután meg Magorszki képét akartam megnézni.

- Láttad?

- Nem mondhatnám, roppant tolongás volt körül. És te?

- Kora reggel voltam ott...Micsoda nagy művész! Az embernek szinte kedve volna együtt sirni azokkal a zsidókkal.

Éva reám néz... a hetedik mennyben vagyok.

- Megnézem még, a mikor csak tehetem, - szól tovább Helena. - Tán együtt mehetnénk? Jó? Még ma?! Nemcsak a képnek örültem, hanem az a gondolat is örömmel töltött el, hogy az a nagy művész a miénk.

Hát nem bálványozni való asszony?!

Aztán folytatja:

- Kár, hogy arról a Magorszkiról olyan különös dolgokat beszélnek... Én megvallom, megöl a kíváncsiság, annyira szeretném ismerni.

- Ugy? - szólta Éva roppant közönyös hangon.

- Te ismered, nemde?

- Biztosítlak, hogy sokat veszít, ha az ember közelebbről ismeri; önhitt és hiu, oh, mennyire hiu!...

Alig tudok magamon uralkodni, szeretném a nyelvemet kiöltetni Évára, de rám néz az ibolyakék szemével s azt mondja:

- Ugy látszik, nincs étvágyad, öreg?

Ki kell rá öltenem a nyelvemet, - nem bírom ki tovább!

De Éva odafordult Helenához s így folytatja:

- Oh igen, sokkal jobb, messziről csodálni Magorszkit, mint közelebbről megismerni. Ostrzynski azt mondja róla: lángész borbélyruhában.

Fülét tépném ki annak az Ostrzynskinak, ha csakugyan olyat mondana. Ámde jól tudom, hogy Éva nagy kópé; ez egyszer mégis úgy találom, hogy a kelleténél kissé tulment a tréfával.

Szerencsére a reggelinek vége van.

Lemegyünk a kertbe, a hol dalolnom kell majd.

Persze, nem nagy örömöm telik benne; inkább maradnék Helena mellett festőként, mint hárfás alakjában.

De meg kell lenni!

Leülök a fal mellé, a vadgesztenye árnyékába, melynek lombján átszűrődik a nap s a földre sok fehér foltot vet. Ezek a foltok reszketnek, csillámlanak, eltűnnek, majd újra megjelennek, a szerint, a mint a szellő fuvallata meglebbenti a lombot. A kert tágas, a város zajából szinte semmi sem hat oda; különösen mivel a szökőkút csobogása is elnyomja. A hőség rekkenő. A lombok sűrűjében madarak danája hangzik, halkán, mintha félálomban zengene. Köröskörül mély csend.

Észreveszem, hogy a kép csinos: a kert, a fák sűrűje, a nap foltjai, az egymáshoz hajló két csodaszép nő és én, az öreg, a mint hárfámmal a fal mellett ülök: mindez valóságos varázst gyakorol reám, a festőre.

Egészen beleélem magam szerepembe s a benső érzés hangján énekelem:

»Még azt mondják, boldog vagyok,
- Ah mily téves gondolat! -
Csendes éjjel forró könyek
Áztatják bús arczomat.
Keserves az én életem,
Sirba visz a fájdalom!
Hej, de az ilyen életnél
Százszor jobb a sirhalom!«

Éva egészen odáig van; - elragadja a művészet! Helenát mámorba ringatja Ukrajna emléke, engem pedig elbűvöl az a két szép nő, - a tekintetük megrészegeti a lelkemet.

Helena minden tulságos érzelgősség nélkül hallgatja a dalt, minden mesterséges lelkesedés nélkül, de átlátszó szemeiből olvasom, hogy nagy gyönyörűsége telik a hallgatásban.

Mennyire más, mint azok az ukrainai nők, a kik farsang idejére Varsóba jönnek, tánczosaikat a négyes alatt halálra untatják honvágyukkal, holott a valóságban négy ló sem vinné őket Ukrajnába a bálszezon idején!

Helena hallgat, gyönyörű fejcskáját taktusosan mozgatja s közbe-közbe megjegyzi:

- Ezt a dalt ismerem! - s velem együtt énekel. Én meg önmagamat mulom felül. Előszedegetem az emlékezetemből és szivemből egész ukrainai tudományomat, - a hetmanokat, a lovagokat, a kozákokat, a sólymokat, a pusztákat, a sirhalmokat és minden más effélét. Magam is csodálom, honnan keritem elő mindezt.

Az idő eltelt, mintha csak álmodtam volna.

14.

Haza mentem, kissé fáradtan, de mámorosan.

A műteremben nagy meglepetésemre az öreg Suslovszkyékát és Kaziát láttam.

Kellemes meglepetést akartak szerezni...

Minek is mondta nekik Swiatecki, hogy mindjárt haza jövök!?...

Sem Kazia, sem az üregek nem ismertek reám. Bizonyosága annak, hogy az álruha kitűnő volt. Közeledem Kaziához s megfogom a kezét; megriadva huzódik vissza tőlem.

- Kazia, nem ismeresz rám? - kérdezem.

Hangosan fölkaczagtam bámuló arcza láttára.

- Ez Wladek, - szolt Swiatecki.

Kazia vizsgálódva néz végig és végre nevetve fölkiált:

- Pfuj, micsoda csunya öreg!

Csunya öreg! Szeretném tudni, hol látott volna szebbet? De szegény Kazia szemében, a ki Suslovszky ur esztétikai elveiben nevelkedett, bizonyára minden öreg csunya.

Visszavonulok a konyhába s pár percz multán rendes öltözetemben jelenek meg.

Kazia és az öregek azt kérdezik, hogy mire való volt ez a maskara?

- Mire való volt a maskara? Nagyon egyszerű. Lássák, mi festők hébe-korba kollegiális szivességet teszünk egymásnak s modellt ülünk. Így például Swiatecki volt az én modellem a »Zsidók« festésénél. Nem ismerted föl a képen, Kazia? Én meg most Copkowskinak ülök. Így szokás ez közöttünk, különösen Varsóban, a hol hiján vagyunk a megfelelő modelleknek.

- Eljöttünk, hogy meglepetést szerezzünk neked, - szol Kazia. - Meg aztán sohasem voltam műteremben. Istenem, micsoda rendetlenség! Minden festőnél így van?

- Körülbelül - körülbelül!

Suslovszky ur kijelenti, hogy jobban örült volna, ha kisebb rendetlenséget talál s ebben a tekintetben sokat vár a jövőtől; azt hiszi, hogy alaposan meg fogok változni.

Nagy kedvem volna a fejéhez vágni a hárfámat, Kazia azonban kaczerán mosolyog s mondja:

- Annál a bizonyos festőnél, a ki nagy naplopó, egészen másképp lesz minden, mihelyt a munkához látok. Minden a maga helyén, - rend és tisztaság lesz mindenütt.

Erre fölemeli pisze orrocskáját, a pókháló-függönyökre mutat, a melyek a műterem szögleteit diszitik s hozzá teszi:

- Ilyen rendetlenség a vevőket is elriasztja. Ha jön valaki, azt hihetné, hogy zsibvásáron van. Itt vannak például ezek a kardok: mily szörnyű rozsdások! Pedig csak a cselédnek kellene szólni, megparancsolni, hogy kevés téglát törjön s minden ragyogna, mint valami uj számovár.

- Jézus Mária! Vevőkről beszélsz s a régi, földből kiásott fegyvereket téglaporral akarod tisztíttatni? Ugyan Kazia!

A boldog Suslovsky homlokon csókolja a leányát, Swiatecki vésztjósloán mormog, hangja a vaddisznó rőfögéséhez hasonló.

Kazia megfenyeget az ujjaival s azt mondja:

- Tessék megjegyezni, hogy minden másképp lesz.

Végre még megjegyzi:

- És ha bizonyos ur ma este nem jön hozzánk, akkor nagyon csunya lesz s nem fogjuk többé szeretni.

Szól és kezével eltakarja a szemét. Meg kell vallanom, hogy nagyon bájos. Én megígértem, hogy elmegyek s az utcáig kísérem jövődöbeli családomat.

A műterembe visszatérve, látom, hogy Swiatecki gyanus szemhunyorgatással vizsgálga egy csomó szásrubelest.

- Mi az?

- Tudod, mi történt velem?

- Nem.

- Megloptam valakit, közönséges tolvaj módjára.

- Ugyan hogyan?

- Eladtam a hullákat.

- És ezt a pénzt kaptad érte?

- Ezt! Ugy-e, hogy közönséges uzorás vagyok?

Megölelem Swiateckit, szerencsét kívánok neki, mire aztán elmondja, hogy történt a dolog:

- Mikor elmentél hazulról, itt ültem magamban; egyszerre csak egy ur jön s azt kérdi, én vagyok e Swiatecki? Mondom neki:... »Szeretném tudni, miért ne volnék Swiatecki.« - Erre azt mondja: - »Láttam a képét és meg akarnám venni.« - Felelem én: - »Jó, de engedje meg, hogy nyíltan kijelentsem: hülyének kell annak lennie, a ki ilyen gyalázatos képet meg akar venni.« - Mire amaz: - »Hülye nem vagyok, szól: hanem az a bogaram, hogy olyan képeket vásárolok, a melyeket hülyék festettek!« - »Ha ugy áll a dolog, - mondom - akkor hát jó!« Kérdi az árát, mire én azt mondom: - »Mit törődöm én az árával!« - »Ennyit meg ennyit adok érte«, - mondja ő. - »Ugy is jó! Ha akar annyit adni, hát adjon!« - Kifizeti és elmegy. A névjegyét itt hagyta, az van rajta: »Bialkovszki dr. med.« - Én hát közönséges uzorás vagyok és punktum!

- Éljenek a hullák! Swiatecki, meg kell nősnöd.

- Inkább fölakasztom magamat, - szól Swiatecki. - Közönséges uzorás vagyok, semmi más.

15.

Este Suslovskyék vendége vagyok.

Kaziával a kis szalon fülkájében ülünk a kis pamlagon.

Suslovsky asszony az asztalnál ül s a lámpavilág mellett Kazia kelengyén dolgozik. Suslovsky papa méltóságos komolysággal olvassa a »Papiros-Sárkány« esti számát.

Valami különös, szorongó érzés vesz rajtam erőt; szeretnék jókedvű lenni s egészen közel simulok Kaziához.

A szobában mély csend. Világosan hallható a Kazia suttogása, a mint ölelésem ellen védekezik:

- Wladek, apa meglátja.

Apa megszólal s hangosan olvassa:

»Az ismert művésznak, Swiateckinek 'Az utolsó találkozás' című képét ma dr. Bialkovszki 1500 rubelért megvette«.

- Igaz, - mondom, - Swiatecki ma eladta a képét.

A mellett újra meg akarom ölelni Kaziát s újra hallom a suttogását:

- Apa meglátja.

Önkéntelenül Suslovszky papára esik a tekintetem.

Hirtelen látom, hogy az arcza elborul, kezét a szeme fölé tartja s ráhajol a »*Papiros-Sárkány*«-ra.

Mi az ördögöt találhatott benne?...

- Apa, mi lelt? - kérdi Suslovszky asszony.

Nem felel, csak fölkel az asztal mellől, pár lépést tesz felénk, aztán megáll, átható tekintetet vet rám, a kezét tördeli s a fejét rázza.

- Mi baja? - kérdem.

- Ime, hogy kerül napvilágra minden csalás és bűn, - felel pathetikusan Suslovszky. Uram, itt van: olvassa, ha ugyan a szégyenérzete megengedi, hogy végig olvassa.

Ezekre a szavakra olyanforma mozdulatot tesz, mintha tógába akarna burkolózni s átnyújtja a »*Papiros-Sárkány*«-t. Elveszem a lapot, a szemem egy közleményen akad meg, melynek címe: »Az ukrainai hárfás«. - Meghökkenek egy kissé és olvasom:

»Néhány nappal ezelőtt valami különös idegen jelent meg városunkban egy ősz hárfás képében, a ki a nálunk lakó ukrainai családokat sorra járja s alamizsna fejében dalokat énekel. Ugy beszélnek, hogy a mi nagyrabecsült kedves művésznőnk, A. É., különösen pártfogásába vette az öreget, ma is együtt kocsizott ki vele. Az idegennek első megjelenésekor az a sajátos hír kelt szárnyra, hogy a hárfás parasztruhája alatt egy elsőrangú művészünk rejtőzik, a ki a férjek és gyámok figyelmét kikerülve, ily módon könnyű szerrel bejut előkelő hölgyeink boudoirjába. Meg vagyunk róla győződve, hogy ez a hír minden alapot nélkülöz, már csak azért is, mert a mi derék divánk sohasem nyujtana segédkezet ilyesmihez. Értesülésünk szerint az öreg egyenesen Ukrainából jött. Az értelme kissé elborult ugyan, de az emlékezőtehetsége kitűnő«.

Ördög és pokol!

Suslovszky annyira föl van háborodva, hogy egyetlen szót sem tud szólani. Végre szabad folyást enged fölháborodásának:

- Milyen alakoskodáshoz, miféle ürügyhöz fog most folyamodni, hogy eljárását igazolja? Nem ön volt-e, a kit abban a szégyenletes ruházatban láttunk? Hát ki az az öreg hárfás?

- Én voltam, - válaszoltam, - de egyáltalán nem értem, hogy mondhatja a ruhámat szégyenletesnek?

Ebben a perczben Kazia kiragadja kezemből a lapot s olvasni kezdi: Suslovszky-papa pedig még jobban beburkolózik a fölháborodás tógájába és dühösen folytatja:

- Alig lépte át egy tiszteletreméltó ház küszöbét, már is magával hozza az erkölcselenséget; mielőtt még férje volna szerencsétlen gyermekemnek, már is megcsalja holmi ledér nő társaságában; a legrutabb módon visszaél bizalmunkkal, megszegi szent fogadását. És pedig kinek a kedvéért? Egy színházi haetera kedvéért!

Erre már elfog a düh.

- Uram, - szólok, - elég a frázisokból. Ez a haetera többet ér az ön fajtájából való tiz ál-Catónál! Egyelőre ön még semmi nekem, kedves uram, és jegyezze meg, hogy untat a nagyképüsködése! Már jól laktam önnel és torkig vagyok a páthoszával és... és...

A szó cserbenhagy, de különben sincs már szükségem rá, mert Suslovszky hirtelen kigombolja a mellényét, mintha azt akarná mondani:

- Csak döfj ide, ne kimélj, itt a mellem... De nekem eszemben sincs, hogy átdöfjem, hanem egyszerűen kijelentem, hogy távozom, mert attól tartok, hogy még amolyanabbat talállok mondani.

És csakugyan távozom, a nélkül, hogy bucsut vennék.

A friss levegő kissé lehüti égő fejemet. Esti kilencz óra, az idő gyönyörű.

Szükségét érzem a sétának, hogy teljesen lehütssem magamat s a Belvedere-sétány felé tartok.

Helena villájának az ablakai sötétek. Nyilván nincs otthon. Nem tudom, miért bánt ez a körülmény.

Ha az ablakon át legalább az árnyékát láttam volna, tán egészen megnyugszom, de most újra elfog a düh.

Hogy mit csinállok azzal az Ostrzynskivel, mihelyt találkozom vele, - még nem tudom.

Szerencsére olyan ember, a ki majd igyekszik kibujni a felelősség alól. De hogyan vonjam számadásra? A cikket ördögi ügyességgel irta meg. Ostrzynski tagadja, hogy a hárfás álruhába öltözött festő, színleg védelmébe veszi Évát, egyben az egész titkot elárulja Helenának. Az egészből kiérzik, hogy kompromittálni akarja Évát Helena szemében, egy csapásra boszut áll rajtam Kaziáért s még hozzá nevetségessé tesz.

Ha legalább nem mondaná azt, hogy az elmém elborult!...

De hát megtörtént, Helena előtt alaposan nevetségessé tett. Bizonyára ő is olvassa a »*Papiros-Sárkány*«-t.

Ah, milyen kellemetlen! Hát még Évának!... Hogy diadalmaskodik most Ostrzynski!... Valamit okvetlenül tennem kell, de a »*Papiros-Sárkány*« riportere legyek, ha tudom, mihez kellene fognom.

Eszembe jut, hogy Évától kérek tanácsot. Ma épen föllép... A színházba sietek, az előadás után beszélek vele.

Még elég időm van...

Félóra múlva Éva öltözőjében vagyok.

Az előadásnak mindjárt vége lesz; addig kissé körülnézek...

A varsói színházakban tudvalevőleg nem nagy a fényűzés. Fehérre meszelt falak, két lobogó gázláng, tükör, mosdó, pár szék, az egyik sarokban valami pamlag, a mi valószínűleg a diva tulajdona: mindössze ebből áll az öltöző... A tükör előtt egész rakás pipereszer, fél csésze fekete kávé, pirosító, rizsporos dobozok, pár keztyű, két idegen hajfonat, az egyik fal mellett nagy rakás ruha, fehér, rózsaszín, sötét, könnyű, nehéz. A földön két kosár, tele jelmezekkel.

A szoba levegője parfümillattól terhes. Micsoda tarkabarka össze-visszaság! Micsoda szín- és fényváltozat, a mit a gázlángok lobogása idéz elő!...

Mindez a maga nemében sajátos képet alkot... Nincs ugyan itt semmi más, mint egyebütt az öltözőkben és mégis valami olyan hangulat vonul el az egészen, mintha nem is színésznő öltözője, hanem szent hely volna: varázs, báj ül az egészen... Mind a rendetlenségen, tarkabarkaságon, a durván meszelt fehér falakon, - mindenben a művészet lehellete érzik.

Harsogó tetszészaj hangzik. Aha! Az előadásnak vége van. A falakon át egészen hozzám zúg a kiabálás: - Adami! Adami... Negyedóra eltelt s odaát még egyre kiabálnak.

Végre berohan Éva »Theodora« képében. Fején korona, a szemöldöke feketefestékes, az arcza kipirosítva. Fölbontott haja meztelen vállát verdesi. Olyan lázasan izgatott s annyira ki van merülve, hogy alig hallhatóan suttogja:

- Hogy vagy, Wladek?

Aztán gyorsan leveszi fejéről a koronát s királyi ruhájában a pamlagra veti magát. Bizonyára nem képes szólni, mert csak hallgatva néz reám, mint valami fáradt madár... Melléje ülök, izzó fejére teszem a kezemet s nem gondolok másra, - egyedül ő reá.

Azokban a szemekben a még ki nem aludt lelkesedés lángját látom, homlokán a művészet glóriáját; látom, hogy ez a leány az egészségét, a vérét, az életét áldozza föl a színházi Moloch oltárán; észreveszem, hogy a keble erősen piheg s hasztalan kapkod levegőért s olyan részvét, olyan fájdalom fog el, hogy nem tudok szólni...

Igy ülünk egy ideig szótlantul; végre Éva a pipere-asztalán heverő »Papiros-Sárkány«-ra mutat és halkán suttogja:

- Milyen kellemetlen, oh milyen kellemetlen!

Hirtelen ideges zokogásra fakad és reszket, mint a nyárfalevél...

Jól tudom, hogy a tulságos kimerülés fakasztja a könnyeket s nem a »Papiros-Sárkány«; tudom, hogy az a cikk semmiség, a melyre holnap már senkisé is gondol, hogy az egész Ostrzynski nem ér föl Éva egyetlen könyvével - és mégis elszorul a szívem...

Megragadom a kezét és csókjaimmal halmozom el, czirógatom s a keblemre szorítom. A szívem egyre hevesebben lüktet, kavargat velem az egész világ; öntudatlanul térdre vetem magamat, a szemeim elhomályosulnak s magamon kívül karjaim közé szorítom Évát.

- Wladek, Wladek, könyörülj rajtam, - suttogja Éva.

De én még erősebben a keblemre szorítom, mindent feledek, csókolom a homlokát, a szemét, a száját s csak azt hebegem:

- Szeretlek, szeretlek!

Erre Éva elfordítja a fejét, a kezei lázasan fonódnak nyakam köré és hallom suttogó szavát:

- Én már régóta szeretlek!...

16.

Ha van a föld kerekiségén drágább teremtés, mint Évám, úgy páczolt hering legyek...

Rólunk művészekről általában az a vélemény, hogy mindent a pillanat hatása alatt teszünk, de nem úgy van! Világos például, hogy én Évát már régóta szeretem, csakhogyan olyan számár voltam, hogy nem vettem észre.

Isten a megmondhatója, miféle érzelmek és gondolatok töltöttek el, a mikor azon az estén hazakisértem. Karonfogva haladtunk s a mellett egyetlen szót sem szóltunk... Csak folyton a szivemhez szoritottam Éva karját, ő meg az enyémet. Éreztem, hogy egész bensőséggel szeret... Fölkisértem a lakásába s a mikor kis szalonjában leültünk, mindketten annyira elfogódtunk, hogy nem mertünk egymás szemébe nézni. Csak mikor kezeivel eltakarta az arcát, akkor gyengéden elhúztam a kezét s ezt mondtam:

- Évácskám, az enyém vagy, ugy-e?

Egészen hozzámsimulva suttozta:

- Igen, igen!

Olyan bájos volt, fénylő szemei olyan álmodozóan tekintettek, egész lényén annyi édes bágyadság ömlött el, hogy alig tudtam tőle elszakadni.

Az igazat megvallva, Éva is csak nagynehezen vált meg tőlem, mintha kárpótolni akarná magát hosszú hallgatásáért s oly régóta rejtgetett érzelmeiért.

Későn érkeztem haza. Swiatecki még nem aludt. Lámpavilágnál valami képes folyóirat számára készített fametszetet.

- Leveled van, - szólt, le sem véve szemét a munkájáról.

Elveszein az asztalról a levelet s a borítékon át megérmem a gyűrűt. Helyes! Holnap mindjárt hasznát veszem. Fölbontom a levelet s ezt olvasom:

»Tudom, Önnek kellemes lesz, hogy a gyűrűt visszaküldöm; úgy látszik, ezt akarta.
A mi engem illet, eszemben sincs, hogy színésznővel vetélkedjem.

K.«

Annyi bizonyos, hogy rövid!

A levélből csupán boszuság szól, semmi egyéb.

Ha valaha kedvesnek, bájosnak találtam Kaziát, úgy most mindaz örökre elszállott.

Csodálatos, hogy mindenki azt hiszi, hogy Éva miatt öltözködtem az álruhába s hogy ő az oka mindennek, a mi történt és valóban Éva lesz az oka annak is, a mi még következik.

Összegyűröm a levelet, zsebrevágom és lefekszem...

Swiatecki fölveti a szemét a munkájáról, reám néz, bizonyára azt várja, hogy szólok valamit, de én hallgatok.

- Este itt volt az a gazficzkó Ostrzynski, - mondja Swiatecki.

Másnap reggel tíz órakor Évához akarok sietni, de lehetetlen, mert látogatóm jött.

Burgundy báró a vendég, a »Zsidók« reprodukcióját rendelte meg. 1500 rubelt ajánl föl; én 2000-et kérek. Megegyeztünk.

Alig távozott a báró, Tanzenberger rendel nálam két arczképet. Swiatecki, az antiszemita, zsidó-festőnek gúnyol. Ám szeretném tudni, ki vásárolna nálunk képeket, ha nem a »haute-finance«. Hogy aztán ez a »finance-világ« irtózik a Swiatecki hulláitól, arról igazán nem tehetek.

Egy órakor megyek Évához, ujára huzom a gyűrűt s kijelentem, hogy az esküvő után Rómába utazunk.

Évácska szívesen beleegyezik és a mennyit tegnap hallgattunk, annyit csacsogunk ma össze-vissza.

Elbeszélem az új megrendeléseket; együtt örülünk. Az arczképeket mindenesetre még elutazásunk előtt kell elkészítenem, de Burgundy báró számára majd csak Rómában fogom megfesteni a »Zsidók«-at. Azután visszatérünk Varsóba, műtermet rendezek be s úgy élünk majd, mint a mennyországban...

Rajzolgatom a jövő képét s közben azt mondom Évának, hogy a tegnapi nap évfordulóját mindenkor ünnepként fogjuk megülni...

De Éva elrejtí fejecskéjét s kér, hogy ne beszéljek róla. E mellett azonban átöleli a nyakamat felgyürt ujjú pongyolájában s »nagy férjének« nevez... A szokottnál kissé halványabb, a szemei áttetszőbben kékek, mint rendesen, de az arcza boldogságtól sugárzik.

Oh! micsoda számár voltam! - Ilyen nő van a közelemben s én másutt kerestem a boldogságomat, - teljesen idegen helyen, a hol oly kevésbé értenek meg!...

Milyen művész-természet lakik ebben az Évában! Jegyesem s ezt a szerepet is annyira átérzi és átérti, hogy öntudatlanul is a legboldogabb ifjú menyasszony szerepét játssza. Nem vehetem rossz néven a drága leánynak, a ki annyi évet töltött a színháznál.

Ebéd után Koleczanowska Helenához kocsiztunk. Attól a perctől fogva, hogy Éva mint a vőlegényét mutatott be engem, a hárfás-tréfa ártatlan históriává zsugorodott s a két barátnő viszonyát semmiképp sem zavarhatja meg. Helena tárt karokkal fogad bennünket s Éva boldogsága őt is boldogsággal tölti el. Mind a hárman jóízűen nevetünk a tréfán s azon, a mit akkor Magorszkinak hallania kellett. Még tegnap le akartam szurni Ostrzynskit, ma meg csodálom a szellemét.

Helena annyira nevet, hogy szép szemei könnyekkel telnek meg. Mellékesen megjegyezve: igazán elragadó!

A mikor látogatásunk végén lehajtja a fejecskéjét, nem tudom róla levenni a szememet; Évát is annyira elbájolja, hogy a nap folyamán önkénytelenül utánozza azt a fejtartást.

Megbeszéljük, hogy a külföldről visszatérve, megfestem Helena képét; de előbb, még Rómában, Évát örökítem meg. Vajjon sikerül-e hiven visszaadnom a gyengéd, szinte átlátszó vonásokat, azt az arcot, a mely annyira kifejezésteljes, hogy visszatükröződik benne minden benyomás, mint a sima víz tükre a fellegecske?...

De majd sikerül; miért is ne sikerülne?

A »Papiros-Sárkány« tele van a nálam tett megrendelések hireivel.

Talán ez is hozzájárult, hogy másnap Kazia levelet küldött, a melyben kijelenti, hogy a gyűrűt a boszuság és féltékenység hatása alatt küldötte vissza; de ha most odamegyek és szülei lába elé vetem magamat, talán még meglágyíthatók.

Már jóllaktam azzal a leborulással és megbocsátással. Nem is felelek rá. Boruljon le előttük, a kinek kedve tartja, vegye el Kaziát Ostrzynski; nekem már megvan a magam Évája!

De úgy látszik, hallgatásom nagy riadalmat okozott Suslovszkyék házában; mert néhány nap múlva a már ismert szolga levelet hoz Kaziától - Swiateckinek.

Swiatecki megmutatja a levelet. Kazia arra kéri, menjen el hozzájuk pár perczre, olyan ügyről szeretne vele beszélni, a mitől egész jövője függ. Számit a szívére, a becsületességére, melyet az első percztől fogva fölismert benne s reméli, nem fogja visszautasítani egy szerencsétlen nő kérelmét. Swiatecki szitkozódott, mormog valamit a fogai között holmi közönséges filiszte-rekről, a kiket minél előbb pereputtyostul fel kellene akasztani, de aztán elmegy.

Sejtem, hogy az ő segítségével akarnak rám befolyást gyakorolni.

18.

Ugy látszik, Swiatecki, a kinek a természettől lágy szíve van, nem volt képes a kérésnek ellentállni.

Egy hét óta naponként eljár Suslovszkyékhoz, három nap óta meg folyton körülöttem settenkedik s olyan sötét pillantásokat vet reám, mintha el akarna nyelni...

Végre egyszer csak megszólal s dühösen kérdi a teánál:

- Hallod-e, mi a szándékom azzal a leánynyal?
- Melyik leánynyal?
- Azzal a Suslovszkával, vagy hogy hívják?
- Semmi szándékom sincs azzal a Suslovszkával, vagy hogy is hívják...

Kisvártatra újra megszólal:

- Egész nap ordít, hogy nézni sincs szívem...

Milyen jószívű ficzkó ez a Swiatecki!

Hangja reszket a fölindulástól, ő maga izeg-mozog, mint valami orrszarvu s azt mondja:

- Tisztességes ember nem jár el így.
- Swiatecki, te is a Suslovszky papára kezdesz emlékeztetni.
- Lehet... de én inkább akarok Suslovszkyhoz hasonlítani, mint a leányán jogtalanságot elkövetni.
- Kérlek, hagyj békében.
- Jó, azt is megtehetem, hogy mától fogva nem is ismerlek...

Ezzel végződik a beszélgetésünk s ettől a percztől fogva nem beszélek többé Swiateckival.

Ugy teszünk, mintha nem is ismernők egymást s ez annál komikusabb, mert tovább is együtt lakunk, együtt isszuk meg reggelenként a teánkat s egyikünknek sem jut eszébe, hogy a műteremből kiköltözködjék.

Egybekelésünk napja közelg.... A »Papiros-Sárkány« révén egész Varsó tudja... Mindenkinél rajtunk csüng a szeme, mindenki csodálja Évát. A mikor utoljára a kiállításon voltunk, annyira körülfogtak bennünket, hogy csak nagy nehezen tudtunk magunknak utat törni.

Ismeretlen barátnőm megint küld anonym levelet, szívemre köti, hogy nem Éva az igazi nő, a ki hozzám való...

»Nem hiszem, - ugymond a szép ismeretlen, - hogy igaz volna, de Adami kisasszonynak Ostrzynskivel való viszonyáról széltében-hosszában beszélnek. Ámde Ön, nagyérdemű mester, oly nőre méltó, a ki kész volna magát egészen feláldozni az ön hírnevéért, nagyságáért. Adami kisasszony azonban maga is művésznő, a kinek saját malmában is szüksége van a vízre.«

Swiatecki még mindig eljár Suslovszkyékhoz, de most már mint vigasztaló, mert bizonyára jól tudják ők is, hogy Évával járok jegyben.

Évám valóságos falusi kisasszony módjára viseli a haját, nagyon szerényen öltözködik. Mindez nagyon jól illik neki. Az öltözői jelenet egyetlen egyszer sem ismétlődik. Évike nem engedi meg! Legfőlebb a kezecskéit szabad megcsókolnom. Ez, persze, nagyon idegessé tesz, de - ha nem csalódom - ő is türelmetlen...

Mód nélkül szeret. Az egész napot együtt töltjük. Rajzolni tanítom.

Rajong ezért a rajzórakért s általában a festészetért.

19.

Mindenható Zeus, mit nem látnak szemeid a magas Olympusról!

Olyasmi történt, a miről bölcselkedőink álmodni sem mertek volna. Esküvőm előtti napon hozzám jön Swiatecki, meglök a könyökével s borzas fejét félre fordítva morogja:

- Wladek, tudod mit? Nagy vétket akarok elkövetni!

- Hát mégis szólasz hozzám?! - válaszolok. - Miféle vétket?

Swiatecki a földre süti szemét s mintha magában beszélne, így szól:

- Hogy egy magamfajta részeges disznó, ilyen tehetségtelen hülye, ilyen erkölcsileg és fizikailag mélyen sülyedt ficzkó, - mondom, hogy ilyen ember nőül meri venni Kaziát: az bizonyára nagy vétek.

Nem akarok hinni saját füleimnek, hanem azért a Swiatecki nyakába borulok, bár ő eltaszit magától.

Esküvőjük pár nap múlva meglesz.

20.

Már több hónap óta időzünk Rómában Évammal. Egy napon elegáns meghívót kaptunk, Ostrzynski esküszik Kolczanowska asszonynyal.

Nem mehetünk, nem engedi meg Éva egészségi állapota.

Éva még mindig rajzolgat s nagyszerűen halad a festészetben. Én Budapesten kitüntető érmet nyertem. Egy horvát milliomos megvette a képemet.

21.

Veronában kis fiunk születik...

Éva is mondja, hogy még sohasem látott ilyen gyermeket.

Igazán valami ritkaság!...

22.

Pár hónap óta Varsóban vagyunk.

Gyönyörű műtermet rendeztem be.

Meglehetősen sűrűn találkozunk Ostrzynskiékkel.

A »*Papiros-Sárkányt*« eladta s jelenleg a »Munkanélküli munkásoknak árpalisztet kiosztó társulat« elnöke. Szinte hihetetlen, milyen nagy szerepet visz s mekkora a tekintélye a társadalomban.

Megveregeti a vállamat s azt mondja:

- Hogy vagy, pártfogóm?

Pártolja az irodalmi tehetségeket s minden szerdán fogad.

Helena elragadóan szép, mint valami édes álom...

Gyermekek nincsenek.

23.

Segítség!... Megpukkadok nevetemben...

Swiateckiék megérkeztek Párisból. Kazia nagyban játszsza a bohém-művész feleségének a szerepét; Swiatecki selyeminget visel, a haja rövidre nyírott, a szakála rendezett...

Mindent megértek; megértem, hogy Kazia kibékült Swiatecki szokásaival, megbarátkozott a jellemével; de hogyan ejtette hatalmába a bozontos üstököt, - az örök rejtély marad előttem.

Swiatecki nem hagyta abba a »hullák« festését, de tájképeket is fest. Nagy sikerei vannak. Arczképeken is dolgozik, de ezek kevésbé sikerülnek, mert a testszínük élénken emlékeztet a »hullákra«.

Barátságosan kérdezem, boldog-e a feleségével. Azt mondja, nem is álmodott ilyen boldogságról. Meg kell vallanom, hogy ebben a tekintetben Kazia minden várakozásomat fölülmulta.

Én is boldog volnék, ha Éva nem betegeskednék; ennek tulajdonítható az is, hogy nagyon ideges, ingerlékeny. Egyszer éjjel hallottam, hogy sir. Gondolom, mi lehet az oka!

Vágyódik a színház után. Nem mondja, de a vágy emészt.

Hozzáfogtam Ostrzynski asszony képéhez. Igazán remek asszony!

Bizony munka közben, a mint a kép körvonalai közül lassankint előtűntek bájos, gyönyörű vonásai, hát éreztem, hogy még most is...

De hát szeretem Évát, - nagyon szeretem.

ORSO.

Az őszi utolsó napjai rendszeresen mulatságban és szórakozásban telnek el Annaheimban, a kis délkaliforniai városkában.

Ekkortájtban végződik a szüret s a munkásnépség sűrű tömegekben hullámszik ilyenkor a kis városka utczáin.

Ez a tarka, szedett-vedett népesség mindig festői szép képet ad, ha összeverődik. Részint Mexikóból jönnek, részint pedig és legtöbbször kachuilla-indusok, a kik az ország belsejében fekvő regényes San-Bernardinó-hegységből jönnek munkát keresni. Egy részük az utczákon kóborol, más részük a piacon ögyeleg, a hol vagy sátrakban, vagy a szabad ég alatt alusznak.

Este, midőn a nap aláhanyatlak az Óceán habjaiba s a mikor a vadkacsák, vadludak, pelikánok és sirályok ezrei repülnek a hegyekbe aludni, meggyújtják a tüzet a piacon és elkezdődik a mulatság.

A néger muzsikások trombitálnak, dudálnak és flótáznak; mások a kézi csörgőt verik össze s ennek a zenéjére a mexikóiak bolero-t tánczolnak az indusokkal s a hangos heje-huja késő éjszakáig felveri a néma csendet. A tűz vöröslő világánál nagyon festőiek ezek a tánczó alakok s a város szép asszonyai és csinos leányai mind össze szoktak gyűlni, hogy gyönyörködjenek e félvad népség mulatozásában.

Az a nap azonban, a melyen az utolsó szőlőfürtből is kitapossák a mustot az indusok, különös ünnepnap. Ezen a napon lejön Los-Angelesből Hirsch ur, a német czirkuszos, a kinek mellesleg állatsereglete is van: majmai, kaguárjai, afrikai oroszlanjai, egy elefántja s körülbelül tíz, a vénségtől már agylágyulásba esett papagája; szóval, a »világ legnagyobb attrakciója« bevonul a városkába.

Ebbe a czirkuszba hordják a kachuilla-indusok utolsó pénzükét is, a mit még nem ittak el, nem annyira azért, hogy a vadállatokat lássák, mert vadállatok a San-Bernardinó hegyeiben is vannak, hanem azért, hogy megnézzék a művészeket, atlétákat, clownokat és a czirkusz többi csodáit, a mikről szent a hitük, hogy mind csupa varázslás és földöntúli erők segítségével történik.

Ebben az időben a Narancs-utca annyira zsúfolva van a legkülönbözőbb fajta kocsikkal és kordékkal meg szekerekkel, hogy egyáltalában közlekedni sem lehet rajta. A város előke-lősége mind itt találkozik. Fiatal, csinos, szőke hajú missek, a kik maguk hajtják a lovaikat, vigan csevegnek, nevetgélnek s közben kaczerán villogtatják hófehér fogait: a barna spanyol sennoriták megvesztegető pillantásokat vetnek a férfiakra sűrű fátyluc alól, a mint kocsijukon ülve látszólag közömbösen hallgatják ismerőseik udvarlását. A kocsik között ott jár-ke-l a lovon ülő aranyifjúság is s valamennyien a czirkuszról beszélnek, a ma esteli előadásról, a mely állítólag a koronája lesz valamennyinek, mint a hogy az óriási plakátok hirdetik.

Maga az igazgató, mint állatszeliadó, veszedelmes mutatványt végez legvadabb oroszlanjával. A programm szerint az oroszlan rárohan az igazgatóra, a kinek minden védelmi eszköze az ostor. Ez a közönséges ostor azonban, - a hogy a programm mondja, - tüzes karddá és paizzsá változik az igazgató kezében. Az így elvarázsolt ostor úgy mar, mint a csörgő-kigyó, lángol, mint a villám, dörög, mint az égzengés s ez által mindig illő távolságra riasztja el a dühösen reárohanó oroszlant.

De még ez sem elég. Orso, a tizenhat esztendő »amerikai herkules«, a kinek az apja fehér ember, az anyja pedig indusnő volt, hat embert fölemel, hármat-hármat mindegyik karján. Ráadásul az igazgató szinkulónbség nélkül száz dollárt ígér mindenkinek, a ki a kiskoru atlétát földhöz vágja.

Annaheimban suttogva beszélnek, hogy Grisli Killer, a híres medveölő, lejött a San-Bernardinó-hegységből, hogy kipróbálja az erejét Orsón. Ez a medveölő híres volt vakmerőségéről és erejéről s ő volt az egyetlen, a ki pusztá késsel és doronggal szembe mert szállni a vérszomjas szürke medvével.

A Grisli Killer előrelátható győzelme a tizenhat esztendő czirkuszi atlétán a legnagyobb izgatottságba ejtette Annaheim összes férfi-lakosságának a kedélyét. Ha ugyanis Orso valóban elbukik, akkor Annaheim egyszerre világhírű város lesz, mert a ficzkó a legerősebb yankeekat is mind a földhöz verte az Atlanti-óceántól a Csöndes-tengerig. A nőket nem kevésbé izgatja a következő programszám. Ez a roppant erejű Orso egy harmincz láb magas szálfn egyensulyban fogja tartani a kis Jennyt, a világ csodáját. Erről a leányról azt állítják a plakátok, hogy a keresztény időszámítás óta anya nem szült nála szebbet. Ráadásul az igazgató még száz dollárt ígért bármely fiatal leánynak, szinkulónbség nélkül, ha a szépségversenyben legyőzi a kis Jennyt, »a lég angyalát«.

Az annaheimi leányok mind megvetően biggyesztenek föl az ajkukat, mikor a programnak ezt a számát olvassák s azt mondják, hogy nem »ladylike« részt venni az ilyen versenyen. Másrészt mindegyik fogadást tesz titokban, hogy ha török-szakad, el nem marad az előadástól, hogy lássa ezt a csodagyermeket, a kinek a szépségében különben senki sem hisz; mert bizonyos, hogy - például - a Bimpó-testvérekkel egyáltalában nem mérkőzhetik.

A két Bimpó-testvér, Refugia és Mercedes, hanyagul hátradőlve kocsijukban épen a plakátot olvassák.

Gyönyörű szép arcukon nyoma sincs az izgatottságnak, noha érzik és tudják, hogy Annaheim összes lakóinak a szemei rajtuk függenek ebben a pillanatban és szinte esdekelve kérik őket, hogy mentsék meg a város becsületét; mert nincs a városban senki, a ki szentül ne hinné, hogy ennél a két szép virágszálnál gyönyörűbb sehol nem sarjadt még egész Kaliforniában.

És valóban, gyönyörű is a két leány. Nem hiába igazi nemes castiliai vér folyik az ereikben: karcsuak és nyulánkok, lustaságukban van valami vonzó és ingerlő, úgy hogy a fiatalemberek szinte öntudatlanul közelednek hozzájuk, mint a hogy a légy neki röpül az égő gyertyának. Az arcvonásaik gyöngédek, az arczsinük kissé barna, de mintha áttetsző lenne, szinte ragyog; szemüket hosszú selyempillák árnyékolják, s örök csoda, hogy koromfekete szemükben hogyan ragyoghat oly fényes sugár... S ők maguk oly nyugodtan és szerényen ültek ott, mintha nem is tudnák, hogy milyen szépek, pedig egész Annaheim büszke rájuk, szinte elnyeli őket a szemével és nincs valamirevaló fiatalember a városkában, a ki szerelmes ne volna beléjük.

Ugyan milyen lehet hát az a Jenny, hogy győzhessen a szépségversenyben?

Igaz ugyan, hogy a »Saturday Weekly Review« azt írta róla, hogy mikor fölkuszik annak a szálfnak a csucsára, a melyet Orso hatalmas karja emel, midőn a szálfa csucsán halálos veszedelemben libeg a szédítő magasban s apró kezecskéivel úgy verdes, mint a pillangó: halálos csönd lesz a czirkuszban s a közönségnek nem csupán a tekintete, hanem a szive is remegve követi a csodás gyermek minden mozdulatát. »A ki csak egyszer látta is a szálfa tetején, - így végzi be az ujság a cikket, - sohasem fogja elfelejteni, mert a világ legnagyobb festője, még maga Mister Harwey sem tudna hozzá hasonlót festeni, pedig ő pingálta ki a san-franciscói Palace-Hotelt.«

A szkeptikus, vagy jobban mondva a Bimpó-testvérekbe szerelmes aranyifjuság azt állítja, hogy ez az egész dolog csak humbug; estére majd végleg eldöntik, de már addig is bizonyosak a miss Jenny vereségében.

E közben egyre nagyobb lesz a tolongás a czirkusz körül. A ponyvával bekerített faalkotmány belsejéből kihallatszik az oroszlán és az elefánt ordítása; a meglánczott papagályok éktelenül rikácsolnak, a majmok a farkukra akaszkodva hintáznak a levegőben vagy pofákat vágnak a közönségre, a mely tisztességes távolban szorong tőlük a czirkusz körül. Végre megnyílik a czirkusz hátsó ajtaja s kivonul rajta a diszmenet, a mely a legfelsőbb fokra csigázza a közönség érdeklődését.

Legelül megy a hatlovas diszkocsi. A lovak tollbokkrétát viselnek a fejükön, a kocsisok francia póstás-kosztümben nyeregből hajtják őket. A nagy szekéren két oroszlánketrecz van s bent a fenevadak társaságában egy-egy hölgy ül, a kik olajágot tartanak a kezükben.

A kocsi mögött ballag a szőnyegekkel teleaggatott elefánt, melynek toronyos hátán két nyilas ül. A trombiták harsognak, a dobok peregnek, az oroszlánok ordítanak, az ostorok suhognak: szóval az egész karaván hangos zajjal törtet előre; de ez még mind nem elég. Az elefánt mögött valami mozdonyformájú gép sustorog: ez a gőzorgona, a mely pokoli módon játszsza a »*Yankee Doodle*« című néphimnusz.

Néha hosszabb ideig megreked a gőz egy-egy csőben, a mely irtózatosan sivitani kezd s megrontja az egész melódiát; de ez semmiképen sem csökkenti a tömeg lelkesedését, sőt ellenkezőleg: csak fokozza az általános jókedvet. Az amerikaiak, a németek és a mexikóiak versenyezve tapsolnak és éljeneznek, míg a kahuilla-indusok úgy bögnek boldogságukban, mint a fenevadak.

A tömeg a kocsi után tódul, a czirkusz előtti tér megürül, a papagályok abbahagyják a rikácsolást, a majmok pedig a bukfenczhányást.

Azonban »a legnagyobb attrakció« nem vesz részt a menetben. Nincs ott a kocsin se az ostoros igazgató, se a legyőzhetetlen Orso, se a levegő angyala, miss Jenny. Mindezt estére tartogatja az élelmes igazgató, hogy a hatás annál nagyobb legyen. Ő maga alighanem a kasszáat vizsgálja, a hol szerezsen szolgálai barátságosan vigyorognak a közönségre; Orso és Jenny ellenben épen próbát tartanak a czirkuszban.

Az aréna félhomályában, közel a kerítéshez áll egy ló, de senki sincs mellette. A kövér állat, a mely nyilvánvalóan unatkozik, farkával kergeti el a tolakodó legyeket s a mennyire teheti, bólogat a fejével, melyet lekötöttek a szügyéhez.

A mint a szem megszokja a félhomályt, lassanként más és más tárgyak is előtűnedeznek; például az a hosszú pózna, a melyen Orso rendesen felemeli Jennyt, továbbá néhány selyempapirossal átragasztott abrincs, a melyeken Jennynek át kell ugrania. De mindez rendetlenül, hanyagul elszórva hever ott s a félig megvilágított aréna, a teljesen sötét nézőtér hasonlít valami óriási épülethez, a melynek az ablakait beszögezték.

De hol vannak Orso és Jenny?

A ponyva egyik hasadékan beszabadult az aranyos napsugár és ingerkedve szaladt végig a tágas czirkuszon. Odaveti fényét arra a padra is, a melyen Orso ül Jennyvel. A leány az atléta karjára fekteti csodaszép fejceskáját, karjaival átöleli a fiu nyakát s úgy simul hozzá, mintha a bátyja lenne.

A kis leány fölfelé tekint a fiúra, füle figyelmesen hallgatja pajtásának a szavait, a ki hevesen gesztikulál és úgy látszik, hogy magyaráz valamit a leánynak. Szerelmes párnak lehetne tartani őket, a mint így egymáshoz simulva ülnek, ha Jenny nem harangozna halványrózsaszín trikóba bujtatott lábacskáival, a melyek oly rövidek, hogy a földre sem érnek.

A leány alakja egészen olyan, mint valami kis gyermeké, de olyan bájos, kedves és megragadó, hogy valóban festeni sem lehetne hozzá hasonlót. Kis arczocskája igazi angyal-arcz; nagy, melanchólikus kék szemeiben szelidség, bizalom és megható ártatlanság tükröződik; halványsárga, selyemlágy göndör haja csodásan szép aranyos árnyékot vet hófehér homlokára, úgy hogy nemcsak Harwey, hanem talán Rembrandt se tudna szebbet festeni nála.

Orso, a ki szintén halványrózsaszínü trikót visel, szinte mezitelennek látszik messziről; a napsugár megvilágítja roppant széles vállait, tulontul domboru mellét s a hosszú felsőtest mellett aránytalanul rövid lábait. Meg van rajta a czirkuszi atléták minden ismertető jegye, de oly fokozott mértékben, hogy szinte karrikaturának látszik.

Ráadásul Orso még csunya is. Néha, mikor a fejét fölemeli, látni lehet az arczát, a melynek vonásai igen rendesek, sőt talán nagyon is rendesek, de oly ridegek és merevek, mintha fejszével ácsolták volna össze.

Olyan, mint a bika vagy a medve s látni rajta, hogy félelmetes, nagyerejű ember, de az erejét aligha használja jóra. Mert valóban nem jó ember ő maga sem. Midőn Jenny elmegy a lóistálló előtt, a derék állatok feléje fordítják a fejüket, ránéznek okos szemeikkel és halkán nyiharászni kezdenek, mintha azt kérdenék: - »hogyan van, kedvesem?« -; míg ha Orso megy arra, valósággal meglapulnak.

Mert Orso magabazárkózott, mogorva és szilaj természetű ficzkó. Hirsch ur néger cselédsége, a lovászok, clownok és kötél tánccsoportok gyűlölik s minden tőlük telhető módon tudtára is adják ezt a gyűlöletüket és megvetésüket, annyiival inkább, mert Orso nem tisztavérű, hanem meszticz.

Maga az igazgató, a ki őszintén szólván nem sokat kockáztat, midőn száz dollárt ígér annak, a ki Orsót földhözvágja, szintén gyűlöli a fiút, de egyszersmind fél tőle, körülbelül olyan módon, mint a hogy az állatszelistő fél az oroszlanjától: minden képzelhető alkalommal feddi, bünteti és bántalmazza.

Ez különben még azért is megtörténik, mert Hirsch urnak az a véleménye, hogy ha ő nem veri Orsót, akkor a ficzkó veri meg őt; általában pedig neki is az a nézete, hogy a botozás büntetés, a nembotozás ellenben jutalom.

Ilyen természetű ficzkó volt ez az Orso. Az utóbbi időben azonban némileg megjavult, mert hatalmas szerelemre lobbant Jenny iránt. Körülbelül egy esztendővel azelőtt történt, hogy Orso, a ki egyúttal állatidomító volt, bement a kaguár ketreczébe s a fenevad ráugrott. A félelmetes dulakodásnak az lett a vége, hogy az atléta megfojtotta a fenevadat, de ő maga is megsebesült, és annyi vért vesztett, hogy elájult. Aztán pedig jódarabig betegen feküdt, annál is inkább, mert Hirsch ur ráadásul még jól elverte azon való dühében, hogy oda a kaguár.

Mialatt Orso beteg volt, a kis Jenny ápolta őt s olyan szeretettel, gyöngéden és ügyesen végezte ezt a tisztét, hogy akármelyik irgalmas nővérnek is becsületére vált volna. Közben pedig, mihelyt csak az ideje engedte, fölolvastott a »jó könyvből«, azaz a Bibliából, a mely kölcsönös szeretetről, irgalomról, könyörületről és jó szívről beszélt, - a minek hire-hamva sem volt a Hirsch ur czirkuszában.

Orso, a ki figyelmesen hallgatta a kis leányt, sokáig törte a félvad koponyáját azon, a mit hallott s végre arra a meggyőződésre jutott, hogy ha a czirkuszban is úgy bánnának vele, mint a hogy a Biblia írja, akkor neki sokkal jobb dolga lenne. Például, legelőbb is sohasem vernék meg s talán akadna valaki, a ki őt is szeretné... De kicsoda?... Oh, ezek a szerecsenek és Hirsch ur bizonyára nem; tehát csak a kis Jenny talán, a kinek a hangja oly édesen cseng a fülébe, mint a madár dal.

Mikor ebben megállapodott, egy este hatalmas zokogásban tört ki, elborította a kis Jenny kezeit csókokkal s ettől kezdve határtalanul megszerette a leányt. Azontul minden este ott volt az arénában, mikor Jenny a lovon nyargalt és aggódó szemekkel kísérte minden mozdulatát. Mikor a selyempapirossal beragasztott abrincset odatartotta Jenny elé, mindig rámosolygott; de midőn a közönség rémes elszörnyedésére a magas szálfán egyensúlyozta a kis leányt, akkor ő maga is megborzadt és rettegett.

Egészen bizonyos volt abban, hogy ha a leány véletlenül leesnék a szálfáról, a czirkusz közönsége rárohanna és darabokra tépné; ezért folyton a leányon volt a szeme s mivel szorongásában a legfurcsább mozdulatokat tette, a mutatvány még sokkal szörnyűbb és félelmetesebb volt.

Midőn azonban a mutatvány végén kitört a tapsvihár és az éljenzés, midőn a közönség tombolva hívta őt az arénára, akkor mindig Jennyt tolta előre, hogy ő kapja a tapsokat és vigan dörögött örömeiben.

Ily módon ez a korlátolt eszü, félvad atléta lassanként bizalmasává avatta a leányt és ugyszólván csakis vele érintkezett. A czirkuszt és Hirsch urat lelke mélyéből gyűlölte; de volt is rá oka, mert az igazgató ur egészen másfajta ember volt, mint a minőkről a »jó könyv« beszélt.

Orsónak leghőbb vágya az volt, hogy bár megszökhetnék és elbujdoshatna a rengeteg erdőségekbe vagy a pusztákon tölthetné el egész életét. Ha megesett néha, hogy a czirkusz néptelen, lakatlan vidékeken utazott át, mindig fölébredt benne az a szilaj ösztön, mely a szelidített farkast izgatja, mikor először pillantja meg az erdőt. Valószínű, hogy ezt az ösztönt nem csupán indus anyjától örökölte, hanem fehér apjától is, a ki bizonyára kóbor életű, csavargó vadász lehetett.

Mindezeket a vágyait és ösztöneit bizalmasan elmondta a kis Jennynek s egyuttal leirta azt is, hogy milyen az élet az őserdőben és a pusztákon. Igaz, hogy nagyrészt csak magától találta ki, a mit elbeszélt, mert ő maga sohasem járt se az erdőben, se a pusztákon, bár néha hallott egyet-mást azoktól a pusztai vadászoktól, a kik Hirsch urnak a vadállatokat szállították vagy pedig a száz dollárt óhajtották megszerezni, mikor birokra keltek Orsóval.

A kis Jenny nagyon szerette hallgatni ezeket a koholt indus-történeteket s ilyenkor szájtátva bámult Orsóra. Arra is nagyon sokszor gondolt, hogy itt hagyja ezt a világot, a melyben éltek, mert mégis csak jobb lehetett semmit se dolgozni, szabadon, függetlenül élni, kóborolni a pusztákon, mint nap-nap után örökké dolgozni a czirkuszban.

Most is épen arról beszélgettek, hogy milyen lehet az élet az őserdőben, a helyett, hogy gyakorolták volna magukat a mesterségükben.

- És hol lakik ott az ember? - kérdezte Jenny, föltekintve a pajtására.

- Az erdőben tömérdek sok a tölgyfa, fejszével kivágják és házat építenek belőle.

- Well, - felelte Jenny - de hát a mig a ház elkészül?

- Ott mindig meleg van, - magyarázta Orso. - Grisli Killer mondta nekem, hogy ott soha sincs hideg.

Jenny még jobban harangozott a lábaival, annak jeléül, hogy ha ott mindig meleg van, hát akkor nem lehet ott valami rossz élet; de aztán megint csak eszébe jutott valami. Volt ugyanis egy kedvencz kutyája a czirkuszban, a melyet »Kutya-urnak« s egy macskája, a melyet »Macska-néninek« nevezett el; gondoskodni kellett tehát ezekről, mert arról volt szó, hogy elviszik ezeket is.

- A Kutya-ur és Macska-néni szintén velünk jönnek? - kérdezte.

- Persze! - felelte Orso, dörmögve örömében, hogy már ennyire jutottak.

- Akkor elvisszük a »jó könyvet« is.

- Azt is elvisszük! - hagyta helyben Orso.

- Well, - csevegett a kis lány, - Macska-néni majd madarakat fog, a Kutya-ur pedig ugat, ha valami gonosz ember ólálkodik körülöttünk; te leszel a férjem, én leszek a feleséged, ők pedig a gyerekeink lesznek.

Orso olyan boldog, hogy dörmögni sem bir örömében s ezért csak Jenny beszél tovább:

- És Hirsch ur sem lesz ott és nem lesz ott a czirkusz sem és mi se fogunk többé dolgozni, punktum... De nem! - tette hozzá rövid gondolkodás után, - a jó könyv azt mondja, hogy minden embernek dolgoznia kell; hát majd néha én is átugrok egy-egy abrincson, talán kettőn-hármon, sőt négyen is.

Látnivaló, hogy Jenny semmiféle más munkát nem ismert, mint az abrincs-ugrást. Majd ismét ezt kérdezte:

- De mondd csak Orso, aztán valóban mindig együtt leszek-e veled?

- Persze, hogy együtt; hiszen tudod, hogy milyen nagyon szeretlek.

Mialatt ezt mondja, felderül az arcza és majdnem csinosnak mondható. Különben ő maga sem tudja, hogy milyen nagyon szereti ezt a kicsiny, szőkehajú leánykát; de neki mindegy, - rajta kívül senki mást nem szeret s az egész világot elhagyná érte.

- Jenny, - mondja rövid szünet után, - hallgasd meg, a mit most mondok.

Jenny, a ki épen felkelt, hogy megnézzé a lovát, most letérdelt Orso elébe s hogy egyetlenegy szót se veszítsen el, rátámaszkodik az atléta térdeire, két tenyerébe támasztja az állát s figyelmesen tekint reá.

Szerencsétlenségre az ostoros igazgató épen ebben a pillanatban lépett be a czirkuszba s meglehetősen dühös, mivel a próba az oroszlánal nem sikerült. A vénségtől megkopaszodott fenevad, a mely már rég elszokott attól, hogy akárkinek is ártson, semmi áron sem akart rárohanni az igazgatóra s az ostorcsapások elől ketrecze sarkába menekült.

Az igazgató rémulten gondolt arra, hogy ha az oroszlán ebben a loyális hangulatban marad estig, az ostor-koncert kudarcot vall, mert a menekülő oroszlánt elkergetni semmivel se nagyobb művészet, mint az, hogy a rák-evést a farkánál kell kezdeni...

Még dühösebb lett az igazgató, mikor a karzati jegyek eladásával megbizott néger azt jelentette neki, hogy a kahuilla-indusok alighanem mind elitták már a pénzüket, mert ámbár sokan jöttek oda jegyért, de egyik se pénzt, hanem csak valami ruhadarabot kínált érte. Már pedig, ha az indusoknak nincs pénzük, az nagy veszteség az igazgató urra.

Zsufolt házra számított ugyanis, de a karzat nélkül nincs zsufolt ház, úgy hogy ebben a pillanatban az volt az igazgató ur legfőbb vágya, hogy bár valamennyi indusnak csak egyetlenegy háta volna s ő ezen végig vághatja az ostorával.

Ilyen kedélyállapotban lépett be a czirkuszba s a mint megpillantotta a tétlenül fecsegő Orsót és Jennyt, meg az unatkozó lovat, mérgében csakhogy cigánykereket nem hányt. Nagyot suhintott ostorával a földre és felordított:

- Orso!

Ha villám csapott volna le a czirkuszba, a két jó pajtás attól sem ijedt volna meg jobban. Orso gyorsan felugrott és odaszaladt gazdájához: mögötte ballagott a kis Jenny, a ki egészen oda volt a rémülettől, úgy hogy minduntalan meg kellett kapaszkodnia a padokban.

Orso megállt vagy tizenöt lépésnyire az igazgató urtól.

- Közelebb! - rivallt rá Hirsch ur és idegesen paskolta a homokot.

Orso pár lépéssel ismét közelebb ment s most mind a ketten jó darabig farkasszemet néztek. Hirsch ur egészen olyan volt, mint az állatszelidítő, midőn a ketreczbe lép s az a szándéka, hogy jól elnápáolja a veszedelmes állatot, de egyuttal szemmel is tartja. Lassanként azonban a dühe fölébe kerekedett az óvatosságának. Vékony szarvasbőrnadrágba bujtatott lábszárai szinte reszkettek dühében.

Fönt a padok között Jenny halálsápadtan állt s úgy nézett le rájuk, mint a kis őzike a marakodó hiuzokra.

- Gazember! - üvöltött az igazgató, - ugorj!...

Az ostor villámgyorsan karikázott a levegőben és éles süvöltéssel csapott le az atlétára.

Orso félhangosan felsziszszent, egy lépéssel előbbre rohant, de a második ostorcsapás hirtelen megállította - és erre következett a harmadik, a negyedik... a tizedik.

A hangverseny elkezdődött, - ámbár egy szál közönség sem volt jelen. A »művész« karja ugyszólván nem is mozdult, csak a keze forgott ide s tova és minden fordulatnál lecsapott az ostor a boldogtalan Orso vállaira. Már kétszer kiserkent a vér az atléta nyakán, - de se baj! Azért van a rizspor, hogy este meg ne lássék.

Orso most már fel sem sziszszent, csak minden ütésre egy lépéssel előbbre ment, - az igazgató pedig egyre hátrafelé. Ilyen módon végigjárták az egész arénát. És az igazgató lassanként hátrált a kijárat felé, mint az állatszelidítő a ketreczből, de minden lépésnél rácsapott Orsóra s mikor odaért az istállóajtóhoz, - hirtelen eltűnt.

Az ajtóban azonban még visszakiáltott Jennynek:

- Lóra, haszontalan! Majd később számolunk.

Még el sem hangzott a szava, mikor a Jenny fehér kabátkája már fönt tánczolt a lovon s mikor az igazgató ur eltűnt az ajtó mögött, a ló körben nyargalt, nagyokat rugva közben a kerítésen.

- Hopp, hopp! - kiáltotta Jenny édes hangján, - hopp, hopp!...

De ez a »hopp, hopp!« egyuttal zokogás is volt.

A ló egyre sebesebben nyargalt, a leányka pedig, összetévén lábacskaít a lapos nyergen, a ló mozgásával együtt tánczolt; mezitelen, rózsás karjaival mintha uszott volna a levegőben, hogy az egyensúlyt megtarthassa s a mint leeresztett haja lobogott a szélben, olyan volt, mint a levegőben keringő madár.

Még kétszer-háromszor kiáltotta: »hopp, hopp!« - de aztán megteltek a szemei könnyekkel, úgy hogy föl kellett tartania a fejét, hogy láthasson; a ló gyors futása elbódította, a padsorok, a kerítés és az aréna maga tánczolva kerekedtek a szemei előtt... Egyszerre csak nagyot

sikoltott, megtántorodott és hanyatt-homlok lebukott a lóról. Szerencsére ott volt Orso, a kinek a karjaiba hullott.

- Oh, Orso, szegény Orso! - zokogott a szegény gyerek.

- Mi bajod, Jenny? - kérdezte az atléta. - Miért sírsz?... Ne sirj, Jenny, hiszen nem fáj, hidd el, hogy egy cseppet sem fáj.

Jenny mind a két kezével átölelte Orso nyakát és össze-vissza csókolta a fiút. Egész teste remegett az izgatottságtól, mialatt görcsösen zokogott:

- Orso, oh Orso, - ismételte, - s mivel többet nem tudott mondani, megint csókolgatni kezdte a fiút.

Akkor sem sirhatott volna jobban, ha őt magát büntették volna meg. Orso, elfelejtkezvén a maga bajáról, karjaiba fogta a leányt és vigasztalni kezdte. S a mint magához szorította, lassanként érezni kezdte, hogy nem egészen úgy szereti a leányt, mint a hogy a kutya szereti az urnőjét. Gyorsan lélegzett és az izgatottságtól szinte rekedten suttopta:

- Nem, már nem fáj. A meddig mellettem vagy, nem fáj semmi és nagyon boldog vagyok. Jenny, Jenny!...

Az igazgató ezalatt tajtékozott dühében. Iszonyuan gyötörte a féltékenység. Láta, hogy a leány Orso előtt térdelt, pedig az utóbbi időben ő maga is szemet vetett a kis Jennyre. Most azonban azzal gyanúsította, hogy a leány Orsot szereti s ezért elhatározta, hogy boszut áll. Vad öröm töltötte el szívét arra a gondolatra, hogy megbüntetheti a leányt. Kikiáltott tehát az arénába:

- Jenny!

A leány azonnal kifejtőzött az atléta karjaiból és futva tűnt el az istálló sötét ajtajában. Orso szinte bódultan támoalgott a padokhoz és szédülten ült le.

Mikor Jenny bement az istálló ajtaján, az első pillanatban nem látott senkit, mert odabent sötétebb volt, mint a czirkuszban. De attól félván, hogy az igazgató majd összeszidja, a miért nem jött azonnal, hangosan, szorongva kiáltotta:

- Itt vagyok, uram!

Ugyane pillanatban az igazgató megragadta a kezét és rekedten mondta:

- Jer!

Ha kiabálna, vagy megszidná, akkor sem ijedt volna meg a leány annyira, mint ettől a hallgatástól... Az igazgató egyenesen a czirkusz ruhatárába vonszolta a leányt.

- Mister Hirsch, édes jó uram, soha többet nem teszem, - esengett a leány kétségbeesetten.

De Hirsch ur nem felelt, csak gyorsan huzta maga után Jennyt a ruhatárba, a melynek az ajtaját rögtön bezárta.

A leány letérdelt előtte s a kezeit összetéve, zokogva könyörgött neki, hogy bocsásson meg, de az igazgató levette a lovagló ostort a falról és rárivallt:

- Feküdj le!

Jenny kétségbeesetten ölelte át a durva ember térdeit és szinte elájult félelmében. De szorongása és könyörgése mintha csak fokozta volna a szívtelen zsidó haragját. Durván felrántotta a leányt a földről, odahajította az asztalon heverő ruhákra és rácsapott az ostorral.

- Orso! Orso! - sikoltozott a leány.

Ugyane pillanatban megrendült az ajtó s nagy robajjal zuhant le a földre. A nyíláson Orso rohant be. A lovagló ostor kiesett az igazgató ur kezéből s az arcza halálsápadt lett, mert Orso valóban félelmetes volt, a mint előtte állt. A szemei a fehérükkel fordultak fölfelé, duzzadt ajkait tajték borította, a fejét leütötte, mint a bika, mikor öklelni készül s kissé összehúzott teste, mint a párduczé, ugrásra készen vonaglott.

- Vissza! kiáltott rá az igazgató, kiabálással iparkodván palástolni a félelmét.

De a fegyelem gátja már áttörött. Orso, a ki hűséges kutyaként, rendesen az intésre is engedelmeskedett, most az egyszer nem fogadott szót, hanem még lejjebb huzva a fejét, lassan közelebb és közelebb ment az igazgatóhoz s fenyegetően emelte fel az ökleit.

- Segítség! - kiáltott az igazgató torkaszakadtából.

Odakint meghallották a kiáltást és négy hatalmas néger lóhalálban berohant az istállóból és rávetette magát Orsóra. Irtózatos dulakodás támadt, melyet az igazgató fogvaczogva nézett végig. Jó darabig csak az egymásba kapaszkodott embertömeg látszott, a mint az öt férfi tépte, marta egymást s a mély csöndben, mikor meg-megálltak, csak hörgő, ziháló lélegzést lehetett hallani. Egyszerre aztán, mintha valami természetfölötti erő lökte volna ki, az egyik néger kivált a tömegből és fejével lefelé odabukott az igazgató elé; mindjárt aztán odaröpült a második is s ugyanakkor felállt a dulakodók közül Orso, a ki félelmetesebb volt, mint valaha, mert minden szál haja az égnek meredt, arczáról pedig csurgott a vér. A két másik néger szintén ájultan hevert a földön.

Orso most az igazgató felé ment... Hirsch ur behunyta szemeit... Ugyanakkor érezte, hogy lábai már nem érik a földet; aztán olybá tűnt föl előtte, mintha röpülne a levegőben, majd nem érzett többé semmit, mert a mint a földre zuhant, legott elájult.

Orso letörülte arczáról a vért és odament Jennyhez.

- Jer, - mondta röviden.

Megfogta a leány kezét és kiment vele. Az egész város épen akkor szaladgált a diszmenet után és hallgatta a »Yankee-Doodle« nótát, úgy hogy a czirkusz egészen néptelen volt, csak a papagályok rikácsoltak a czirkusz előtt.

Egymás kezét fogva ment ki a két gyermek a városból, ott, a hol az országut végében a mérhetetlen kaktuszmező kezdődik. Ez már a sivatag volt. A meddig a szem látott, egyre magasabban tornyosultak ezek a tüskés növény-óriások; a levelekből sarjadzó tüskék elzárták az utat és megtépdesték a Jenny ruháját. Néha oly magasra nőttek a kaktuszok, hogy a gyermekek azt hitték, hogy igazi erdőben járnak.

Hol balra, hol jobbra fordultak tehát, hogy tovább mehessenek. Néhol, a hol a kaktusz-pyramisok alacsonyabbak voltak, a szemhatár végén föltetszett a kék Santa-Anna-hegy. Arra felé indultak tehát, maguk sem tudva, hogy miért.

Roppant hőség volt. A bokrokban szürke sáskák czirpeltek, a száraz, hálószerűen megrepedezett föld olyan volt, mint a sakktábla, a kemény kaktuszlevelek szinte meglágyultak a hőségben, a virágok pedig halványan és félig hervadtan bólongatták fejcskéjüket.

A két gyermek némán, elgondolkozva ment egymás mellett. De ez a környezet olyan meglepő és új volt előttük, hogy a hőséget, sőt a fáradságot is elfelejtették. Jenny kerekre nyílt szemekkel bámult a kaktuszokra s minduntalan azt kérdezte pajtásától:

- Hát ez a pusztaság, Orso?

Pusztaságnak pusztaság volt, de nem volt néptelen. Közel és távol a foglyok csalogató kiáltása hallatszott s köröskörül pusztai nyulak, ciczkányok és egerek szaladoztak, fekete mókusok futottak fel a fákra a gyermekek közeledtére, - szóval pezsgő élet uralkodott mindenütt.

Rövid órai pihenés után tovább folytatták utjukat a szökevények. Nem sokkal aztán Jenny nagyon szomjas lett, de Orso, a kiben alighanem az indus-találékonyság ösztöne támadt föl, tudott a bajon segíteni, mert kaktusz-gyümölcsöt szedett. Igaz, hogy a tüskék megvérezték a kezét, de föl sem vette, mert a kaktuszgyümölcsnek kesernyésen édes leve a szomjúságot és az éhséget is lecsillapította.

Tovább mentek tehát s az utjuk most már lassan fölfelé vitt. Mikor egy darab idő múlva visszatekintettek a magasból, félig elmosódottan látták Annaheimot a távolban s innen messziről olyan volt a város, mint az alacsony, pusztában álló facsoport. A czirkusznak már a nyoma sem látszott. Órák hosszán át mentek a kaktuszok között a hegyek felé, a melyeknek körvonalai egyre világosabbak lettek. Majd változni kezdett a vidék. A kaktuszok helyét bokrok és fák foglalták el: közeledtek a Santa-Anna-hegységhez.

Orsó letört egy vastag faágat, lehántotta a héját és a gallyait; ez a furkósbot hatalmas fegyver volt az ő kezében. Azt is indus-ösztöne sugta meg neki, hogy a hegységben jobb furkósbottal járni, mint pusztá kézzel, kiváltha, mint most is, a nap már alkonyodik. Mire a nap leszállt, Jenny nagyon fáradt és álmos volt, de azért egyre siettek a hegyek felé, hogy minél előbb oda érjenek, - ámbár maguk sem tudták, hogy miért.

Nemsokára sziklás vidékre értek s közelebb menve, egy folyóra akadtak. Jót ittak belőle s aztán tovább folytatták utjukat a folyam mentén. Közben az eleinte szétszórt és megszakgatott sziklatömegek lassanként összébb tömörültek és meg nem szakított falat alkottak s ezek a falak egyre magasabbak lettek.

Az alkonyat pirossága elhunyt s egyre sötétebb lett. Néhol, a hol a liánok a folyam fölé borultak és egész boltozatot alkottak a sziklás parton, olyan sötét volt, hogy egymást sem látták. Fönt, a szikla-falak tetején, valami titokzatos, rejtélyes zugás hallatszott: a fákat ingatta a szél. Orso kitalálta, hogy ez a vadon, a melyben bizonyára egész csomó vadállat él. S valóban időnként különös, gyanus hangok hallatszottak minden oldalról, mikor pedig végkép leszállt az éj, világosan hallották a hiuz sivalkodását, a kaguár ordítását és a pusztai kutya siralmas üvöltését.

- Félsz-e, Jenny? - kérdezte Orso.

- Nem én, - felelte a kis leány.

De azért nagyon kimerült volt és már alig birt menni; ekkor Orso az ölébe vette és úgy vitte tovább. Ő csak ment, egyre ment előre, abban a reményben, hogy előbb-utóbb valami kunyhóra akad. Egyszer-kétszer úgy tetszett, mintha a sötétben ragadozó állatok villogó szemeit látná. Ilyenkor egyik karjával magához ölelte a már alvó Jennyt, a másikkban pedig görcsösen szorongatta a furkósbotját.

De már ő maga is nagyon fáradt volt. Óriási ereje mellett is érezni kezdte a Jenny terhét, még pedig annál inkább, mert mindig a balkarján kellett a leányt vinnie, hogy a jobb keze szabadon maradjon a védelemre. Néha meg-megállt, hogy lélegzetet vegyen, aztán megint csak tovább ment. Egyszerre azonban hirtelen megállt és figyelmesen hallgatózott: úgy tetszett mintha kolompot hallana, olyan kolompot, a minőt a juhászok szoktak éjszakára a tehenek és kecskék nyakába akasztani. Gyorsan elindult tehát a hang irányában s csakhamar elért a folyó kanyarulatához.

A kolomp-hang egyre hangosabb lett s végre kutyaugatás is hallatszott. Most már bizonyos volt Orso, hogy emberi lakáshoz közeledik. De már ideje is volt; a nap fáradalmai kimerítették, hogy csaknem elfogyott az ereje.

Még egy kanyarulatot irt le a folyó s Orso ekkor megpillantotta a világosságot; a mily mértékben közeledett a tüzhöz, oly mértékben kezdte kivenni a tanyát, az ugató kutyát, mely fához volt kötve s végre a férfit, a ki a lobogó tűz mellett ült.

- Adná Isten, - gondolta magában, - hogy olyan ember legyen, a minőkről a »Jó könyv« beszél.

Most fölkelte Jennyt.

- Ébredj föl, kedvesem, - mondta neki, - mindjárt enni fogunk.

- Mi az? - kérdezte a leány. - Hol vagyunk?

- A pusztában.

A kis leánynak rögtön jókedve támadt.

- Miféle tűz az ott?

- Valami pásztor lakik ott. Bizonyos, hogy megkínál bennünket valami ennivalóval.

A szegény Orso olyan éhes volt, mint a farkas. Ez alatt odaértek a tüzhöz. A kutya egyre hangosabban ugatott, az öreg ember pedig, a ki a tüznél ült, kezét a szeme fölé tartotta és fürkészve nézett a sötétbe. Majd kis idő múlva odakiáltott:

- Ki az?

- Mi vagyunk, - felelte Jenny édes hangon, - és nagyon éhesek vagyunk.

- Jertek közelebb, - biztatta őket az öreg ember.

A tüzhöz érve, egymás kezét fogva, megálltak az öreg ember előtt. Ez megdörzsölte a szemeit, mintha nem látna jól, és meghökkenve kiáltott fel:

- Kik vagytok?...

Valóban volt is rá oka, hogy meghökkenjen, mert a két gyermek a czirkuszi ruhájában volt. A gyönyörű kis leány olyan volt rózsaszínű trikójában és rövid fehér kabátkájában, mint a legcsodálatosabb erdei tündér; mögötte pedig a tagbaszakadt, hatalmas ficzkó, szintén rózsaszín trikójában, véres, rut arczával és duzzadt ajkaival a pokol fenekéről elszabadult ördöghöz hasonlított.

Az öreg pásztor szájtátva bámult rájuk.

- Kik vagytok? - ismételte.

A kis leány, a ki egész boldog volt, hogy megszökhetett a czirkuszból, vidáman kezdett csevegni:

- A czirkuszból jövünk, édes jó uram! Hirsch ur nagyon megverte Orsót, aztán engem is meg akart verni, de Orso nem engedte, hanem jól elverte őt is, meg a négy szerecsen lovászt is, aztán pedig megszöktünk a pusztába.

Az öreg remete arcza lassanként földerült és apai szeretettel nézte a csodaszép gyermeket.

- Mi a neved, kicsikém? - kérdezte.

- Jenny.

- Hát Isten hozott, Jenny, - és téged is, Orso! Én bizony ritkán látok embert. Jer ide, Jenny.

A kis leány habozás nélkül odament, megölelte és szeretettel megcsókolta az öreget. Megsejtette, hogy ez az öreg olyan ember, a minők a »Jó-könyv«-ben vannak.

- És Hirsch ur nem talál meg itt bennünket? - kérdezte az öreg embertől.

- Hm. Golyót talál, ha idejön! - felelte az öreg.

Majd pillanatnyi gondolkozás után azt kérdezte:

- Nem azt mondtátok az előbb, hogy éhesek vagytok?

- De azt, még pedig nagyon.

Az öreg ember turkált egy darabig a hamuban s aztán jókora darab szarvaszombot szedett ki belőle, a mely kitűnő illatot árasztott. Mind a hárman rögtön hozzáláltak a vacsorához.

Gyönyörű éjszaka volt; a telehold ezüstös fénye átszűrődött a fák sűrű lombosán s a tűz oly vigan pattogott, hogy Orso dörögni kezdett örömeiben. Jenny meg ő igazi farkas-étvágygyal ettek, csak az öreg remete nem birt enni s valahányszor Jennyre nézett, mindig megteltek a szemei könnyekkel. Talán azért, mert valamikor ő is apa volt; vagy talán azért, mert itt a hegyek közt nagyon ritkán látott embert...

Ettől kezdve hárman éltek együtt.

DRÁMA A SIVATAGON. EGY KAPITÁNY ELBESZÉLÉSE.

1.

Az 1849-ik év szeptember havában érkeztem Amerikába és pedig az akkor még félig francia New-Orleansba; onnan mentem új állomásomra, a Mississippi folyam mentén fekvő cukor-ültetvényre, a hol elég jó fizetésem volt.

Akkoriban még fiatal és független voltam; természetes hát, hogy hamar meguntam az egy helyben ülést, az örökös könyvvitelt és levelezést. Ott hagytam tehát az íróasztalt és fölcsaptam szabad vadásznak. Több esztendeig kóboroltam czimboráimmal Louisiana tavai közt, küzködve a krokodilusok, a kigyók és moszkító ezreivel. Vadászból és halászból éltünk, néha azonban rengeteg tutajokat ácsoltunk össze, a melyeket leusztattunk a folyón New-Orleansig s a városban aztán jó pénzért eladtuk.

Kirándulásainkban elkalandoztunk néha nagyon messzire is; megjártuk például a »véres Arkanaszt« is, a melynek ma már van némi lakossága, de akkor még teljesen pusztaság és néptelen volt. Ez az élet tele volt izgalmakkal, veszedelmekkel és nehézségekkel; nemcsak a vadállatokkal, hanem a vad »emberek«-kel is folyton harczban álltunk s nem egy véres csatát vívtunk a kóborló indusokkal, a Mississippi folyam kalózaival és a puszták lókötoíval, a kik gombamódra szaporodtak a világ minden részéből ideverődött csöcselékből.

Természetes, hogy ez a folytonos küzdelem a szó legteljesebb értelmében megacézolta idegeimet, megedzette tagjaimat és szinte hihetetlenül megnövesztette testi erőmet, a mellett pedig megismertette velem a pusztai élet minden titkát és tömérdek tapasztalat birtokába juttatott. Többek közt annyira otthonos voltam a pusztában, hogy épen úgy olvastam titkos könyvében, akármelyik vörösbőrű harczos.

Ezeknek a tapasztalataimnak köszönhettem, hogy a midőn a kaliforniai aranymezőket fölfedezték s a kalandorok napról-napra százával csődültek oda, egy ilyen aranyásó-karaván engem választott vezetőjének, illetőleg a hogy akkor mondani szokták: kapitányának.

Ez a választás nagyon a kedvemre volt, mert akkoriban igazi csodákat regéltek Kaliforniáról s különben is már rég szándékom volt, hogy megnézem azt a vidéket. Persze, tisztában voltam azokkal a veszedelmekkel, a melyek együtt járnak az ilyen vállalkozással. Ma már a vasút egy hét alatt elvisz New-Yorkból San-Franciscóba s a voltaképeni pusztaság csak Omaliánál kezdődik; akkoriban azonban másként volt minden. A New-York és Chicago közt fekvő száz meg száz kisebb-nagyobb városból és faluból nem volt meg egyetlenegy sem, sőt maga Chicago is csak később nőtt ki a földből, mint eső után a gomba. Az ut tehát teljesen ismeretlen és vad vidéken át vezetett több ezer mértföldnyi hosszúságban s ezen a vidéken hemzsegték a különféle vándor indus-törzsek, a melyekkel lépten-nyomon találkozhattunk, mivel állandó lakóhelyük nem volt és arra mentek, a merre a bivalycsordák, melyeket üldöztek, vagy a merre a kedvük tartotta.

Terhes felelősségem érzetében mindent elkövettem, hogy az utazás sikerét biztosítsam s az előkészületek, az ígásbarmok és szekerek megszerzése, a fegyverek, élelmiszerek összevásárlása is eltartott két hónapig, úgy hogy a tél már a végét járta, mikor végre indulhattunk.

Az volt a szándékom, hogy a Mississippi és a Sziklás-hegység közt fekvő pusztaságon kora tavasszal vergődünk át, mivel tudtam, hogy a nyári hőség könnyen megtizedelhetné a karavánt a kopár vidéken. Elhatároztam tehát, hogy nem St. Louis-n át, hanem Iowa, Nebraska és Kolorado államok területén keresztül vezetem a karavánt. Igaz, hogy arra felé több volt a garázdálkodó indus-törzs, de viszont a vidék egészségesebb volt.

A karavánnak eleinte ugyan nem igen tetszett a tervem és sokan voltak, a kik minden áron a rendes uton akartak Kaliforniába jutni; de mikor kijelentettem, hogy csakis úgy vállalom a vezetést, ha utazási tervemet is elfogadják, némi zugolódás után mindnyájan belenyugodtak, mert a nevem és hirem elég biztosíték volt nekik arra, hogy tudom, mit cselekszem. »*Big Ralf*«, azaz »vastag Ralf« volt a nevem s igen sok veszedelmes kalandomnak hire futott már akkor.

Növelte a tekintélyemet az is, hogy néhány személyes természetű összekülönbözés alkalmával megkóstoltattam az ökleimet a legszájasabb ficzkókkal s a kísérlet fényes eredménnyel végződött. Különösen sarkalta pedig buzgóságomat az a gyönyörű kék szempár, mely az egyik szekér ponyvája alól leplezetlen érdeklődéssel nézegetett ki rám. Ez a szempár egy fiatal, aranyhaju leányké volt, a kit Morris Liliannek hívtak és Bostonból jött.

Mindjárt az utazás kezdetén szemembe tűnt és érdekelt ez a gyönyörű leány, a kinek szomorú arcza és tekintete az első látásra megvesztegette szívemet. Mivel azonban a tömérdek kötelesség és a nehéz felelősség ezer gondja nagyon is lefoglalt, csakhamar más dolgokra kellett fordítanom a figyelmemet.

Az első hetekben, az udvarias köszöntésen kívül, alig váltottunk egymással néhány közömbös szót. Mivel azonban megsajnáltam a fiatal és egyedül álló leányt, - egyetlenegy rokona vagy ismerőse sem volt az egész karavánban, - koronként több apró szíveséget tettem neki. Mindenekelőtt gondoskodtam arról, hogy a legjobb szekérben, a legtapasztaltabb fuvaros kocsijában kapjon ülést; s ezt az ülést, illetőleg a helyét úgy elrendeztem, hogy nem csak éjszaka, hanem nappal is kényelmesen alhatott rajta, ha a kedve tartotta.

A karaván fiatalsága, értem a legényeket, csakhamar nevet is adott a szép leánynak; elnevezték »*Little Bird*«-nek, kis madárnak s aztán nem is hívták őt másként.

Mivel az egész karavánban én voltam az egyetlen ember, a ki valaha művelt társaságban megfordult s mivel kétségtelennek látszott, hogy Lilian is a jobb társadalmi osztály gyermeke volt, egészen természetesnek találtam, hogy vonzódik hozzám és magához közelebb állónak tart, mint a karaván többi tagjait, a kik műveltség és lélekemesség dolgában nem sokkal voltak különbek a félvad indusoknál. Ezt a vonzalmat én akkor egész más valaminek tulajdonítottam; férfi-büszkeségemben azt hittem, hogy a szép leánynak a szíve szólalt meg, - holott pedig a megszokás hatalmas kényszerítette rá, hogy keresse társaságomat, mint az egyetlen férfiét, a kinek modora és műveltsége a multa emlékeztette.

Ily körülmények közt nagy gyönyörűségem telt az utazásban. Napjában huszszor-harminczszor is végignyargaltam a hosszú karavánon, csupán csak azért, hogy elvágthassak a mellett a szekér mellett, melynek ponyvája alól rám mosolygott az aranyhaju leány angyal-arcza. S ha délben, vagy esténként megálltunk pihenni, az öszvérek csengőinek a zenéjét mindig valami ábrándos boldogsággal hallgattam, mintha valamennyi egyetlenegy édes nevet csilingelt volna a fülemben: »Li-li-an... Li-li-an«...

Egyelőre azonban ugyszólván csak a szemeim beszélgettek vele, mivel a mellette levő asszonyok miatt nem igen mertem szóba állni vele. Ha oda-odalovagoltam a szekéréhez, nem őt szólítottam meg, hanem vagy Atkins néni, vagy Grosvenor asszony hogyléte felől

érdeklődtem, bár a szép Lilian pajkos mosolyából észrevettem, hogy mindent ért és tisztában van azzal, hogy érdeklődésem nem ezeknek a vén banyáknak, hanem neki szól.

Nem sokára azonban már nem értem be a futó pillantásokkal s egy-egy elejtett szóval, a mit egymással váltottunk. Lilian valósággal megbabonázott. Akármerre mentem, akármire gondoltam, akármit csináltam, mindig csak ő járt az eszemben; éjjel-nappal látni véltem ragyogó aranyhaját, bánatos kék szemeit, hallani véltem édesen csengő hangját, a mely szebb volt minden dalnál...

De nemcsak én voltam vele így, hanem ugyszólván az egész karaván. Atkins néni, a legszájasabb hárpia, a kivel egyetlenegy férfi se mert volna kikötni, valósággal megszelídült, mint a bárány, ha Liliant fésülgette, vagy vele beszélgetett. A férfiakról nem is szólok; egyik a másikat iparkodott tullicizálni a fiatal leány iránt gondosságban és előzékenységgel.

Volt a férfiak közt egy, valami Henry Simpson, a ki még a társain is tultett ebben. Ez a fiatal kanzasi kalandor vakmerő vadász volt; alapjában derék ficzkó, de oly hetvenkedő, hányaveti és arczátlan kötekedő, hogy néhányszor az ökleimmel kellett őt móresre tanítanom. S ez a vad, szilaj, féktelen ficzkó, a ki pusztá szeszélyből talán még az Egyesült-Államok elnökét is fölfricskázta volna, igazi báránynyá változott, ha Lilian előtt állt. Levette a kalapját, esetenül hajlongott, össze-vissza fecsegett, keresgélve a legfurcsább szavakat, a melyeket tudott: szóval a legneveztésebb módon udvarolt a leálynak. Olyan volt, mint a lánczra kötött kutya; de látszott, hogy ez a lánczra kötött kutya kész volt a halállal is szembeszállni a fiatal leány egyetlen intésére. Tüzet rakott a Lilian szekere mellett, ha éjjelre megálltunk, mohából vagy füből kényelmes ülőhelyet csinált, kiválogatta számára a legjobb falatot a pecsenyéből, s mindezt oly gonddal, oly figyelmesen, oly alázatosan és féltékeny aprólékossággal cselekedte, hogy néha igazán dühbe jöttem.

...Mit tolakodik ez a ficzkó s miért sürgölődik folyton a leány körül?...

Többet azonban nem tehettem, mint hogy mérgeződtem és a fogaimat csikorgattam, mert semmi jogom se volt arra, hogy beleavatkozzam a Henry Simpson dolgaiba. Szabad idejében azt tehettem, a mit akart; nekem pedig az volt a kötelességem, hogy vigyázzak a karavánra, rendet tartsak emberek és barmok közt, - a mi pedig épenséggel nem volt könnyű dolog, mivel azok is, emezek is egyformán szilajak és féktelenek voltak.

Gyakran megátkoztam a sorsot, mely ily tömérdék felelősséggel terhes kötelességet rótt rám, míg másfelől viszont büszkévé tett a gondolat, hogy a mérhetetlen, pusztá sivatagon én vagyok az ur és a parancsoló: - ura és parancsolója az egész karavánnak, tehát Liliannak is, mivel mindnyájuk sorsa az én kezemben van.

2.

Egy alkalommal, mikor már tul voltunk a Mississippi-folyón, megálltunk éjszakára a Cedra-folyó mellett, a melynek partjain bőségesen volt tűzifa, mert köröskörül sűrű bokrok fődtek. Körülbelül délutáni öt óra lehetett s miután letelepítettem a tábort s kirendeltem az embereket is, a kiknek tűzifát kellett vágniok, lassan a magam szekere felé lovagoltam.

Az uton azonban találkoztam Liliannel, a ki szokása ellenére épen egyedül sétálgatott a folyó partján. Azonnal leugrottam a nyeregből s a lovamat kantáron vezetve hozzászegődtem. Mivel már rég szerettem volna tudni, mi vitte rá, hogy egyedül, kísérek és rokonok nélkül vállalkozott erre a nehéz utra, a mely még a meglett, erős férfiakat is ugyancsak megviseli, kerülgetés nélkül erre tereltem a beszélgetést.

- Sohase egyeztem volna bele, - mondtam, - hogy fölvegyem önt a karavánunkba, ha nem hittem volna, hogy ön az Atkins néni leánya. Ma azonban már nem küldhetem vissza, ámbár egyre aggódom, hogy lesz-e elég ereje végig kibírni ennek a rettenetes hosszú utazásnak a fáradságait.

- Jól tudom, uram, hogy tömérdek fáradsággal jár az utazás, - felelte Lilian, rám emelve égszínké szemeit, - de én mégis boldog vagyok, hogy itt lehetek. Sőt, ha a szenvedések árán siettethetném az utazást, - nincs az a szenvedés, a mit panasz nélkül el ne tűrnék, csak hogy megtehessem. Mert szegény apám Kaliforniában van; pár hónapja kaptam tőle levelet a Hornfokon át, hogy Sacramentóban lakik és a láz ágyba döntötte. Oh, ha rágondolok!... Hozzá volt szokva a kényelemhez és az én szerető gondoskodásomhoz. És most nincs senkije, a ki ápolná!... Pedig az én kedvemért ment Kaliforniába. Nem tudom, hogy élve találom-e még; de tudom, hogy legszentebb gyermeki kötelességemet teljesítem ezzel az utazással.

Aztán elmondta, hogy az apja valamikor a bostoni főtörvényszék bírása volt, de miután egy tűzvész alkalmával mindenét elvesztette, kivándorolt a kaliforniai aranymezőkre, abban a reményben, hogy ott majd sikerül visszaszereznie, a mit elvesztett.

- Szegény gyermek, - szóltam részvéttel, a mint Lilian elvégezte a történetét. - Egyelőre legyen nyugodt; Kalifornia egészséges vidék s ha édesapja meg is betegedett, bizonyos, hogy meggyógyul, mert a láz nem halálos kimenetelű ottan. De egy dolog felől nyugodt lehet: a mig élek, barátja, gyámja és segítője leszek... Isten engem úgy segítjen!

- Köszönöm, kapitány, - felelte Lilian mélyen meghatva s egy darabig némán mentünk egymás mellett.

Lassanként azonban barátságosabb és bizalmasabb lett a beszélgetésünk s egyikünknek se jutott eszébe, hogy a derült ég nemsokára beborul fölöttünk.

- Itt mindenki nagyon szereti önt, miss Morris, - mondtam, hogy vigasztaljam egy kisé.

- Oh, tudom, - felelte Lilian mosolyogva, - Atkins néni, Grosvenor néni és Henry Simpson is... Oh, tudom, hogy ő is barátom.

Ezek az utolsó szavak úgy értek, mint a kigyómarás; szinte nyersen válaszoltam:

- Henry csak ökörhajcsár és jobban tenné, ha az ökreivel törődnék, mint hogy ön körül tolakodik.

- Az meglehet, - felelte Lilian, észre se véve a változást hangomban, - de azért nagyon jó szíve van s én sohase felejttem el a hozzám való jószágát.

- Miss Morris, - törtem ki szenvedélyesen, - ha tetszik, akár a kezét is neki ajándékozhatja; én azonban csodálkozom, hogy éppen engem választott ki bizalmas titkainak a meghallgatására.

Lilian meghökkenve emelte rám bánatos kék szemeit, én azonban nem láttam bennük a könyörgés kifejezését, mert a féltékenység teljesen elvakított. Daczosan fölpattantam a lovamra és haragosan jóéjszakát kívánva, elvágtattam.

De a mint visszafordultam a nyeregben, láttam, hogy a fiatal leány könyei kicsordulnak... Gyilkos fájdalom fojtogatta a szívemet; rögtön leugrottam a lóról és odarohantam hozzá.

- Ne sirjon, miss, az Istenért! - kiáltottam fojtott, töredezett hangon, - és bocsássa meg, hogy daczos könnyelműségemben megbántottam... Oh, higgye el: nekem sokkal jobban fáj, a mit mondtam, mint önnek! És nem is mondtam volna, ha... ha... nem törődném önnel annyit! Mit bánom én Henry Simpsont! De ön, de ön!... Lássá, mikor azt szeretném, hogy ne gondoljon senkire, csak én rám!

Megfogtam a kezét és mély tisztelettel megcsókoltam; ő pedig, megérezvén hangomból, hogy őszintén beszélek, könnyei fátyolán át szeliden rám mosolygott... Aztán megtörülte a szemeit s egy darabig némán, szótlanul mentünk egymás mellett. Majd ő szólalt meg először s most már ismét bizalmasan, sőt mondhatnám: szeretettel beszélgettünk tovább.

Igy értünk a táborhoz, a hol nagyon vidám volt a hangulat. Henry Simpson »mulatni« akart. Előkerített két négert, a kik tudtak dudálni, ő maga pedig szilajon járta a »dzigát«, ezt a skót felföldi csárdást, a melyet úgy tánczolnak, hogy a tánczos hol a sarkával, hol meg a lábfejjével taktusra kopog; nemsokára utánzója is akadt s mire Lilian meg én odaértünk, már vagy tizenöt-huszan járták a dzigát.

Aztán mikor a fehérek belefáradtak, a négerek kezdték rá a tánczot. Szilaj ugránczást vittek véghez s minden fordulónál úgy rohantak egymásnak fejjel, mint a megvadult bakkecskék. A koponyájuk csattogva ütődött össze; szerencse, hogy néger-koponya volt, különben bizonyára szétloccsant volna.

Végül a tömeg engem kívánt hallani. Tapsolva, kiabálva követelték, hogy beszéljek. Én tehát fölmentem az egyik szekérre és röviden összetartásra, kölcsönös szeretetre buzdítottam őket. Elmondtam, hogy itt a sivatagban sokkal jobban egymásra vagyunk szorulva, mint bárhol másutt, a városokban vagy a lakott vidékeken. Ezért mindenki szeretettel teljesítse kötelességét s ne csak önmagával törődjék, hanem a felebarátjával is. Kerülje mindenki a czivódást, az egyenetlenkedést, mert csak úgy érhetünk biztosan és veszedelem nélkül célunkhoz, ha összetartunk és egymást kölcsönösen támogatva sokszorozzuk az erőnket. Végezetül pedig rágyújtottam a kívándorlók himnuszára:

*»I crossed Mississippi, I shall cross Missouri«.*⁴

Erre aztán kitört az éljenzés meg a taps; a férfiak a vállukra kaptak, az asszonyok a kendőiket lobogtatták és torkuk szakadtából versenyt sivalkodtak a férfiakkal. Szóval tökéletes, osztatlan sikert arattam...

Mire a hold valamivel éjfél előtt fölkel, a kiállított örökön kívül mindenki aludt a táborban, csak Lilian és én nem. Szótlanul sétálgattunk a folyó partján, hol egymás szemébe, hol a csillagos égre nézve; s ámbár nem mondtuk el, a mit éreztünk, mégis mindegyikünk tudta, hogy mit gondol, mit érez a másik.

Ott álltunk a boldogság küszöbén: csak a »szeretem« varázsos ígését kellett volna kiejtenünk, hogy megnyiljék előttünk a földi paradicsom kapuja... De az ajkaink némák voltak. Oly édes volt az a félboldogság, oly megvesztegetően mámorító volt a gondolat, hogy csak egy szavamba kerülne s én lehetnék a világ legboldogabb embere, hogy inkább hallgattam. Élvezni akartam a boldogság álmát, azokat a színes ábrándokat, melyeket a szerelmes szívből a képzelet hatalma fest: hogy milyen is lesz a boldogság, ha majd valóban meglesz?... És még akkor se szóltam Liliannek, mikor a szekéréhez érve elváltunk; csak némán, tisztelettel csókoltam meg a kezét.

---

⁴ »Átmentem a Mississippin, átmegyek a Missourin is.«

3.

Másnap kora hajnalban átkeltünk a Cedra-folyón s neki vágtunk a dél felé lejtősödő pusztának, a melyen át az Iowa állam erdőségei felé igyekeztünk.

Lilian egész délelőtt nem mutatkozott s én csak a déli pihenő alatt láthattam először. De mihelyt megpillantott, mélyen elpirult és félrefordult, hogy ne kelljen a szemeimbe néznie. Aztán egész nap oly szótlan és szomorú volt, azaz helyesebben: annyira elmerült a gondolataiba, hogy Atkins anyó aggódni kezdett s odajött hozzám, hogy nézzem csak, milyen beteg az a »kis madár«: nem tudnék-e rajta segíteni?...

Én ugyan nagyon jól tudtam, hogy mi a baja a Liliannek; tudtam azt is, hogy az ő betegsége ellen csak egy orvosság van: a szerelem... De azért mégis egész komolyan beszélgettem a leányról Atkins anyóval s mindjárt meg is találtam az orvosságot.

- Mozgás kell a leánynak, több mozgás, - mondtam Atkins anyónak. - A szekér egész nap rázza s ez a tétlen és bágyasztó ülés veszi el a kedvét, ez teszi levertté, fáradta, kedvetlenné.

- De hogyan segítsünk a bajon? - tanakodott Atkins anyó.

- Legjobb lenne, ha néha-néha lóra ülne a leány s úgy követné a karavánt, - feleltem.

Ezt pedig csupa önzésből és számításból mondtam, úgy okoskodván, hogy ha Lilian lóra ül, akkor gyakrabban együtt lehetek vele egész nap.

Atkins anyó mindjárt előrefutott Lilianhez, hogy megmondja neki, a mit tőlem hallott. S annyit beszélt Liliannek, míg a leány végre csakugyan beleegyezett abba, hogy lovagolva fog tovább utazni a karavánnal.

Hamarosan megbiztam Henry Simpsont, hogy kerítsen valami higgadt, nyugalmas természetű lovat s mikor ez megvolt, némi átalakítással női nyerget is csináltattam, aztán fölültettem rá miss Morrist.

Eleinte persze nagyon lassan és nehezen ment a lovaglás, de Lilian hamar belejött s nemsokára oly derekasan ülte meg a lovat, mintha soha életében egyebet sem tett volna.

És a mire számítottam, szintén beteljesedett; most már sokkal többet és zavartalanabban lehettünk együtt, mint azelőtt, mert Lilian, ha csak tehette, mindig mellettem lovagolt. Én pedig szokásom szerint jó néhány pár lépéssel a karaván előtt jártam az utat mutatni s ilyenkor csak két mesztic lovas volt mellettem, elővigyázatból azért, ha az indusok esetleg orozva megtámadnának.

De az első napon, a mint a karaván élére lovagolva lépésben mentünk egymás mellett, sokáig szóhoz sem birtam jutni. Nem tudtam, hogyan kezdjem a beszélgetést és mondhatatlanul dühös voltam e miatt önmagamra. Hogy palástoljam a zavaromat, igazgatni kezdtem valamit Lilian lovának a kantárszárán s e közben, mintegy véletlenül, megérintettem a kezét...

Ez aztán megtörte a jeget. Egészen odahajoltam hozzá és forrón, szenvedélyesen csókolgattam hófehér kis kezét, miközben fojtott, remegő hangon mondtam:

- Oh, Lilian! Lilian!... Soha nem hagylak el, követlek hegyen-völgyön át, csókolgatni fogom a lábaidat s bálványozni foglak mindörökké, ha csak egy kicsit is szeretsz, ha csak egy csöpp helyet is adsz a szivedben!...

Azt hittem, hogy a szívem megszakad a boldogság terhétől, mikor Lilian reszketve így felelt:

- Oh, Ralf, hiszen te is tudod, hogy... Oh, minek mondjam el, a mit úgy is tudsz már!

Ugy van, tudtam, hogy mit nem akar Lilian megmondani; csak azt nem tudtam, hogy sirjak-e vagy nevessek boldogságomban?... Mert oly boldog voltam, hogy nem kívántam semmit, nem vágytam többé semmire a világon, csak arra, hogy örökké tartson ez az óra!

Ettől a naptól kezdve, a mennyire a kötelességeim engedték, mindig együtt voltunk s napról-napra sokkal jobban szerettük egymást. Lassanként a karavánban is észrevették, hogy mi történt közöttünk; de nem vették rossz néven, sőt nem is irigyelték a boldogságunkat, mert mind a kettőnket szerettek és becsültek. S mikor egyszer az öreg Smith, a kit becsületessége és tapasztalatai miatt mindjárt az első napon helyettesemnek tettem meg, tisztességtudóan megállt előttünk s megbillentette a kalapját, mondván: - »Sok boldogságot neked, kapitány és neked is, Lilian!« - a közelállók mind tapsoltak és éljeneztek. Csak Henry Simpson csikorgatta a fogait; de hát ki törődött vele!

Igy azután gyorsan és boldogan teltek a napok. Én az idő legnagyobb részét Liliannal töltöttem; tanítgatni kezdtem lengyelül s roppant nagy volt az örömöm, mikor megtanulta az első két szót: - »*Dzien dobry! dzien dobry!*« - a mi annyit tesz, hogy »jóreggelt«... És mintha ingerkedni akarna velem, oly gyorsan és oly sokszor egymásután ismételte ezt a köszöntést, mint a hogy a betanított seregély vagy szajkó szokta. S oh, hogy szerettem én ezért a tréfáért az én »kis madaramat«!

Jól emlékezem, hogy este volt, a mikor először megcsókoltam. Már tul voltunk a Winnebago-folyón s a karaván épen megállt, hogy táborot üssön. Dél felől balzsamos virágillatot hozott szárnyain az enyhe szél, a csillagok ezrei már kigyultak odafönt az ég boltján s a telihold ezüstös tányérjának a képe is fodrosan ringott a kis tó tükrén, a melynek partján megálltunk.

- Oh, Ralf, milyen szép ez! - mondta Lilian suttogva és rám emelte két szép, ragyogó szemét. - Oh, Ralf, milyen szép ez!...

Én nem feleltem, csak a kezét fogtam és egyre a szemébe néztem... Micsoda szemek voltak azok!... Mint a hogy a tó tiszta vizén át le lehet látni a fenékre: úgy olvastam én is Lilian szívében a szemein át. S a mit olvastam, megrészegetett; lassan, szinte öntudatlanul közeledett arcom az övéhez. Aztán... az ajkaink összeértek... S erre ijedten rebbentünk szét mind a ketten, mintha tiltott dolgot cselekedtünk volna.

- Oh, Ralf, ne, ne! - suttogta Lilian szégyenkezve; de arra már nem volt ereje, hogy félre fordítsa az arcát.

Odahuztam a szivemre; kis fejecskéjét a vállamra hajtottam, aztán egyik kezemmel megfogtam az állát, a másikkal a fejét hátul - és forrón, szenvedélyesen megcsókoltam.

- Oh, Ralf, mily kimondhatatlanul szeretlek! - sóhajtott Lilian és oly fuldokló zokogásra fakadt, hogy sehogyse birtam lecsillapítani...

4.

Végre odaértünk a Missouri-folyóhoz is. Kimondhatatlan sok baj, vesződés és fáradtság árán, körülbelül egy heti nehéz viszontagság után végre ezen a folyón is átkeltünk. Igaz, hogy én az alatt a hét alatt alig aludtam 10-15 órát, de meg volt az az elégtétele, hogy egyetlen szekerünk, sőt még csak egyetlen barmunk se veszett el az átkelésnél.

Természetes tehát, hogy a karaván ki se fogyott a dicséretből és hálálkodásból, mert mindnyájan tudták, hogy a Missouri a legveszedelmesebb folyamok egyike s ritka eset, hogy áldozatot, - még pedig igen sokszor nagy áldozatot, - ne követelne a rajta átkelőktől.

Mivel azonban a karaván tagjai halálra fáradtak a nyolcz napi erőfeszítésben s mivel az elcsigázott barmokra is ráfért egy kis pihenés, elhatároztam, hogy egy hétig ott maradunk a folyam partján. Rendbe állítottam tehát a szekereket oly módon, hogy minden oldalról teljesen körülzárt szekér-tábort alkottak s egyuttal megmondtam azt is, hogy nyolcz napig nem mozdulunk. Óriási örömrivalgás támadt erre az egész táborban s kis hujja, hogy az emberek a vállukra kapva körül nem hordoztak lelkesedésükben.

De az öröm nem sokáig tartott. Valami kóbor induscsapat néhány tagja még azon éjjel elrabolta három ökrünket. De az örök résen álltak, rálóttek a rablókra s bár az ökröket nem birták visszaszerezni, elejtettek öt rablót, a kiknek fejbőrét, az ottani utálatos szokás szerint, diadaljelnek lenyuzták.

Másnap reggel aztán követség érkezett a táborba. Az indus-törzs hat legelőkelőbb főnöke jött hozzám »magyarázatot és elégtételt kérni« a megölt harcosokért. Husz lovat, ugyanannyi ökröt és öszvért követeltek kárpótlásul öt agyonlőtt bajtársukért s azzal fenyegetőztek, hogy ha megtagadjuk a kárpótlást, azonnal ellenünk vezetik ötszáz harcosukat, megtámadják a tábert és mindnyájunkat lemészárolnak.

Én azonban csak nevettem a fenyegetésüket. A szekértábor jól volt megerősítve, úgy hogy nemcsak az indusok, hanem a rendes katonaság ostromával is daczolhatott volna; puskáink, puskaporunk és golyónk az elégnél is több volt, mit félhettünk volna hát az indusoktól?... Aztán meg tudtam azt is, hogy ezek a fenyegetések leginkább arra valók, hogy a félénkebb karavánokat megzsarolják; ritka dolog volt ugyanis, hogy az indusok meg merték volna támadni a szekértáborban tanyázó karavánt, kivált ha oly sokan voltak, mint mi.

Részemről szóhoz se engedtem volna jutni a követeket, hanem egyszerűen kikorbácsoltattam volna őket a táborból, de Lilian kedvéért mégis szóba álltam velük, - hadd lássa, hogy milyenek ezek a gazemberek, midőn tanácskoznak. Odavezettettem hát őket a tűzhöz, a melyhez körben letelepedtek. Festői kép volt, az igaz. Csupa szálás, hatalmas ember volt, mindegyik színes tollbokrétát viselt a fején, az arcuk és a testük be volt mázolva fekete és vörös festékkel, a mi a hadüzenet jele volt. S a mint mereven a tűzbe bámulva mozdulatlanul ültek ott, inkább kőből faragott szobroknak, mint embereknek látszottak...

Az egyikük, a ki tudott valamit angolul, töredezve előadta, mit kívánnak; én pedig azt feleltem, hogy ha még egyetlenegy öszvér vagy ökör eltűnik a táborból, magam indulok ellenük s mind az ötszáz harcosuk csontjait szétszórom a sivatagban.

Erre szótlánul fölkeltek s nagy erőlködéssel elnyomván a dühüket, méltóságteljesen indultak hazafelé, kijelentvén, hogy a holnapi nap mindent eldönt; s a mint kiértek a táborból, megcsóválták fejük fölött a tomahawkjaikat, annak jeléül, hogy elhatározták a háborút. Ugyanekkor azonban a karaván férfi-tagjai, - lehettek vagy kétszázan, - hirtelen nagy lövöldözéssel és lármával talpra ugrottak.... Ez megdöbbsentette a hat főnököt, úgy hogy csaknem futva iparkodtak minél hamarabb ott hagyni bennünket.

Henry Simpson magára vállalta, hogy kikémleli az indusokat. El is ment másodmagával s néhány óra mulva lélekszakadva jött meg, hogy nagy csapat indus közeledik a táborunk felé.

Az egész táborban csak én magam voltam, a ki ismertem az indusok szokásait és természetét. Jól tudtam, hogy ez az előrenyomulás csak üres ijesztgetés, mert nagyon kevesen voltak ahhoz, hogy a győzelem reményével megtámadhassanak bennünket. Nekik csak nyilaik voltak, nekünk meg messzire hordó puskáink: istenkísértés lett volna hát, hogy megtámadjanak.

Megnyugtattam Liliant, a ki úgy reszketett, mint a nyárfalevél s ő el is hitte, hogy nincsen semmi komoly veszedelem; a többiek azonban mind szentül meg voltak győződve, hogy a csata elkerülhetetlen, sőt a fiatalok valósággal örültek is neki.

Félórával aztán, hogy Simpson megjött, csakugyan megpillantottuk az indusokat, a kik vagy két kilométernyire szálltak meg egy halmon s nagy tüzet rakva üvöltöztek; úgy látszott, mintha valóban támadásra készülének s csak a kedvező időpontot várják a rohamra. Táborunkban egész nap és egész éjjel égtek a nagy tüzek; a férfiak felváltva örködtek a szekereken, a nők pedig zsoltárokat énekeltek féltükben; az öszvérek, melyeket ezen a napon nem hajthattunk ki legelni az indusok miatt, egymást marták, rugdosták és dühösen nyertettek, a kutyák pedig mérgesen csaholtak: szóval pokoli fölfordulás és zürzavar volt az egész táborban.

Éjféltájban az indusok óriási erőfeszítéseket tettek, hogy fölgyujtsák a rétet s bekerítsenek bennünket a tüzzel; de minden erőlködésük hiába való volt, mert a tavaszi esőtől nedves fű nem fogott tüzet.

Engem végtelenül boszantott ez az egész fölfordulás. Mikor a folyamon átkelve táborba szálltam, pihenésre szántam ezt az egy hetet; s ime, ezek az átkozott indusok nemcsak pihenni nem engednek, hanem még sokkal jobban meggyötörnek bennünket a zaklatásukkal, mintha utaznánk.

Azon tűnődtem, hogy nem lenne-e jobb, ha azzal vetnék véget a kellemetlen ostromállapotnak, hogy magam támadom meg az indusokat?... S addig fontolgattam a dolgot, míg végre elhatároztam, hogy ez a legegyszerűbb és legbiztosabb módja a kibontakozásnak, mert ha a támadás sikerül, akkor ennek hamarosan híre fut az egész mezőségen és nyugton alhatunk az indusoktól egész Kaliforniáig.

Körülbelül százötven embert az öreg Smith vezetése mellett otthon hagytam, hogy védjék a szekértáborot és az asszonyokat, száz embert pedig lóra ültettem és megindultam velük az indusok ellen.

Kezdetben lassan és óvatosan mentünk előre, mikor azonban vagy két puskalövésnyire értünk hozzájuk, vad hurrá-kiáltással, megeresztett kantárszárral rohantuk meg az indusok sánczait s egyuttal valóságos golyózáport zuditottunk rájuk.

Valaki a hátam mögött nagyon rosszul czélozhatott, mert egy golyó közvetlen a fülem mellett sivitott el s átfurta a kalapom karimáját is... De akkor nem igen értem rá, hogy törődjem ezzel az esettel. Sokkal fontosabb volt az, hogy a támadás föltétlenül sikerült, mert a meglepett indusok vad futásban, rémületes üvöltéssel menekültek és széledtek el a szélrózsa minden irányában. Csak egy kis csapat, melyet a folyónak szorítottunk, védte magát nagy elszántsággal, de ez is hiába, mert lándzsáikkal és nyilaikkal nem sokat árthattak nekünk.

De mégis vegyült ürmöm az örömünkbe. A mi embereink közül ugyan egy se halt meg, de vagy tizen, ki súlyosabb, ki könnyebb sebet kapott. Legveszedelmesebben sebesült meg Henry Simpson, a kit vakmerősége annyira elragadott, hogy egyenesen az üldözött indusok közé rohant s a vad dulakodásban irtózatos vágást kapott a koponyájára. Három napig vivódott a szegény a halállal s csak az utolsó órában tért vissza az eszmélete néhány perczre...

Jól emlékezem, mert mellette ültem, hogy a mint rám nézett, egész teste görcsösen összerándult. Aztán halkán, suttogva megszólalt:

- Bocsásson meg, kapitány...

Ezek voltak egyetlen és utolsó szavai, a melyeket senki se értett meg rajtam kívül. De én jól megértettem, hogy arról a golyóról van szó, mely a csata hevében a fülem mellett sivitott el... És mint jó keresztény, rögtön a szívem mélyéből meg is bocsájtottam neki; hiszen Lilian miatt akart lelőni, Lilian miatt, a kit reménytelenül szeretett!...

5.

Mikor az egy heti pihenő letelt, nekivágtunk a mezőségnek, a melynek se végét, se hosszát nem láttuk. Most már nem volt oly kényelmes és veszélytelen az utazásunk, mint eddig. Mindenekelőtt sok bajunk volt a miatt, hogy elfogyott a fánk s az ebédet, vacsorát mindig sok fáradsággal birtuk csak megfőzni, mert fűvel és giz-gazzal kellett tüzelnünk. Aztán meg a roppant szárazság miatt gyakori volt a mező-égés is, úgy hogy sokszor igen nagy vargabetűket kellett csinálnunk, hogy kitérjünk a rohamosan terjedő tűz útjából.

Igy értünk el a Big Blue Riverhez, melynek partmenti erdőségeiben ismét tíz napi pihenőt engedtem a karavánnak. Miután felállítottuk a szekértábor, embereim nagy része vadászni ment az erdőbe, míg a lusták és az asszonyok otthon pihentek.

Én ugyan nem voltam lusta, de azért mégis a táborban maradtam, mert a táborban maradt Lilian is s én minden időmet neki szenteltem.

Másnap reggel sétálni mentünk a folyam partjára s leültünk egy árnyas hikoro-fa tövébe.

- Lilian, - mondtam neki halkan, kissé fátyolos hangon, mert érzelmeim elfojtották a szavamat, - Lilian! Ha te is úgy szeretsz engem, mint én téged: miért ne lehetnénk férj és feleség?...

- Oh, Ralf! - kiáltott föl Lilian elpirulva, - oh, Ralf! Ne ámits engem, ne vigy a kísértetbe, ne mutogass csalfa ábrándokat, mert belehalok, ha föl kell ébrednem édes álmaimból!...

- Ha fölébredsz, hát boldogságra ébredsz, angyalom, - feleltem gyöngéden és megfogtam a kezét. - Isten szent ege alatt s az ő szent nevére esküszöm, hogy szeretlek... Hiszed-e, Lilian?

- Hiszem, hiszem, - suttogta Lilian halkan, - hiszem, hogy szeretsz és én is szeretlek téged.

- Akkor hát légy a feleségem! - kértem szenvedélyesen.

- A tied vagyok, Ralf, a tied vagyok, a meddig élek s azután is, a föltámadásig!...

Csönd lett. Az őserdő szunnyadni látszott a forró nap tikkasztó hevében s csak a fáradhatatlan harkályok egyhangú kopácsolása hallatszott a százados faóriások törzsén. Kézen fogtam Liliannak és visszavezettem a táborba. Aztán megvártam, míg déltájban a vadászok is hazaszállingóztak az erdőből s összehíván mindnyájukat a szekértábor közepére, Liliannak a kezét megfogva, így szóltam:

- Gentlemen! Legyetek tanuim arra, hogy előttetek és jelenlétetekben hitvesemnek nevezem ezt a nőt, a ki mellettem áll.

- All right!... Éljen! - kiabált az egész karaván, a levegőbe hányván a süvegeket.

Aztán az öreg Smith, a ki tudta a szokást, megkérdezte Liliannal, hogy akar-e a hitvesem lenni, - s mikor a leány kijelentette, hogy igen: törvényes házastársak lettünk.

Az Egyesült-Államok nyugati mezőségein, a hol száz és száz mértföldnyi járó utra nincsenek városok, falvak, templomok és papok, törvényes szokás, hogy a házasságok egyszerű kijelentéssel köttenek s ép olyan érvényesek, mintha a bíró kötötte, a pap pedig megáldotta volna.

Most hát már csak a szokásos ceremónia volt hátra.

Mikor estére kelve a telihold lassan fölött az égre, a férfiak égő fenyőfa-vesszőket dugtak puskájuk csövébe s az öreg Smith, kézenfogva Liliant, végigvezette az egész menetet a táborban. Minden kocsi előtt megállott és megkérdezte Liliantól:

- Ez-e a te háza?

Mire Lilian azt felelte:

- Nem, nem ez.

Igy értek oda ahhoz a kocsihoz is, a melyben Lilian eddig lakott, Atkins és Grosvenor komám-asszonyokkal; s midőn a leány itt is azt felelte, hogy nem ez az ő háza, - akkor Atkins asszony úgy elbődült, mint a bölény s nyakába ugorva Liliannek, keservesen zokogva jajgatott:

- Én édes kincsem!... Szivemből sarjadt magzatom!

Pedig még csak rokona se volt!... De hát ki ne szeretne volna Liliant?

Végre oda értünk az én kocsimhoz, de szinte rá sem ismertem, úgy földiszitették zöld gallyakkal és virágokkal. Itt is megállt az öreg Smith, a férfiak pedig magasra tartották az égő fenyőfa-gallyakat, mint hogyha jobban meg akarnák világítani a szekeret.

Aztán az öreg Smith ismét komolyan megszólalt:

- Ez-e a te háza?

Mire Lilian halkán, zokogva felelte:

- Ez az, ez az!...

Ekkor mindenki levette a kalapját és oly ünnepélyes csönd lett, hogy hallottuk a lobogó fenyőfa-gallyak ropogását... Az öreg, őszbe csavarodott Smith pedig fejünk fölé tartotta sovány, csontos kezét és megáldott bennünket, mondván:

- Isten lakozzék veletek a házatokban, ámen!

Háromszoros éljen zugott föl erre s aztán a férfiak és nők mind elszéledtek, egyedül hagyván bennünket... Főnt az égen ragyogva égtek a csillagok százezreinek örömtüzei, mialatt Lilian a keblemre borulva szerelmesen suttozta:

- Mindörökké, ámen!...

Ettől fogva kisütött fölöttünk a boldogság napja s még csak leírni se tudnám, mily édes volt az élet! Ugy szerettük egymást, hogy magunkon kívül elfelejtettük az egész világot s a mi nem reánk vagy szerelmünkre vonatkozott, nem is érdekelt már bennünket.

Lilian azonban lassanként nagy változáson ment keresztül. Néha nagyon szomorú volt, sőt sirt is és láttam, hogy emészt valami. Komolyan vállatára fogtam tehát s ekkor megvallotta, hogy azért oly szomorú, mert fél, hogy bűn, ha ilyen nagyon szeretjük egymást...

- Nézd csak, Ralf, - mondta, kinyitván a Bibliát, - olvasd el, mit mond az Ur!

Odanéztem és a szivem elszorult, a mint ezt olvastam:

- *»Ki forgatja át az Ur igazságát hazugsággá? Ha ki jobban imádja és szolgálja a teremtményt Teremtőjénél: nem leszen áldás rajta!«*

S mikor elolvastam, Lilian így szólt:

- Ha Isten csakugyan haragszik azért, hogy oly határtalanul szeretlek, bizom kegyelmes jószágában, hogy csupán csak engem büntet meg ezért!

Megnyugtattam Liliant, hogy Isten nem szó szerint érti ezt a parancsot, mert iránta való szeretetünk végtelen, tehát össze sem hasonlítható a földi szerelemmel, a mely véges... de Lilian nem tudott belenyugodni ebbe és továbbra is csak szomorkodott, mintha rémes balsejtelmek gyötörnék.

Két héttel azután, hogy fölkerelkedtünk az erdőből, átléptük Utah határát s ettől kezdve, ha nem is nehézségek nélkül, de mégis gyorsabban utaztunk. Átmentünk Utah területén, a hol a vegetációnak nyoma is alig van s átjutottunk Nevadába, a hol szintén pusztaságon vitt az utunk.

A nap oly forrón sütött a kopár, sziklás földre, hogy majdnem szétrobbant a fejünk; a vastag sóréteggel fődött talaj vakítóan verte vissza a nap sugarait s a levegőben folyton valami finom, fehér por szállongott, a mely fölmarta a szemeket és az ajkat.

Az öszvérek és lovak úgy hullottak el a napszurástól, mintha a villám sujtotta volna le őket s egy napon el kellett hagynunk három szekeret, mert nem volt mit eléjük fognunk. Oh, ez volt az inség kezdete - s a betegség nemsokára meglátogatta a karavánt is.

Legelőbb az öreg Smith esett ágynak és Lilian, a kit az öreg mindig úgy szeretett, mint a tulajdon édes gyermekét, minden áron maga akarta ápolni őt. De nem segített semmi ápolás: nyolcz napi kínos küzdelem után az öreg Smith kiadta lelkét s magam temettem őt a kopár földbe, jeltelen sirjába.

Aztán egymásután követték őt az áldozatok. Alig mult el nap, hogy valaki meg ne betegedett volna közülünk; s a ki egyszer lefeküdt a kocsiban, azt már csak mi hoztuk ki a karjainkon, hogy visszaadjuk testét a pornak, a melyből lett.

Ismét találkoztunk indusokkal, de ezekkel már nem tudtunk úgy elbánni, mint rokonaikkal, a Missouri partján. Mivel volt vagy egy tuczat puskájuk is, fényes nappal, a nyílt pusztán támadtak meg bennünket; s bár szerencsésen visszavertük őket, mégis elesett négy emberünk. Én is megsebesültem, úgy hogy öt napig nyomtam az ágyat.

De titkon örültem ennek, mert ez alatt az öt nap alatt Lilian mindig mellettem volt és engem ápol, nem pedig a tifusz-betegeket, a kiktől mindig féltettem, hogy elkapja tőlük a betegséget.

Mikor föllábadtam és ismét a karaván élére állhattam, megváltoztattam az utazás rendjét. Ezentul éjjel utaztunk, mert a déli forróság oly tűrhetetlen volt, hogy egészségünk veszélyeztetése nélkül nem kockáztathattuk meg a nappali utazást. Mivel azonban a hőség egyre nagyobb lett, azt következtettem, hogy valahol óriási mezőégés volt s ez hevítette föl a levegőt.

Az volt a kérdés most, hogy utunkba esik-e ez a leégett terület. Számításom szerint körülbelül kétszáz mértföldnyire, vagyis husz napi járóföldre lehattunk még a Sierra Nevada heglánczától, a melyen tul a kaliforniai Eldorádó feküdt; minden erőnket meg kellett hát feszítenünk, hogy minél hamarabb oda érjünk.

Egy éjszaka, midőn fáradtan feküdtem le a kocsiban, - mert már nem birtam a lovamon ülni, - hirtelen nagy zajt, kiabálást hallottam a karaván elejéről s mire kiugrottam a kocsiból, az összes szekerek álltak.

- Mi történt? - kérdeztem, előre futva.

- Ej, kapitány, - felelte valaki, - csupa korom és hamu a föld!

Valóban az volt. Odaértünk ahhoz a helyhez, a hol a mező hamuvá égett s ki tudja, nem kell-e megkerülnünk a leégett területet?...

Azonnal megparancsoltam, hogy fogják ki a lovakat, ökröket és öszvéreket, mert reggelig itt maradunk. De midőn a fölkelő nap sugarai reggel megvilágították a pusztát, lelkem mélyéig elborzadtam. Előttünk, a meddig láttunk, koromfekete, volt a föld, mint a szén, s nem látszott rajta egyetlenegy fűszál se... Mivel a hajnali köd miatt még nem láthattuk tisztán, meddig és merre terjed ez a leégett terület, elhatároztam, hogy megvárom, mig egészen kiderül az ég.

Egyszerre aztán, mintegy varázsütésre, hirtelen eloszlott a köd s a távolból felénk mosolyogtak a Sierra Nevada vágyva várt kékes hegyormai.

Általános örömujjongás tört ki a táborban; a hegyek oly közel látszottak, hogy szinte érezni véltük a fenyvesek balzsamos illatát!... Most hát vége minden szenvedésünknek; Kalifornia alig lehet 150 mérföldnyire: ha tehát megerőltetjük magunkat, egy hét alatt oda érhetünk.

Minek kerültük volna meg a leégett területet?... Ha a hegyek husz vagy harmincz mérföldnyire vannak is, - pedig nem lehetnek annyira, oly közel látszottak, - nem érdemes vargabetűt csinálni ezért a kis távolságért, mikor egy, legfőlebb két napi ut választ el tőlük!

Azonnal utnak indultunk tehát és szinte pihenés nélkül mentünk késő éjfélig; csak délben és este hét órakor álltunk meg egy-egy órára, enni és etetni. Éjfélkor azonban már oly fáradtak voltunk mindnyájan, hogy nem birtunk talpon maradni. Lefeküdtünk tehát, de egyetlen egy ember se hunyta le a szemét... Hajnalhasadáskor, kissé megpihenve, ismét indulni akartunk; de mikor a fölkelő nap sugarai szétszórták a hajnali ködöt... a hegyek eltűntek szemeink elől!

Az emberek valósággal sóbálványnyá váltak rémületükben. Ők nem tudták, de én tudtam, hogy a délibáb játszott velünk, - s ki tudja, hol van a Sierra Nevada, a mely felé igyekeztünk!

Most aztán mit tegyünk?... Tovább menjünk előre, vagy visszaforduljunk?... Lehet, hogy a leégett terület pár mérföldnyire már eltűnik; de az is lehet, hogy még több száz mérföldre terjed. S az is kérdés, hogy az ökrök és öszvérek kibírják-e az utat, akár előre, akár visszafelé.

Mindamellett tudnom kellett, hogy mihez tartsam magamat. Lóra ültem hát s egy közeli dombra lovagoltam, hogy szétnézzek. A messzelátóval kivehettem, hogy abban az irányban, a merre eddig mentünk, néhány kilométernyire megszakadt a feketeség és zöld pázsit mosolygott felém. De midőn odalovagoltam, csüggedten láttam, hogy csak egy nagyobb kiterjedésű pocsolya volt, melynek partjain a tűz nem perzselhette le a giz-gaszt.

Nem tudtam tanácsot és leverten tértem vissza a táborba. De a karaván meg se várta, mig visszajövök: utnak indult abban az irányban, a melyben eddig is jöttünk.

Hiába iparkodtam rábeszélni őket, hogy forduljunk vissza: rám se hederitettek. Azt mondták, hogy látták a hegyeket s ők arra mennek, mert nem akarnak elpusztulni a sivatagban. Én magam talán visszafordultam volna Liliannel, de mivel az öszvéreim elhullottak, ott kellett hagynom a kocsimat is, Lilian meg már az Atkins asszony szekérében ült.

Igy tehát előre mentünk az égett vidéken, a meddig az ökrök és öszvérek birták. A szegény állatok már harminczhat óra óta nem ettek és csak abból a szalmából éltek, a melyet a szekerekből szedtünk ki és adtunk nekik. De már ez is fogytán volt, noha mindnyájan a pusztta földön aludtunk, csak hogy mind odaadhassuk a szalmát a barmoknak.

A harmadik napon már csak egyetlenegy szekerünk, maradt, melyet én erőszakkal lefoglaltam Lilian számára. Az utat, a merre jártunk, elhullott barmaink hullái mutatták s ugyancsak ott maradtak a szekereink is, mindazokkal a gépekkel és szerszámokkal, a melyek segítségével a karaván a szerencséjét akarta megalapítani Kaliforniában.

Lilian kivételével mindenki gyalog járt; de még ez se volt elég. Nemsokára uj és még rémesebb ellenségünk támadt: az éhség. Az eleség nagy része elmaradt a szekereken; azt pedig, a mit még magunkkal birtunk hozni, fölértük. Csak nekem volt még kétszersültöm s egy darab szárított husom; ezt azonban Liliannek tartogattam s kész voltam darabokra tépni mindenkit, a ki részt követelt volna belőle.

Az öszvér, a melyen Lilian lovagolt, összeesett. A kiéhezett csapat abban a szempillantásban neki esett és földarabolta az állatot. De mi volt kétszáz kiéhezett embernek egy lesóványodott öszvér!

Igy telt el a negyedik és ötödik nap. A gyilkos éhségtől valóságos madárpofájuk lett a nyomorultaknak, a kik dühös pillantásokkal mérték végig egymást. Jól tudták, hogy nekem még van némi eleségem, de tudták azt is, hogy halálfia, a ki el akarja venni tőlem; ezért az életösztön még diadalmaskodott bennük az éhségen.

Liliannek ilyenformán csak éjjel adtam enni, hogy a többiek ne lássák s ne ingerelje őket az, hogy a feleségem eszik. Én magam sem ettem öt nap óta s mindig rettegtem, hogy a kínzó éhség előbb-utóbb rávisz arra, hogy neki essem annak a kevés eleségnek, a mi még a tarisnyámban volt. A láz is erősen gyötört, a fejem irtózatosan fáj, a szemeim gyakran elsötétedtek, úgy hogy szédültem és néha perczekig botorkáltam, mint a részeg.

- Uram, ne hagyj el nyomorúságomban, - imádkoztam buzgón, - s véghetetlen irgalmassággal segíts meg engem!

De nem volt irgalom. A hatodik napon tűzvörös foltokat láttam Lilian arcán, a kezei forróak voltak, a lélekzete nehéz és ziháló.

- Ralf, - suttogta lihegve: - hagyj itt engemet és mentsd meg magadat! Érzem, hogy végem van! Ne vesződj többet velem.

Összeszorítottam a fogaimat, mert szólni nem, csak ordítani birtam volna s ölbe kapva a feleségemet, vittem tovább. S a mint tántorogva mentem előre édes terhemmel, lángbetűk cikázását véltem látni a szemeim előtt s ezeket a szavakat olvastam:

»Ha ki jobban imádja és szolgálja a teremtményt Teremtőjénél: nem léssen áldás rajta!«...

Nem tudom, honnan vettem az erőt, hogy vinni birtam szegény Liliant. Nem éreztem se éhséget, se szomjúságot, se fáradságot, sőt még a nap égető hevét sem. Csak őt láttam, szegény, szenvedő hitvesemet, a kit a láz gyötört karjaimban.

Estére kelve Lilian elvesztette eszméletét és félrebeszélt. Közben nagyokat sikoltott, mintha rettegne valamitől és tizszer is vizet kért... Nekem pedig csak kétszersültöm és sózott husom volt!... Ah, mily iszonyuan szenvedtem: s mily örömet odaadtam volna az életemet, ha az árán csak egyetlenegy pohár vizet szerezhettem volna neki!...

Hajnal felé magához tért egy pillanatra és rám mosolygott... Mintha a mennyország nyílt volna meg előttem erre a mosolygásra! De fájdalom, nem sokáig tartott az örömöm! Lilian egész testében megrázkódott, nagyot sóhajtott és suttogva így szólt:

- Ralf, bocsáss meg, ha nem voltam mindig jó feleséged!... Bocsáss meg, Ralf, és soha el ne feledj!...

Aztán rám függesztette tulvilági fényben ragyogó szemeit és oly csöndesen aludt el, mint a gyermek, ha az édesanya virraszt az ágyánál.

Én pedig fölördítottem, letéptem a fejemről a sebem kötelékét és ájultan roskadtam melléje. Többre nem emlékszem, a mi ezután történt. Csak homályos álmokként rémlik, hogy néhány ember elszedte a fegyvereimet, leakasztotta a nyakamból a tarisznyát a kevés eleséggel s azután mintha ástak volna és hallottam a sírból kihányt föld tompa zuhanását...

* * *

Egy hónappal később Kaliforniában ébredtem föl; egy utánunk jövő karaván fölszedett és elvitt oda... Alig gyógyultam meg, azonnal visszatértem Nevadába, hogy megkeressem forrón szeretett nőm sírhelyét. De a fű benőtte már a sírhalmot s a pusztán hullámzó öles gizgaz elrejtette a drága halott hült porainak a helyét, úgy hogy sehol se akadtam rá...

Most már én is öreg vagyok s nemsokára indulnom kell az utolsó utra, a honnan nincs visszatérés, örömmel készülök rá és bár mielőbb indulhatnék, hogy viszont lássam Liliánt. Oh, csak még egy kis ideig várj, édes angyalom; a lélek él... Ott fönt találkozunk!

.oOo.